T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HERACLİUS DÖNEMİ ANADOLU SEFERLERİ VE O DÖNEMDE DARBEDİLEN SİKKELER

Hicran İNALTEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üy. Fatih GÜZEL

Çankırı – 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HERACLİUS DÖNEMİ ANADOLU SEFERLERİ VE O DÖNEMDE DARBEDİLEN SİKKELER

Hicran İNALTEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üy. Fatih GÜZEL

Çankırı – 2018

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
Bilimsel Etik Bildirimi ……..		**iii**
Tez Kabul ve Onay ……		**iv**
Önsöz ……...……...		**v**
Özet ……..……		**vi**
Summary ……..……...		**vii**
Kısaltmalar ……..……...		**viii**
GİRİŞ ……		**1**
1.	Heraclius Öncesi Dönemde Bizans'ın Durumu ……	3
BÖLÜM 1: HERACLİUS DÖNEMİ (610-641)….....		**8**
1.1.	Heraclius'un Hayatı…….. …..…….……	8
1.2.	Heraclius'un Tahta Çıkışı ……	10
1.3.	Heraclius Döneminde İdari Yapı …….……	11
1.4.	Thema Sistemi ……..…….…….....	12
1.5.	Askeri Yapı ……..……	15
1.6.	Dini Yapı ……..……	16
1.7.	Ekonomik Yapı ……..……..….	18
**BÖLÜM 2: HERACLİUS'UN ANADOLU SEFERLERİ ……..... **		**20**
2.1.	Heraclius Öncesi Bizans-Sâsânî İlişkileri …..……	20
2.2.	Heraclius Döneminde Bizans-Sâsânî İlişkileri ……	21
2.3.	Sasani'lerin Anadolu'da İlerleyişleri ……	22
2.4.	Heraclius'un Sefer Öncesi Hazırlıkları …….....	24
2.5.	Heraclius'un 622 Yılında Düzenlediği Sefer ……	26
2.6.	Heraclius'un Sâsânîlere Karşı Kazandığı Büyük Zafer ……	38
2.7.	Müslüman Araplar İle Bizans'ın İlişkileri ……	40
2.7.1.	Heraclius Öncesi Dönemde Bizans-Arap İlişkiler ……	40
2.7.2.	Heraclius'un Müslüman Araplarla İlişkileri …….....	41
2.7.2.1.	Hz. Muhammedin (s.a.v), Heraclius'u İslam'a Davet Mektubu…..	43
2.7.3.	Mute Savaşı ……..……...	44
2.7.4.	Heraclius'un Hac Ziyareti …….……..	45
2.7.5.	Tebük Seferi …….....	47
2.7.6.	Müslüman Arapların Bizans Topraklarında Başlattığı Fetihler …..	48

2.7.7. Ecnadeyn Savaşı …….. 49
2.7.8. Yermük Savaşı ……..... 50
2.7.9. Kudüs'ün Müslüman Araplar Tarafından Alınması ……..... 53
2.8. Heraclius'un Ölümü ve Sonrasında Yaşanan Taht Mücadelesi…… 55

BÖLÜM 3: HERACLİUS DÖNEMİNDE (610-641) ASKERİ-EKONOMİK FAALİYETLER ve DARBEDİLEN SİKKELER (DECANUMMİUM, NUMMİ, SOLİDUS, SEMİSSİS, FOLLİS, YARIM FOLLİSLER)…… 57

SONUÇ …… 113
KAYNAKÇA …… 115
ÖZGEÇMİŞ …… 126

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Heraclius Dönemi Anadolu Seferleri ve O Dönemde Darbedilen Sikkeler* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

05/04/ 2018

İmza

Hicran İNALTEKİN

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Hicran İnaltekin] tarafından hazırlanan *[Heraclius Dönemi Anadolu Seferleri ve O Dönemde Darbedilen Sikkeler]* başlıklı bu çalışma, *[05.04.2018]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda ***[oybirliği]*** başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Tarih]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr.Öğr.Üy. Fatih GÜZEL	İmza: .....
Üye	: Dr.Öğr.Üy. Mustafa EĞİLMEZ	İmza: .....
Üye	: Dr.Öğr.Üy. Ahmet GÖZLÜ	İmza .....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Heraclius'un Anadolu seferleri ve o dönemde darp edilen sikkeler konulu çalışmada Heraclius'un Sâsânîler ve Müslüman Araplar üzerine düzenlemiş olduğu seferlere değinilmiştir. Bunun yanında Heraclius döneminde bastırılan sikkelerin bazı örnekleri incelenerek değerlendirmeler de bulunulmuştur.

Bu çalışmanın planlanmasında, araştırılmasında, hazırlanmasında kıymetli destek ve hoşgörülerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr.Öğr.Üy. Fatih GÜZEL'e sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın teknik kısımlarında desteklerini gördüğüm kıymetli hocalarım, Doç. Dr. Mustafa KALKAN, Dr.Öğr.Üy Ahmet GÖZLÜ ve arkadaşım Volkan KILIÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

05 / 04 / 2018

Hicran İNALTEKİN

Hz. Muhammed (s.a.v)' den Heraclius'a

"…… İslam'ı Kabul etki, kurtuluşa eresin…....

Heraclius'tan Hz. Muhammed (s.a.v)'e

" ……. İncil'de senin adını bulmaktayız.

Senin yanında olup sana hizmet etmeyi ve

ayaklarını yıkamayı çok isterdim.[*]

fedakârlıkta sınır tanımayan

babam'ın ve annem'in

şefkat ve kıymetli lütuflarına ithaf edilmiştir.

[*](Yakubi, Hz. Muhammed (s.a.v) ile Heraclius arasındaki yazışmalardan)

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Heraclius'un Anadolu Seferleri ve O Dönemde Darp Edilen Sikkeler
Tezin Yazarı : Hicran İnaltekin
Danışman : Dr. Öğr. Üy. Fatih Güzel
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi
Kabul Tarihi : 05.04.2018
Sayfa Sayısı : 126

ÖZET

Heraclius'un Anadolu seferleri ve o dönemde darbedilen sikkeler başlığını taşıyan çalışmamızın amacı, Heraclius'un Anadolu'ya yani Sâsânîlere ve Müslüman Araplar üzerine düzenlemiş olduğu seferleri ele alıp incelemektir. Bunun yanı sıra o dönem sikkeleri incelenerek sikkelere ilişkin, darp tarihi, darp yeri, çap, ağırlık, et kalınlığı ve lejand vs. gibi bilgiler verilmiş, konuyla bağıntılı görsellerde eklenerek sikkeler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle temel kaynaklar olan Bizans kaynakları (Sebeos, Willermus Tyrensis vb.) ve Arap kaynakları (Belazuri, Abu'l-Farac, Taberi vb.) kullanılmış, daha sonra bu kaynaklar üzerinde çalışan araştırmacıların eserlerine başvurmak suretiyle bu metin üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Heraclius, Anadolu Seferleri, Thema, Sikke.

Çankırı Karatekin Üniversity Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Anatolia Campaigns in Period Heraclius and Minted Coins at That Time	
Author	**: Hicran İnaltekin**
Supervisor	**: Ass. Prof. Dr. Fatih Güzel**
Department	**: History**
Sub-field	**: Medieval History**
Date	**: 05.04.2018**

SUMMARY

The aim of Heraclius's Anatolian expeditions and our work bearing the titles of the heads of bears that were beaten at that time has been investigated by considering the expeditions of Heraclius on Anatolia, that is, on the Sassani and Muslim Arabs. In addition to that, by examining the coins of that period, the date of the beating, the place of the beating, the diameter, the weight, the thickness of the meat and the legend were given, and the opinions were added about the coins.

In this study, this text was first produced by using Byzantine sources (Sebeos, Willermus Tyrensis etc.) and Arab resources (Belazuri, Abu'l-Farac, Taberi etc.) and then applying to the works of researchers working on these sources.

Keywords: Byzantium, Heraclius, Anatolian Expeditions, Thema, Coins.

KISALTMALAR

M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
T.T.K	Türk Tarih Kurumu
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
y.y	Yüzyıl
y.y.t.	Yayın Yılı Tarihi
a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Makale
a.g.d	Adı Geçen Dergi
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
s.	Sayfa
S.	Sayı
c.	Cilt

Bizans İmparatorlar Listesi

324-337	Konstantinos I.
337-361	Konstantios
361-363	Iulianos
363-364	Iovianos
364-378	Valens
379-395	Theodosios I.
395-408	Arkadios
408-450	Theodosios II.
450-457	Markianos
457-474	Leon I.
474	Leon II.
474-475	Zenon
475-476	Basiliskos
476-491	Zenon (ikinci defa)
491-518	Anastasios I.
518-527	Iustinos I.
527-565	Iustinianos I.
565-578	Iustinos II.
578-582	Tiberios I. Konstantinos
582-602	Mavrikios
602-610	Phokas
610-641	Heraclius

GİRİŞ

Dünya tarihini şekillendiren önemli uygarlıklardan biri olan Roma imparatorluğu, resmi ulusal tarih literatürün de M.Ö 753 yılında kurulmuş olup Atlantik'ten, Fırat'a kadar büyük bir sahada hüküm sürmüştür. Uzun ve özel tarihsel serüveninde imparatorluk, Dioclatianus (284-305) döneminde ikiye ayrılarak eşit yetkilere sahip iki imparator tarafından yönetilmiştir. M.S 395 yılında imparatorluk tam olarak bölünerek doğu bölgeleri Arcadius (383-402), batı bölgeleri Honorius'un (393-423) otoritesine bırakılmıştır. Bizans devleti bu şekilde Roma imparatorluğunun bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Jeostratejik açıdan önemli bir pozisyonda olan Konstantinopolis ise Bizans imparatorluğunun siyasal ve kültürel başkentliğini yapmıştır.

Roma imparatorluğu mirasının doğu bölgelerinde yüklenicisi olan Bizans'ın karmaşık siyasi tarihinde Heraclius dönemi (610-641) mühim bir yer işgal eder. Zira imparator Heraclius, öncellerinden devraldığı hayli yıpranmış bir sosyal ümitsizlik ortamında, stratejik irade koyucu bir politik figür, cesur bir reformist lider olarak faaliyetlerini icra etmiştir.

Yukarıda zikredilen bu tarihsel bağlamda (historical context) "Heraclius Dönemi Anadolu Seferleri ve O Dönemde Darbedilen Sikkeler" adlı bu çalışmamız üçlü bir perspektiften ilgili dönemi yansıtmak niyetini taşımaktadır. Buradan hareketle evvela Heraclius'un yakın öncelleri döneminde (Maurikos, Phokas) Bizans'ın sosyo-politik betimlemesini yapmak, sonra Heraclius dönemi iç ve dış icraatlarını gündeme almak ve daha sonrada özel bir alanda (sikke ve sikkenin özel bir türü olan follisler) dönemin tarihsel olgularının izini sürmektedir.

Esasen çalışmanın temel hedefi somut bir tarihsel olguyla (burada sikke/follisler) bu olguya ilişkin dönem arasında bir bağıntı ve eş güdüm kurmak, yalın bir tarihi obje üzerinden Heraclius dönemini izlemektir. Mevzu bahis objeler (follisler) Klasik Arkeolojinin (Eski Yunan-Latin Arkeolojisi) ana araştırma malzemelerinden olup Anadolu (Çankırı, Kastamonu, Çorum, Bartın, Karabük ve Ankara) sahasında görülen follislerden ibarettir.

Çalışmamızın üretim sürecinde önem arzeden yerli ve yabancı kaynakların bütünü kâfi derecede metinde kullanılmıştır. Bunların dışında Heraclius dönemine ilişkin

olarak Patrik Nicephoros ve Theophanes'in de kroniklerini önemle vurgulamak gereklidir.

Tez metni; başta "Heraclius öncesi Dönemde Bizans'ın Durumu" adlı konuya hazırlayıcı bir başlık olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur; I. Bölümde, Heraclius'un hayatı, Bizans'ın özgül toplumsal sistemi ve Heraclius'un reformcu icraatları anlatılmıştır. II. Bölümde, ağırlıklı olarak dış politika konuları, bu kapsamda Sasaniler ve Müslüman Araplarla ilişkiler, çatışmalar ve uzlaşmalar ele alınmıştır. III. Bölümde ise, Heraclius döneminde sikke darbı ve ekonomik süreçlerle ilişkileri ele alınmış olup bağlantılı olarak yüze yakın follisin görselleri ön ve arka kısımları ile yansıtılmış, follislere ilişkin detay vermek için de (gramaj, et kalınlığı, çap, figür betimi vs.) gerekli hassas çalışmalar yapılmıştır.

1. Heraclius Öncesi Dönemde Bizans'ın Durumu

Roma İmparatorluğu dünya tarihini şekillendiren önemli uygarlıklardandır. Bu uygarlık, İtalya da doğmuş Akdeniz havzasında gelişmiştir. Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarına yayılmış olan Roma İmparatorluğu, hukuk ve uygarlık alanında başta günümüz Avrupası olmak üzere birçok dünya kültürünü etkilemiştir. [1]

Romanın kurulmuş olduğu İtalya toprakları, Akdeniz'e uzanan bir çizmeyi andırmaktadır. Burası Akdeniz de yer alsa da batısında Tiren Denizi, doğusun da Adriyatik Denizi yer almaktadır. Korsika ve Sardinya, yarımadaya yakın en büyük adalardır. İtalya'nın güney ucunda Sicilya adası yer almaktadır. Kuzeyinde Alp Dağları ile sınırlanmaktadır.[2] Apeninler dağ silsilesi, yarım adayı doğu batı yönünde ikiye ayırmaktadır. İtalya'nın en büyük ovası ise Po ovasıdır. Bu ovayı, Po nehri ve kolları sulamaktadır.[3]

Roma, İtalya'nın merkezi bir yeri olan Latium bölgesinin batısında konumlanmış bir şehirdir. Bu şehir, İtalya'da Etrüks ve Hellen kültürlerinin kesişim alanında yer almaktadır. Roma'nın kuruluşu hakkında mitos ve efsaneler dışında kesin bir bilgi yoktur. Romalılar efsanevi kuruluş yılı olarak M.Ö 753 yılını belirlemişlerdir. [4] Bu kuruluş, Romus-Romulus tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu uygarlık, bugünkü Romanın tepelerinden biri olan Palatine'de kurulmuştur. Roma'da ilk krallığı Etrüskler kurmuştur. Cumhuriyet yönetimi ise Romalılar tarafından kurulmuştur.[5]

Roma siyasi tarihi üç ana başlık altında incelenmektedir;

- *Krallık Devri: M.Ö 753- 509*
- *Cumhuriyet Devri: M.Ö 509-27*
- *İmparatorluk Devri: M.Ö 27- M.S 476*
    - *Principatus Devri: M.Ö 27- M.S 284*
    - *Dominatus Devri: M.S 284-476.*[6]

[1] Hasan Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, Kömen Yayınları, Konya 2011, s.3.
[2] Oğuz Tekin, *Roma: Kuruluşu, Krallık ve Cumhuriyet Dönemi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s.77.
[3] A.W.F. Blunt, *Batı Uygarlığının Temelleri*, (Çev: Müzehher Erim), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s. 66.
[4] Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s.66-67.
[5] Adnan Turani, *Dünya Sanat Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2010, s. 185.
[6] Reginald H. Barrow, *Romalılar*, (Çev: Ender Gürol), İz Yayınları, İstanbul 2002, s. 29,30.

Roma Devleti, Roma-İtalya Konfederasyonu ile İtalya yarımadasında kurulun ilk siyasi birliktir. Roma Devleti tarihsel süreçte gelişimini devam ettirmiştir. ve M.Ö 200'de Batı Akdeniz'e hakim olmuştur. M.Ö 168'de Doğu Akdeniz hâkimiyetini kesin olarak elde etmiştir. M.Ö 146 yılında Batı da Kartaca'yı ve doğuda Korinthos'u yıkmıştır. Böylece bütün Akdeniz havzasının hâkimi olduğunu ilan etmiştir. Bundan kısa bir süre sonra Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. M.Ö 44 yılında bütün Akdeniz dünyasına artık fiili olarak hükmetmekteydi. Roma Devleti M.Ö I. binyılda, yani kuruluşundan altı asır sonra, Atlantik'ten Fırat'a kadar uzanan tek bir devlet olarak dünya tarihindeki yerini almıştır. Roma Devleti kuruluşundan yıkılışına kadar XI asır hüküm sürmüştür.[7]

Görsel-1: *Roma İmparatorluğu (M.S. 395)*

Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğunun bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Son dönemlere gelinceye kadar Bizanslılar kendilerini Romalı olarak addetmekteydiler. Roma İmparatoru Diocletianus, M.S III. yy'da, imparatorluğu ikiye ayırarak, her birinin başına eşit yetkilere sahip iki yönetici getirmiştir.[8] Biri batıdaki toprakları yönetecek, diğeri de doğuda kalan toprakları yönetecekti. Ancak Diocletianus'tan sonra bu imparatorlar birbiriyle savaşmaya başlamıştır. Bu yolla seçilen ve doğudaki toprakların yönetimine getirilen Konstantinus, başkenti

[7] Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2015, s. 35.
[8] Halil Demircioğlu, Roma, Bizans ve Iustinianus, *Belleten*, TTK Yayınları, Ankara 1963, c. 27, s. 106, s. 156.

Roma'dan Bizans'a taşımış ve buraya da Yeni Roma ismini vermiştir.[9] Konstantinos, Hristiyanlara serbestlik tanımış ve aynı zamanda putperestlere karşıda hoşgörülü davranmıştır. Başkent ilan edilen yeni şehir de, imar faaliyetlerine başlanmıştır. Birçok saraylar, kiliseler, hamamlar, su kemerleri, çeşmeler ve meydanlar yapılmıştır.[10]

Byzantion şehri, M.Ö. VII. yy ortalarında Megara'dan gelen kolonistler tarafından kurulmuştur. Şehrin kurucusu olan Byzas, Delphoi kâhinine başvurarak bir şehir kurmak istediğini bildirmiş ve bu şehri nerede kurabileceğini sormuştur. Kâhin ise *"körler ülkesinin karşısında"* kurabileceğini söylemiştir. Uzun süre körler ülkesini aradıktan sonra, Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yere gelir. Karşıda Khalkedon (Kadıköy) şehri bulunmaktadır. Byzas, bulunduğu yerin güzelliklerini görmeyen Khalkedonluları kör olarak niteler ve şehrini buraya kurar.[11]

Konstantinos, ekonomik ve stratejik olarak son derece önemli olan Byzantion şehrini yeni başkent ilan etmiştir.[12] Başkent ilan ettiği Byzantion şehri tarihte birçok devletin yönetimi altına girmiş ve istilalara uğramıştır. Bu şehir, M.Ö 513 yılında Perslerin eline geçmiştir. Ardından M.Ö 476-475 yıllarında Attika-Delos Birliği'ne katılmıştır. Byzantion daha sonra M.Ö 405 yılında Spartalıların eline geçmiştir. M.Ö 318 yılında Büyük İskender'in komutanı olan Antigonos tarafından alınmış ve M.Ö 280 yılında Galatların akınına uğramıştır.

M.Ö 74 yılında Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in vasiyeti üzerine Roma'ya bağlanmıştır.[13] M.S 330 yılına gelindiğinde Roma İmparatoru I. Konstantinos tarafından başkent ilan edilmiştir. Daha sonra M.S. 335 yılından itibaren yeni bir şehir inşa etmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra Bizantion ismi tarihe karışmıştır.[14] Ardından M.S 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş Doğu kısmı Arcadius, Batı kısmı ise Honorius yönetimine bırakılmıştır. Bu şehir de, Doğu Roma

[9] Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, (Çev: Orhan Duru), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 13.
[10] Celal Esad Arseven, *Eski İstanbul*, (Hazırlayan: Dilek Yelkenci), Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1989, s. 33.
[11] Selçuk Gür, *İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2010, s. 96.
[12] G. L. Seidler, *Bizans Siyasi Düşüncesi*, (Çev: Mete Tuncay) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s. 3.
[13] Mustafa Öztürk, *V. Yüzyıl Bizantion*, İlke Yayınları, İstanbul 2006, s. 118,119.
[14] Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 24,25.

(Bizans) İmparatorluğunun başkenti olmuştur.[15] Byzantion, M.S 330 yılında Konstantinopolis olmasının ardından hızla büyümeye davam etmiştir. Tarihi Yarımada'nın uç kısmında dar bir alana kurulu olan şehir, denize doğru genişleyerek büyümüştür. [16] M.S 395 yılında Arcadius ile başlayan 1453 tarihinde yıkılmasına kadar devam eden Bizans İmparatorluğu'na on bir sülale egemen olmuştur. İlk dönemlerde Bizans yönetim bakımından Roma Devletin'e benzemekteydi. Ancak V. yüzyıl ile birlikte Hristiyan bir Yunan devleti şeklini almıştır.[17]

Doğu ve Batı İmparatorlukları her ne kadar yönetim açısından ve kültürel açıdan birbirlerinden ayrı gibi dursalar da bazı konularda işbirliğine varmışlardır. Örneğin 425 yılında basılan III. Valentinianus sikkesinin bir tarafında *"VICTORIA AVGGG"* yazılı iken diğer tarafında da iki imparator ellerinde birer haç ve birer küre ile tasvir edilmekteydiler.[18]

Konstantinos, Roma'da olduğu gibi bu yeni kurduğu şehirde de buğday dağıtmaya devam etmiştir. Mısır'dan gelen buğdayın Konstantinopolis'e Afrika buğdayının ise Roma'ya gönderilmesini emretmiştir.[19] I. Konstantinos ölümüne kadar imparatorluğu buradan idare etmiştir. Kendinden sonra gelen imparatorlar da şehri geliştirmeye devam etmişlerdir. 413 yılında II. Teodosius'un inşa etmiş olduğu surlar günümüzde dahi varlığını korumaktadır. Bu gelişmeler ile Konstantinopolis ortaçağın fethedilemez şehri unvanını kazanmıştır.[20]

Genel Konsillerde (İznik, Khalkedon) alınan kararlar imparatorluğu olumsuz yönde etkilemiştir. Doğu ve Batı kiliseleri arasında bir çatışmaya sebep olmuş ve imparatorluğun doğu eyaletlerinde yaşayan Monofizit, Nasturi inanç taraftarlarının devletin merkezi ile olan bağlarının kopmasına sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak sonraki yıllarda bu eyaletler, kolayca imparatorluktan kopmuştur.

Bizans tarihinin önemli imparatorlarından biride I. Iustinianos'tur (527-565).

---

[15] Nazmi Özçelik, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlıkları*, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s. 334, 335.
[16] Jean Piere Sodini, *Konstantinopolis: Bir Megapolün Doğuşu (IV.-VI. Yüzyıllar*), Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar (Editör: Annie Pralong), (Çev: Buket Kitapçı Bayır), Kitap Yayınları, İstanbul 2016, s. 13.
[17] Recep Yıldırım, *Uygarlık Tarihine Giriş*, Meridyen Yayıncılık, İzmir 2002, s. 257.
[18] Michael Grant, *Roma'dan Bizans'a İ.S. Beşinci Yüzyıl*, (Çev: Z. Zühre İlkgelen), Homer Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 54,55.
[19] Montesquieu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çev: Ahmet Saki), Söylem Yayınları, İstanbul 2001, s. 152.
[20] http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/363/3808.pdf, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018.

Kendisini eski Roma imparatorlarının halefi olarak kabul etmiş ve Kuzey Afrika'da Vandallar, İtalya'da Ostrogotlar ile savaşarak bu topraklara hâkim olmuştur. Bunların yanı sıra bütün sınırlara geniş bir koruma sistemi kurulmuş ve merkezi idare kuvvetlendirilmiştir. Ayrıca Nika İsyanı (532) sırasında yanan Ayasofya'yı tekrar imar ettirmiştir.[21]

Iustinianos dönemi, Bizans İmparatorluğunun tarihsel gelişiminde ikinci aşamayı temsil eder. Esasen Iustinianos dönemi, Bizans'ın geç antik dünyasından bir geçiş dönemini ifade eder.[22] Iustinianos'ın ekonomi politikası serbest pazar ilişkilerine sınırlama getirmişti. Onun döneminde serbest pazarda belirli malların satışı yasaklanmıştı. Özellikle lüks tekstil mallarının üretimi ile ilgili sanayi dallarını etkilemiştir.[23]

İmparator Iustinianus döneminde yapılan savaşlar ve harcamalar devletin mali durumunun kötüye gitmesine sebep olmuştur. Bu dönemde doğuda Sâsânîler ile yapılan anlaşmalarda büyük haraçların ödenmesi de devleti olumsuz etkilemiştir. Doğu sınırı Maurikios (582-602) döneminde düzene sokulmuştur. İmparator Maurikios, Sâsânî sınırını güvence altına alınca Avarlar ile bir savaşa girmiş ve onları Tuna'nın ötesine sürmeyi başarmıştır. Ancak 602 yılında çıkan bir askeri ayaklanma ile Phokas imparator ilan edilmiştir. Devletin içinde bulunduğu durumdan yararlanmak isteyen Sâsânîler, doğu sınırını ihlal etmiş ve birçok eyaleti ele geçirmiştir. Kuzeyden gelen Avar istilaları artmış, başkenti tehdit etmeye başlamıştır. İmparatorluğu bu zor durumdan Heraclius kurtaracaktır.[24]

[21] Işın Demirkent, Bizans, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992, c.6, s. 232-233.
[22] H. W. Haussig, A History of Byzantine Civilization, Haussıng, Thames And Hudson, London 1971, s. 74-75.
[23] Haussig, a.g.e., s. 99.
[24] Demirkent (1992), a.g.e., s. 232-233.

I. BÖLÜM

HERACLİUS DÖNEMİ (610-641)

1.1. Heraclius'un Hayatı

575 yılında doğan Heraclius, Kartaca valisi Heraclius'un oğludur. Babası ile aynı adı taşımaktadır.[25] Kesin olarak bilinmemesine rağmen babasının Ermeni ve annesi Epiphania'nın ise Kapadokyalı olduğu söylenmektedir. Babası Sâsânîler'e karşı 585 yılında yürütülen seferler esnasında Philippikos'un yanında ikinci komutan görevindeydi. Babası bu seferlerden sonra "*magister militum per Armeniam"* unvanı ile (Ermeniye'de ki birliklerin Amiri) görev yapmıştır.[26]

Heraclius gençliğinde, cesur küçümsenmeyecek halk sevgisi olan ve yüksek derecede vücut çevikliğine sahip bir insandı.[27] Genç Heraclius için, Bizans tarihçisi Leo Grammatikos fiziksel olarak;

> "*Heraclius güçlü, bağrı geniş, güzel mavi gözleri olan, sarı saçlı, açık tenli ve alabildiğince kalın sakallıdır."*[28] Şeklin de bir betimleme vermektedir.

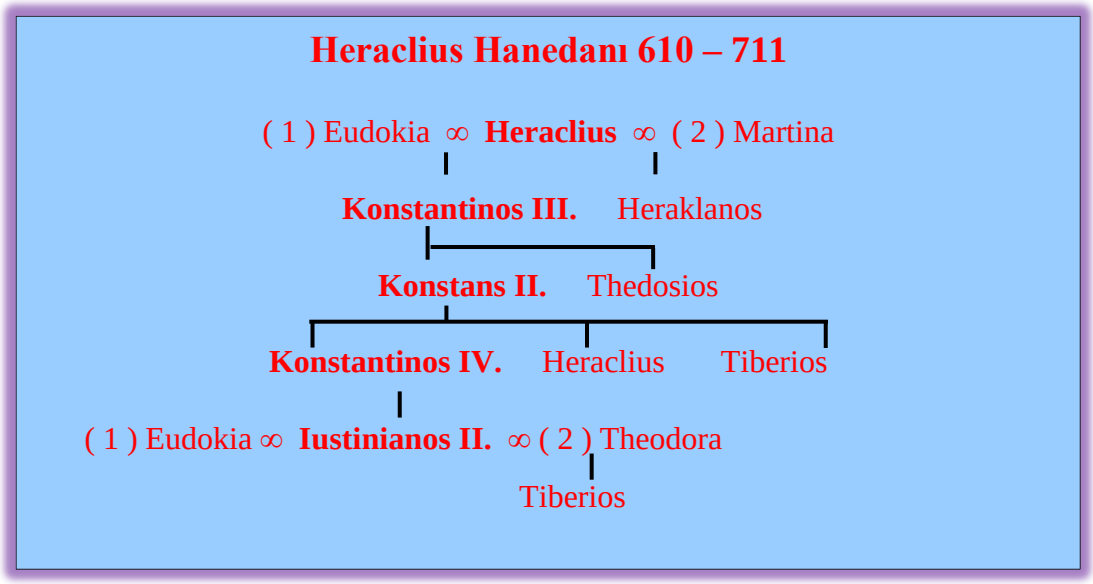
Patrik Nicephoros ve Theophanes'in kronikleri, Heraclius dönemine ilişkin en önemli iki kaynaktır.[29]Sasanilerle yapılan savaşlarda büyük başarılar kazanan Kartaca Valisi Baba Heraclius, imparatorluğun giderek kötüleşen durumuna kayıtsız kalmak istememiş ve önce Konstantinopolis'in ihtiyacı olan, her yıl gönderdiği hububatı göndermeyi bırakmıştır. Daha sonra ise oğlu Heraclius'u, hazırladığı bir donanma ile Konstantinopolise gitmek üzere yola çıkarır. Zaten Heraclius'un Konstantinopolis'e geleceği haberi daha öncesinde tüm ülkeye yayılmıştır.[30] 3 Ekim 610 tarihinde Konstantinopolis'e ulaşan Heraclius sevinç gösterileri ile karşılandı.

---

[25] Işın Demirkent, *Heraclius,* DİA, c. 17, İstanbul 1998, s. 210.
[26] Walter E. Kaegi, *Heraclius Emperor of Byzantium, Cambridge University Press*, Cambridge 2002, s. 21-22.
[27] Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, (Çev: Haluk Şaman), Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul y.y.t.y., c. 1, s.118.
[28] Sena Demir, *İmparator Heraclius Dönemi Bizans Sasani İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2014, s. 40.
[29] George Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, Rutgers University Press, New Jersey 1957, s. 79.
[30] Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Byzantium 330-1453),* Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2016. s. 161.

Birkaç gün sonrada patriğin elinden tacını giymiş ve Bizans tahtına çıkmıştır. Bununla birlikte Phokas idam edilmiş ve Hipodromdaki heykeli yıkılarak lanetlenmiştir.[31]

Heraclius'un aile hayatı da bir hayli kargaşalı geçmiştir. Taç giydiği gün Fabia-Eudokia ile evlenmiştir. Bu evlilikten bir kızı ve bir oğlu olmuştur. Sara hastası olan eşi oğlunun doğumundan birkaç ay sonra vefat etmiştir. Bundan bir yıl sonra Heraclius yeğeni Martina ile evlenmiştir. Bu evlilik, kilise ve halk tarafından gayrı meşru sayılmış ve tepkilere sebep olmuştur. Halk ve kilisenin göstermiş olduğu bu tepkilere rağmen, imparator sevincini, kederini paylaştığı ve en zor seferlerinde bile yanından ayırmadığı ikinci karısına büyük bir aşk ile bağlıydı.[32]

Görsel-2: *Heraclius Hanedanlığının Soy Ağacı*[33]

Patrik Sergius bu evlilik konusunda imparatora ikaz mektubu yazmasına rağmen Heraclius'un ona cevabı; Sen piskopos ve dost olarak görevini yapıyorsun ben ise, bana iyi görüneni yapacağım şeklinde olmuş ve Martina ile evlenmiştir.[34] Bu evliliğinden doğan dokuz çocuğundan dördü bir yaşına gelmeden ölmüş ve diğer iki oğlu sakat olarak dünyaya gelmiştir. Martina'nın Heraclius'un ilk eşinden olan

[31] Demirkent (1998), a.g.m., s.210.
[32] Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara, 2015, s. 104.
[33] Ostrogorsky, a.g.e., s.528.
[34] Bailly, a.g.e., s. 119.

oğlunun hakkını yiyerek kendi oğlunu tahta geçirmek istemesi üzerine halkın ona olan nefreti büsbütün artmıştır.[35]

1.2. Heraclius'un Tahta Çıkışı

Heracliusun önceli Phokas döneminde yaşanan büyük toprak kayıpları Phokas'ın otoritesini sarsmış ve daha büyük problemler çıkmasına sebebiyet vermiştir. Agır krizlerle sarsılan, kaotik toplumsal ortamda baba ve oğul Heracliusun altın, gümüş ve bronz sikke darbı Phokasın meşruiyetini zedelemiş daha ötesi baba ve oğul Bizans devleti içinde kendi iktidarlarını da defacto (fiili) ilan etmişlerdir.[36]

Hayatının en verimli döneminde, muhtemelen otuz altı yaşlarında, bir günde yaşadığı üçlü zafer (fetih, evlenme ve taç giyme) ile parlayan Heraclius, 5 Ekim 610 günü imparator ilan edilmiştir.[37] 641 yılına kadar tahtta kaldıktan sonra ardılları 717 yılına kadar imparatorluğu yönetmişlerdir.[38]

Tahtta çıktığı gün evlendiği karısının ismi de değişerek Eudocia oldu. Heraclius'un tahta çıkışı kolay olsa da, imparator olduktan sonra çözümü zor durumlarla karşı karşıya gelmiştir.[39] Harabe haldeki imparatorlukta yönetim sistemi çürümüş ve paralı askerlik sistemi de yürümemekteydi. Vergileri toplayamayan devlet, ordunun ihtiyaçlarını karşılayamamaktaydı.[40]

Phokas yönetiminden kalan bu vahim durum neticesinde doğuda İranlılar, kuzeyde Avarlar ve Slavlar, imparatorluğun birçok toprağını işgal etmişlerdi.[41] Heraclius yönetiminin ilk yıllarını bu karmaşık durumları düzeltmek için harcadı. Ancak tahta geçtiği günlerden itibaren kargaşa artarak devam etti. Maliyedeki ve askeriyedeki bu kötü durum onu ümitsizliğe düşürmeye başladı. Böylece İranlılar ve Slavlar ele geçirdikleri topraklarda kalıcı olmaya başlamışlar ve yeni zaferler kazanıyorlardı. 612'den 619'a kadar geçen sürede yenilgiler birbirini takip etti. İranlılar

---

[35] Ostrogorsky, a.g.e., s. 104.
[36] Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284 -641,* (Çev: Turhan Kaçar), TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 613.
[37] John Julius Norwich, *Bizans Erken Dönem (M.S.323-802),* (Çev: Hamdi Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013, s. 232.
[38] Paul Lemerle, *Bizans Tarihi,* (Çev: Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 71.
[39] Giles Morgan, *Bizans'ın Kısa Tarihi,* (Çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 58.
[40] Bahar, *a.g.e.*, s. 130.
[41] A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev: Arif Müfit Mansel), Marif Matbası, Ankara 1943, s. 248.

Ermenistan'ı, Suriye'yi ve Kapadokya'yı, ardından da Şam ve Kudüs'ü aldılar. Bu yenilgilerin ve kayıpların ardından imparatorluğu bırakarak Afrika'ya yerleşmek üzere hazinelerin büyük bölümünü gemilere yükletmiş ve kendisi de gemilere binmek üzere olduğu sırada Patrik Sergius bu durumdan vazgeçmesi için kendisine ısrar etmiş ve vazgeçirmiştir. İmparator şehri terk ederse, Konstantinopolis kıtlık ve ölüme terkedilecek sanılıyordu. Patrik Sergius, Heraclius'u kiliseye götürerek ona mevkiini terk etmemek üzere yemin ettirir. Bundan sonra girişeceği işlerde kilisenin tüm hazinelerini kendisine açmıştır.[42]

Heraclius, Phokas ile ilk karşılaştığında ona imparatorluğu nasıl böylesine rezil yönettiğini sormuş, oda Heracliusa benden daha iyimi yöneteceksin diye karşılık vermiştir. Bu konuşmanın ardından Heraclius onun katledilmesi emrini vermiştir. Kolları, bacakları ve kafası kesildikten sonra kazığa oturtularak katledilmiştir. Daha sonra geride kalan parçaları sürüklenerek *"Öküz Formuna"* getirilmiş ve ateşe atılmıştır. Devrik imparatorun katlinden sonra Heraclius taç giymiş ve imparator ilan edilmiştir. Artık Heraclius ile yeni bir dönem başlamış ve Bizans'ın karanlık geçen günleri sona ermiştir.[43]

1.3. Heraclius Döneminde İdari Yapı

Heraclius döneminde yaşanan askeri başarılar ne kadar parlak olursa olsun, bu imparator döneminin önemi ve büyüklüğü yine de dış siyaset ile açıklanamaz. Doğu da kazanılan topraklar, birkaç yıl geçmeden Araplar tarafından fethedilmiştir. Daimi olarak kalan ise yeni ordu sistemi ve idari düzen olmuştur. Bundan sonraki yüzyıllardaki Bizans Devleti'nin büyüklüğü bunlara dayanmış, bu düzenin bozulması ile Bizans müesseseleri bozulmuş ve Bizans çöküş evresine girmiştir. Heraclius'un kurmuş olduğu thema sistemi, Ortaçağ Bizans Devleti'nin temel yapısını oluşturur. Heraclius dönemi, yalnız siyasi açıdan değil kültürel açıdan da Bizans Devleti için bir dönüm noktası olmuştur.[44] Heraclius harap olmuş bir imparatorluğu devralmıştır. Fakat kendisi Bizans tarihinin en önemli imparatorlarından biri olmuştur.[45]

[42] Bailly, *a.g.e.,* s. 120-122.
[43] Birsel Küçüksipahioğlu, Bizans'ın Karanlık Günleri: İmparator Phokas Devri (602-610), *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına,* Dünya Yayınları, İstanbul 2008, s. 195.
[44] Ostrogorsky, a.g.e., s. 99.
[45] Ostrogorsky (1957), a.g.e., s. 83.

Kültürel olarak yapılan değişikliklerin başında ise, Heraclius döneminde Latince yerine Grekçe'nin kullanılmaya başlanması gelmektedir.[46] Erken Bizans döneminde devlet idaresinde ve ordu da büyük çoğunluğun anlamadığı Latince kullanılıyordu. Halkın kullandığı dil ise Grekçeydi. Bu iki dilli yapı, erken Bizans döneminin bir özelliğidir ve Heraclius döneminde değiştirilmiş, halkın ve kilisenin dili olan Grekçe resmi devlet dili olarak kabul edilmiştir. Bizans dilindeki bu değişim, hükümdar unvanlarında da değişikliğe sebep olmuştur. Heraclius, karmaşık Latince imparatorluk unvanlarını (İmperator, Caesar, Augustus) kullanmaktan ziyade, halkın benimsediği Grekçe "*Basileus"* unvanını aldı.[47] Heraclius bu unvanı, ilk olarak İran savaşından sonra, 629 yılında kullanmaya başlamıştır. Bu unvan, asırlardır doğuda ve Mısır'da kullanılmaktaydı. İkinci bin yıldan itibaren de Bizans'ın doğu kısmında yani Grekçe konuşulan yerlerde kullanılmaktaydı.[48] Bu durumda Basileus unvanı, Bizans Devleti'nin resmi unvanı oldu. Bundan sonra gelen tüm imparatorlar, bu unvanı kullanmaya devam etmiştir.[49] Faal ve yetenekli bir imparator olan Heraclius, öncülü zalim Phokas'a göre pratikte örnek bir hükümdar portresi çiziyordu.[50]

Mahvolmuş idari düzen ve askeri nizamda yapılan bu iyileştirmeler sayesinde Heraclius imparatorluğu yeni bir evreye sokmuştur. Vilayetlerin themalar şeklinde ayrılması hem askeri açıdan hem de idari açıdan yapılan en büyük reformların başında gelmekteydi.[51]

1.4. Thema Sistemi

Heraclius döneminde temelleri atılan thema sistemi, VII. yüzyıla damgasını vuran önemli olaylardan biridir. Ancak bu askeri sistem VII. yüzyılda ortaya çıkmayıp, daha önce kullanılan sitemin VII. yüzyılın askeri ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden oluşturulması ile ortaya çıkmıştır. Bu sistem, Roma ordusunun III. yüzyılda, mevcut birliklerinin yetersiz kalması nedeniyle Diocletianus (284-305) ve Konstantinos (306-337) zamanında değişikliğe gidildi. Yeni sisteme göre kurulan birliklere "*exercitus comitatensis"* (maiyet birlikleri) ismi verildi. Bu birlikler kısa süre

[46] Demir, a.g.e., s. 43.
[47] Ostrogorsky, a.g.e., s. 99,100.
[48] Vasiliev, a.g.e., s. 253.
[49] Ostrogorsky, a.g.e., s.100.
[50] A. A. Vasiliev, *History Of The Byzantine Empire 324-1453*, The University Of Wisconsın Press, Canada 1952, s. 194.
[51] Şahin Uçar, *Araplar'ın Anadolu Seferleri*, Şule Yayınları, İstanbul 2012, s. 66,67.

içerisinde Roma ordusunun çekirdeği durumuna gelmiştir. Sınır bölgelerine yerleştirilen bu özel birlikler, savunma hizmeti karşılığında kendilerine verilen arazilerin kullanım haklarına sahiptiler ve bu arazilerden elde ettikleri ürünler ile geçimlerini sağlamaktaydılar. Bu şekilde yeni bir asker-köylü sınıfı ortaya çıkmıştır.[52]

Bizans döneminde kurulan themaların Roma döneminde mevcut olan toprağa bağlı asker sistemine benzerliği vardır. Bu sistemin bir devamı gibi görünen thema sisteminin farklı toplumlardan etkilendiği hususunda farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerin başında İran ve Turan etkileri gelmektedir.[53]

Thema sisteminin en önemli özelliklerinden biri mevcut askeri birliklerin Anadolu'ya yerleştirilerek, bu birliklere arazi verilmesidir. Bu themalar, idari bir sistem değil askerlerin yerleşim yerleridir. Bu arazi babadan oğula geçen, askeri başarılar karşılığında verilebiliyordu. Böylece askerlere verilen araziler sayesinde güçlü bir ordunun oluşturulmasına zemin hazırlanmış ve Bizans Devleti sayı bakımında maddi zararlara sebebiyet veren ve aynı zamanda bulunması zor olan ücretli askerlerden kurtulmuş olacaktı.[54]

Bu thema sisteminin Bizans açısından hayati olan tarafı ise büyük askeri birliklerin Anadolu da kurulan themalara yerleştirilmesidir. Anadolu coğrafyasının, iki ana askeri bölüme ayrılması ve yeni oluşturulan vilayetlere askerlerin yerleştirilmesi sebebiyle thema ismi verilmiştir. Aynı zamanda thema, bir vilayette konaklayan askeri birlik anlamına gelmektedir.[55] Heraclius döneminde kurulan themalar şunlardır;

- *Opsikion: Kuzey Batı Anadolu'da,*
- *Armeniakon: Doğu Anadolu'da,*
- *Anatolikon: Batı Anadolu'dan başlayarak Orta Anadolu'yu içine alıyordu.*
- *Karabision (Kybration): Antalya çevresinde olup, bir bakıma deniz themasıdır.*[56]

[52] M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261*), Phoenix Yayınları, Ankara 2009, s. 115,116.
[53] Bahar, a.g.e., s. 131.
[54] Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler-Bildiriler-İncelemeler,* Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 4.
[55] Uçar, a.g.e., s.66.
[56] Bahar, a.g.e., s.131.

Thema olarak ortaya çıkan ilk birlik Opsikion'dur. Bundan birkaç yıl sonra Armeniakon ve Anatolikon birlikleri kurulmuştur. Her zaman başarılı oldukları söylenemeyen Opsikion birliği VII. yüzyılın sonlarına kadar imparatorluğun en önemli theması idi. Ancak VIII. yüzyılın başlarında çıkan bir isyan sonucunda alelade bir thema'ya dönüştürülmüştür. Bu dönemden sonra ise Armeniakon ve Anatolikon birlikleri etkili olmaya başlamıştır. Devam eden Müslüman akınları sonrasında Bizans sınır bölgeleri daha küçük birimlere ayrılmaya başlamıştır.[57]

Görsel-3: *M.S. 650 yılında Bizans Themaları.*

Thema sisteminin başında *"Stratege"* adı verilen kumandanlar bulunmaktadır. Bulundukları bölgelerde ikinci dereceden sivil idare de Strategе adı verilen kumandanın elinde bulunmaktaydı. Sivil idarenin ve askeri idarenin bölgelere ayrılarak yönetilmesi usulü Heraclius'dan sonra daha da genişletilerek tüm Bizans topraklarına yayılmıştır. VIII. yüzyıldan itibaren genelleştirilen bu sistem, imparatorluğun sonuna kadar varlığını korumuştur.[58]

Thema sistemiyle beraber devlet artık ücretli askerlere para ödemekten kurtulmuş ve küçük toprak sahiplerinin de kuvvetlenmesini sağlamıştır. Heraclius'un yapmış

[57] David Nicolle, *Doğu Roma Orduları M.S. 306-886*, (Çev: Buket Bayrı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 34.
[58] Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi,* (Çev: A. Gökçe Bozkurt), İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 55.

olduğu askeri reformlar daha sonraki yıllarda geliştirilmiştir. Bu reformlar, Bizans Devleti gücünün temel yapı taşını oluşturmuştur.[59]

Heraclius'un kurmuş olduğu bu sistem ile Bizans Devleti'nin gelişimine önemli katkılarda bulunulmuştur. Uygulanan bu yeni thema sistemi ile askeri yapı ve eyalet teşkilatları düzene kavuşturulmuştur. Bu sayede eyaletlerin etnik gurupları değişerek devlet kültürel manada da gelişme kaydetmiştir.[60]

1.5. Askeri Yapı

Tüm askeri sistemlerde olduğu gibi Bizans askeri sistemi de insan faktörüne dayanmaktaydı. Bu durum thema sisteminden önce olduğu gibi paralı askerlerin savaş sırasında yeterli başarıyı göstermelerine engel olmaktaydı. Bazı durumlarda ödenecek para bulunamıyor bazen de geciktiriliyordu. Durum böyle olunca askerlerin savaşma azmi kayboluyor ve askerler firar dahi ediyorlardı.[61]

Heraclius'a kadar imparatorlar, asker bulmak için yeterli kaynağa sahiptiler. Maurikios ve Heraclius, Roma askeri sistemini değiştirerek canlandırdılar. İki imparator da bizzat savaş alanına gittiler. Ancak yeterince askerleri olmadıklarını anladılar. Bu durum, imparatorluğu kuzeyden Avarların ve doğudan Sâsânî saldırılarının arasında bırakmıştı.[62]

Phokas döneminde her şey işlemez hale gelmiş ya da harap olmaya bırakılmıştı. Ordu gittikçe küçülmüş ve disiplinsiz askerlerden ibaret kalmıştı. Bu zor durumdan kurtulabilmek için asker toplamak ve onları nizama sokmak gerekiyordu. Ancak bunları sağlayabilecek ne sağlam maliye ne de düzenli gelirler vardı.[63] Heraclius başa geldiğinde devleti içinde bulunduğu bu güç durumdan kurtarabilmek için askeri alan da yenilikler yapmıştır.[64] Bizans ordusunda atlı birliklerin önemi gittikçe artmaktaydı, Heraclius hafif silahlı süvari okçulara önem vermiştir ve bunları

[59] Demirkent (1998), a.g.m., s.211.
[60] Yücel Öztürk, "Tımar Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı İle Mukayesesi", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, 2012, c. 31, s. 31, s. 186.
[61] George T. Dennis, *Strategikon Bizans Kültüründe Strateji Sanatı,* (Çev: Volkan Atmaca), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2011, s.15.
[62] Peter Brown, *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, (Çev: Turhan Kaçar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 97.
[63] Bailly, a.g.e., s. 121.
[64] Demir, a.g.e., s. 48.

iyileştirme yoluna gitmiştir.[65] Daha sonra ise thema sistemini kurarak devleti içinde bulunduğu bu durumdan çıkarmak için gerekli olan ve asırlarca devam edecek bir sistem oluşturmuştur. Bizansın deniz gücü de gerçekte Heraclius Hanedanı öncülüğünde başlamıştır.[66]

1.6. Dini Yapı

Heraclius döneminden önce Bizans dini yönden Roma'ya bağlıydı. Ancak Heraclius bunun hiçbir fayda sağlamayacağını ve doğuda takip edilen dini politikanın da sadece İran'ın çıkarlarına hizmet ettiğini görmüştür.[67] Heraclius kendinden önceki imparatorların birçoğu gibi bu konularla ilgilenmeye ve Hristiyanların ayrılmasına sebebiyet veren dini hizipleşmelerle uğraşmak durumunda kaldı. Doğuda kaybettiği toprakları geri kazandıktan sonra bu konuya öncelik vererek, dini ayrılıkların toplumsal ayrılıklara yol açmasını önlemek istemiştir.[68] Heraclius kendinden önceki imparatorlardan biri olan Justinian gibi bu dini ayrılığa bir son vermek için Konstantinopolis Patriği Sergius ile birlikte yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için Patrik Sergius "*Monoenergisim"* görüşünü ortaya atmıştır.[69] Bu yeni görüşe göre Hz. İsa'nın hem dini hem de insani yönlerinin olmasının yanı sıra onun tek bir enerjiye sahip olduğunu beyan eden, birçok din adamının da desteklediği bu görüş, Kudüslü din adamı olan Patrik Sophronios tarafından kesin olarak reddedilmiştir. Patrik Khalkedon da kabul edilenlerin dışında başka bir şeyi kabul etmeyeceğini açıklayınca Monofizitler zor duruma düştüler. Heraclius da Monotelit (tek irade) görüşünü desteklediğini, 638 yılında Ayasofya'da halka açık bir duyuru ile açıkladı. Dini sorunlara getirilmeye çalışılan bu çözüm daha önce uygulanan çözümler gibi pek de başarılı olmadı. Daha önce öne sürülen görüşler gibi Monofizitlik görüşü de Khalkedon ve Monofizitlik taraftarları tarafından reddedildi.[70]

Görüşler arasındaki bu ayrılık sebebiyle, Sâsânîlerin ve daha sonra Arapların doğu eyaletlerini fethetmesi kolaylaşmıştır. Piskoposların sürgün edilmesi, eyaletlerdeki

[65] Ostrogorsky, a.g.e., s. 94.
[66] Steven Runcıman, *Byzantine Civilization*, Meridian Books, New York, 1956, s. 120.
[67] Mehmet Çelik, *Siyasi Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)*, Akademi Kitapevi, İzmir 1999, s.71.
[68] Morgan, a.g.e., s.61.
[69] Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık,* İnsan Yayınları, İstanbul 2014, s.67.
[70] Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi,* (Çev: Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 179-180.

insanların kendi kiliselerini reddetmeleri, manastırların zorla dağıtılması, devletin merkezini zor duruma düşürdü. Suriyeli bir tarihçiye göre;

> *"Heraclius Ortadoksların, (yani Monofizitler) kendi huzuruna çıkmasına izin vermedi ve onların soymuş oldukları kiliselerle ilgili yakınmalarını dinlemedi. Tek başına onca güçlü olan gazub Tanrı'nın… kendi egemenlikleri altında ki bütün topraklarında zalimce kiliselerimizi ve manastırlarımızı yağmalayan ve bizi insafsızca katleden Romalıların mel'anetini görüp, bizi Romalıların elinden kurtarmak için güneyden İsmail oğullarının getirmesinin nedeni de budur. Ve gerçekte, bizden alınan ve Khalkedonculara (yani Katoliklere) verilen bu kilise bölgelerinde bazı zararlara uğradıysak, kentler Araplara teslim olduğu zaman, Araplar o dönemde bütün tapınakların inançlarını korumasına izin verdiler… gene de bizim için Romalıların zulmünden, mel'anetinden, gazabından, bize gösterdikleri acımasız yobazlıktan kurtulup huzura kavuşmuş olmak hiçbir şekilde küçük bir fayda değildi."*[71]

Yukarıda da anlatıldığı gibi dini ayrılıklardaki bu çetin çatışmalar, Mısır, Suriye ve Filistin gibi doğu toprakların da yaşayan Monofizitlerin, Bizans'tan ayrılmak ve hatta hoşgörüsünü bildikleri Arapların egemenliğine girmeyi kabul etmelerine sebep olmuştur.[72]

Heraclius döneminde dini yapıda bazı değişiklikler yapılmıştır. Din adamlarının sayısının azaltılması için bir yasa çıkarılmıştır. Onun çıkardığı bu yasaya göre Ayasofya da toplam 600 din görevlisi ve Blakhernai'de toplam 72 din görevlisi olacaktır. Bunlar ile birlikte Ayasofya'da ilahi söylemeye adanmış üç bakire okulu bulunmaktaydı.[73]

---

[71] Cyril Mango, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev: Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 109.
[72] Lemerle, a.g.e., s. 76.
[73] Paul Magdalino, *Ortaçağda İstanbul: Altıncı ve On Üçüncü Yüzyıllar Arasında Konstantinopolis'in Kentsel Gelişimi,* (Çev: Barış Cezar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 38.

1.7. Ekonomik Yapı

Ekonomik krizler ve boş bir hazine ile başa geçen Heraclius, seferlerini kiliseden aldığı borçlarla finanse edebilmişti. İran seferinde alınan ganimetler, bu borçların ödenmesine yetmemiştir. Suriye ve Mısır'dan yüksek vergiler alınmaya başlandı, Bu eyaletlerden gelen vergiler, Ortodoks kilisesini doldurmaktaydı. Bu durum, iki dini görüş arasındaki ayrılığı perçinlemeye yetmiştir.[74]

Bu dönemde maliye alanında da köklü değişikliklere gidilmiştir. Bunların başında *"Praefectura"* adı verilen maliye yönetiminin dağıtılarak yerine *"Praefectura Praetorio"* adı verilen maliye daireleri *"Logothutes"* adında yeni birimler halini aldı. Themalar ve Logothet'likler imparatorluğa mali açıdan yeni bir soluk kazandırmıştır. Bunun sonucunda ise ilerleyen dönemlerde İran'a karşı askeri başarılar elde edilmiştir. Heraclius'un seferlerini desteklemek için kilise hazinelerini açınca ordunun ve maliyenin gücü daha da artmıştır. Ancak bu dönemde Avarlara yüksek miktarlarda ödenen vergiler imparatorun düzeltmeye çalıştığı maliyeyi daha kötü durumlara sürüklemiştir.[75]

Heraclius bu kötü maliyeyi düzeltmek için, vergilendirme, zorunlu borçlanma ve Phokas'ın yönetmiş olduğu bürokrasinin eski üyelerine ağır para cezaları getirerek düzeltmeye çalıştı. Bunların yanı sıra kendi ailesinden ve Afrika'da ki dostlarından yardım alarak bir sürede olsa mali durumu iyileştirmeyi başarmıştır. Ancak en büyük gelir kaynağı imparatorluk tarihinde ilk kez Ortodoks kilisesi olmuştur. Çünkü Patrik Sergius'a göre girilecek olan savaş, dini bir savaştı ve Patrik sonuna kadar Heraclius'u desteklemeye kararlıydı.[76]

> *"Patrik Sergius burada imdada yetişir "İmparator bu kutsal evden (Ayasofya), fakirlik onu çok zorladığı için borç almak durumunda kaldı. Hatta büyük kiliseden altın şamdanları ve diğer eşyaları alarak, önemli miktarda nomismata (altın para-nomismanın çoğulu) ve miliaresia (gümüş para) bastırdı."*[77]

[74] Steven Runcıman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara 2008, c. 1, s. 9.
[75] Bahar, a.g.e., s. 131-132.
[76] Norwich, a.g.e., s. 235.
[77] Dikici, a.g.e., s.163-164.

Kiliseden alınan bu destekler ve yeni kurulan thema sistemi sayesinde imparatorluğun maliyesinin gelişmesi sağlanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Thema'lar sayesinde paralı askerlere duyulan ihtiyaç azalmış, paralı askerlerin mali külfeti ve büyük toprak kayıplarının önlenmesinin yanı sıra savaşlarda da üstünlük elde edilmeye başlanmıştır. Bu neticelere bakılarak Heraclius'un Bizans tarihinde köklü değişiklikler yapan ve gelişmelere meydan hazırlayan büyük bir imparator olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

II. BÖLÜM

HERACLİUS'UN ANADOLU SEFERLERİ

2.1. Heraclius Öncesi Bizans- Sâsânî İlişkileri

Heraclius ilk seferine 5 Nisan 622 yılında çıkmıştır. Bu sefer, Anadolu'ya düzenlediği ilk seferdir. Bu seferi Sâsânîler üzerine düzenlemiş ancak Avarların Konstantinopolis'i kuşatmaları üzerine yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Sâsânî Devleti İran'da kurulan ve 226-651 yılları arasında hüküm süren bir devlettir.

Sâsânî, Bizans ilişkilerinin net olarak başladığı tarihi vermek zor olsa da bu ilişkileri II. Hüsrev döneminde başlatmak yanlış olmayacaktır. II. Hüsrev tahta çıktığında Sâsânî, Devleti bir iç savaş durumundaydı, bu iç savaştan kurtulması için kendisine yardım eden imparator Maurikios'un öldürülmesini bahane ederek, İmparator Phokas'a savaş açmıştır.[78] Bizans ordusu savaşın başında dirense de 605 yılında Doğu bölgesi Sâsânîler'in eline geçmiştir. Anadolu içlerinde ilerleyen ordu başkentin karşı yakasına kadar gelmiş Kadıköyü ele geçirmiştir.[79]

Bahsedildiği üzere İmparator Maurikios, Prens II. Hüsrev'in tahta çıkması için bir ordu göndermiştir. Bu sayede Bizans imparatoru Maurikios ile II. Hüsrev arasında 591 yılında bir barış anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma, imparator Maurikios'un tahttan indirilmesine kadar devam etmiştir. 602 yılında Bizans ordusun da isyan başlamıştır. Bu isyancıların başına geçen Phokas, Konstantinopolis'a hareket etti ve Maurikios, Bizans tahtından indirildi ve senatonun desteği ile Phokas imparatorluk tacını giymiştir.[80]

Phokas'ın başa geçmesinden itibaren izlemiş olduğu Ortodoks kilise siyaseti nedeniyle Monofizitlere ve Yahudilere karşı yapmış olduğu kanlı baskılar, Anadolu da gittikçe çoğalan bir nefrete sebep olmuştur. İmparatorun izlemiş olduğu bu siyaset nedeniyle Anadolu'da bir iç isyan başlamış ve Anadolu askeri açıdan bir çöküş yaşamıştır. Bunun ardından öldürülen imparator Maurikios'un intikamını almak isteyen II. Hüsrev, Bizans'a karşı bir savaş başlatmıştır. Bu karışıklık sebebiyle II.

[78] Esko Naskalı, *Sâsâniler*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, c. 36, s. 175.
[79] İsmail Mangaltepe, VI. Yüzyılın İkinci Yarısında Avar-Bizans Mücadelesi, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına,* Dünya Yayınları, İstanbul 2008, s. 187.
[80] Ostrogorsky, a.g.e., s. 73-76.

Hüsrev'in Bizans topraklarına saldırısı kolaylaşmış, 605 yılında Dara bölgesi düşmüş ve Sâsânî'ler Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bu ilerleyişin sonunda Kayseri'yi ele geçiren Sâsânî'ler ilerleyerek Kadıköy'e kadar gelmişlerdir.[81]

Sâsânî İmparatoru II. Hüsrev, Bizans Devleti'nin doğuda kalan topraklarını da alabilmek için komutan Şahrbaraz'ı görevlendirmiştir. Şahrbaraz ordusuyla Anadolu topraklarına girerek, Antakya'da kamp kurmuştur. Bu sırada Phokas ve II. Hüsrev arasındaki yazışmalar sürmekteydi. Bu yazışmalar Phokas'ın Şahrbaraz ile savaşmayı kabul ederek ordusu ile yola çıkmasına kadar devam etmiştir.

Phokas hazinelerini bin gemi ile önden göndermiştir. Ancak gemiler, Antakya yakınlarında fırtınaya yakalanmışlar ve Şahrbaraz'ın eline geçmişlerdir. Komutan elde ettiği bu ganimeti Sâsânî imparatoru II. Hüsrev'e göndermiştir. Ele geçirilen bu hazineye *"fırtına hazineleri"* ismi verilmiştir. 606 ve 607 yıllarında Sâsânîlerin yapmış oldukları bu saldırılar neticesinde Anadolu'nun doğusu tamamen Sâsânî'lerin eline geçmiştir.[82]

2.2. Heraclius Döneminde Bizans-Sâsânî İlişkileri

Heraclius tahta çıktığında Sâsânîler, Bizans'ın doğudaki topraklarının birçok kısmını ele geçirmişlerdi. Bu durum Heraclius'u II. Hüsrev ile barış yapmaya zorladı. Heraclius barış yapmak istediğini Hüsrev'e bildirdi ancak Hüsrev bunu reddetti. Heraclius bu barışı sağlayabilmek için Hüsrev'e, Phokas, dostunuz Maurikios'u öldürdüğü için bizde onu öldürdük demiştir.[83] Bu barış tekliflerine karşı Hüsrev kazanmış olduğu zaferler nedeniyle olacak ki barış yapmak istememiştir. Bizans'ın içinde bulunduğu kriz ve iç savaşların da etkisiyle Sâsânîler bu savaşı sürdürmek ve daha fazla toprak kazanmak istemişlerdir. Onlar için böylesi bir savaştan vazgeçmek yanlış olacaktır. Sâsânîler Bizans'ın içinde bulunduğu karışıklık döneminden faydalanmak için 609 yılında bir sefer başlattılar. Ancak Phokas bu saldırılara karşılık verecek durumda değildi. Phokas'ın kardeşi Komentiolos'un 610 yıllarında imparatora karşı ayaklanması, hem Sâsânîlerin Anadolu içlerinde ilerlemelerini

[81] Gregory Abu'l-Farc, *Abu'l-Farac Tarihi,* (Çev: Ömer Rıza Doğrul), TTK Yayınları, Ankara 1999, c. 1, s. 30.
[82] Gürhan Bahadır, "*Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV. – VII. Yüzyıllar)",* Turkish Studies, İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1, 2011, s. 717.
[83] Abu'l-Farc, a.g.e., s. 168.

kolaylaştırmış hem de Heraclius'un merkezi otoritesini kurmasına engel olmuştur. Sâsânîler, Bizans'ın bu iç karışıklıklarla uğraştığı dönemi fırsat bilerek Bizans üzerine seferler düzenlemişler ve hatta sadece yağma akınları yapmayıp aldıkları topraklarda kalıcı olmak istemişlerdir.[84]

2.3. Sâsânî'lerin Anadolu'da İlerleyişleri

Sâsânîler, 613 yılında Kudüs'ü ele geçirdiler.[85] Daha sonra Suriye ve Filistini almışlardır. Kudüs'ten kutsal emanetleri ve haçı almış ve 619 yılında İskenderiye ve Mısır'ı işgal etmişlerdir. Avarlar ve Slavlar da kuzeyde hareket ederek birçok yeri ele geçirmişler ve hatta başkent için tehdit oluşturmaya başlamışlardır.[86] Avarlar ve Bizans'ın ilk diplomatik ilişkileri 558 yılında, İmparator Justinianus'a gelen elçiler ile başlamıştır.[87]

Sâsânî imparatoru II. Hüsrev tahta geçişi esnasında kendisine yardım eden Bizans İmparatoru Maurikios'un öldürülmesi üzerine imparatorluğa savaş ilan etmiştir. II. Hüsrev kendisine yardım eden imparatorun intikamını almak istemiştir. Hüsrev savaşı başlatmış 610 yıllarında Suriye'ye girmiş ve devamında imparatorluğun en büyük şehirlerinden biri olan Antakya'yı almıştır. 614 yıllarına gelindiğinde Sâsânîler, Kudüs'ü de ele geçirmişlerdir. Daha sonra ise 619 yıllarında imparatorluğun tahıl kaynağı olan Mısırı da fethetmişlerdir. Bu fetihleri tamamladıktan sonra Sâsânîler imparatorluğun merkezi toprak parçası olan Anadolu topraklarına girmişlerdir. 611 yılında Kopadokya civarında büyük bir zafer kazanarak ilerleyişlerini sürdürmüşlerdir. Ve nihayetinde Sâsânîler, 626 yılında Konstantinopolis'in karşı yakasında, Asya kıyılarına ulaşmışlardır.[88]

İmparatorluğun en önemli eyaletleri düşman tarafından işgal edilmişti. Sâsânîler Anadolu'ya giriyordu. Balkanlar'daki Avar ve Slavlar da ülkeye yerleşiyorlardı.[89]

---

[84] Kaegi, a.g.e., s. 65-74.
[85] Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam,* (Çev: Bilgi Altınok), Göçebe Yayınları, İstanbul 1998, s. 29.
[86] Umberto Eco, *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 113.
[87] Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi c. V (Bizans)*, (Çev: Asım Baltacıgil), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995, s. 200.
[88] Edward N. Luttwak, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi,* (Çev: M. Efe Tuzcu), Epsilon Yayınları, İstanbul 2012, s. 515-516.
[89] Ostrogorsky (1957), a.g.e., s. 83-84.

Phokas döneminden başlayarak devam eden Anadolu'da yaşanan iç karışıklıklar ve Anadolu'nun askeri açıdan bir çöküş yaşaması. II. Hüsrevin Bizans topraklarına saldırısını kolaylaştırmıştır. Bu ilerleyişin sonunda Kayseri'yi ele geçiren Sâsânî'ler ilerleyerek Kadıköy'e kadar gelmişlerdir.[90]

Bizans'ın Sâsânîlere karşı tüm gücüyle karşılık vermesi de mümkün değildi. Çünkü Avarlar ve Slavlar'dan oluşan bir güç Balkanlar'dan geçerek Trakya'ya ulaşmıştı. Ancak pek çok düşmana karşı direnen Theodosius surları gelen düşman akınlarına direnebilecek kadar güçlü değildi. Avarlar, 618-619 yıllarında birçok defa Bizans ordularını yenmiş ve birçok kaleyi ele geçirmiştir. 626 yılında Konstantinopolis'e saldırmadan önce, 620 ve 623 yıllarında para ödenerek saldırmalarına engel olunmuştu. Avarlar güçlü bir ordu ile Trakya tarafından şehre saldırmayı planlarken Sâsânîler de boğazın karşı tarafında konuşlanmış durumdaydılar. Avarlarla görüşmek üzere şehirden hareket eden elçilerin görüşmelerini kaydeden *"Chronicon Paschale"* bu durumu şöyle anlatmaktadır.[91]

> *"Hagan onların önüne, Salbaras'tan (Şahrbaraz, oradaki Sâsânî ordusunun komutanı) kendisine yollanmış olan, saf ipekten giysiler giymiş üç Persi getirtti ve bizim elçilerimiz ayaktayken onların kendi huzurunda oturmasını sağladı. Ve dedi ki, " Bakın, Persler bana elçiler gönderdiler ve bana ittifakımızın gereği olarak 3.000 asker vermeye hazırlar. Dolayısıyla eğer (Konstantinopolis'teki) her biriniz, bir pelerin ve gömlekten başka bir şey almamaya hazırsanız, Salbaras ile bir anlaşma yapacağız zira kendisi benim arkadaşımdır: Boğaz'ı geçip ona gidin ve zarar görmeyeceksiniz; şehrinizi ve mallarınızı bana bırakın. Çünkü aksi takdirde (Avarların ve Perslerin, Boğaz'ın her iki yakasındaki tüm toprakları kontrol ettiği düşünülürse), balığa dönüşüp denizden kaçmadığınız yahut kuşa dönüşüp göğe yükselmediğiniz müddetçe sizin için bir kurtuluş yoktur.*[92]

Avarlar'dan ve Slavlar'dan oluşan bu ordu, boğazın karşı yakasında bulunan Sâsânîlerle birlikte başlattıkları savaşta 626 yılında başlatılan büyük

[90] Abu'l-Farc, a.g.e., s. 30.
[91] Luttwak, a.g.e., s. 517.
[92] Luttwak, a.g.e., s. 518.

Konstantinopolis kuşatmasında başarısız olması üzerine, Avarlar sarsıldı ve kağan'ın iktidarı zayıfladı. Dinyeper ve Don ırmakları civarında Bulgarlar adında yeni bir devlet kuruldu. Dağılan ve karmaşaya sürüklenen kuzey bölgesi böylece uzun bir süre Heraclius'un dikkatini Sâsânîler üzerine çevirmesine fırsat tanıdı.[93]

Heraclius'un tahtta bulunduğu zaman (610-641) Sâsânîler doğudan Bizans'ı tehdit ediyordu. Miladi 611'de Sâsânîler Suriye'nin fethine giriştiler doğu ve Bizans eyaletlerinin ana şehri olan Antakya'yı ve daha sonrada Şam'ı zaptettiler. Miladi 614 de Kudüs zapt edilerek yağmalandı. Kutsal şehir olan Kudüs'ün zaptı Bizans'ı şok etti. Fakat Sâsânîlerin ilerlemesi bununla kalmadı. Miladi 617 ile 619 arasında Sâsânîler, Mısırı'da işgal etti. Sonunda Heraclius, Sâsânîlere karşı fetih hareketlerine girişti. 627'de Heraclius, Sâsânî ordusunu Ninova yakınlarında mağlup etti ve Sâsânî kralı (II. Hüsrev) tahttan indirilip öldürüldü.[94]

Sâsânî orduları Ermenistan, Edessa, Kapadokya, Antakya, Şam ve Kudüs'ü işgal etmiştir. 619 yılında Mısır üzerine giden II. Hüsrev, bütün doğu Mısır'ı işgal eder. Ancak Bizans çok geçmeden toparlanmaya başlamıştır. Kaybettiği bütün toprakları geri alır ve hatta Sâsâni başkenti Ktesifon'u da kuşatmıştır.[95]

2.4. Heraclius'un Sefer Öncesi Hazırlıkları

Heraclius tahta çıktığında Bizans ordusu oldukça kötü durumdaydı. İmparatorların değişmesi, ortaya çıkan iç savaşlar ve durmaksızın devam eden savaşlar neticesinde ordunun zayıflamasına sebep olmuştu. Heraclius başa geçtiğinde de bu kötü durum devam etmekteydi.

Ordunun kötü durumu ve sürekli kaybedilen topraklar da Bizans Devleti'ni mali açıdan iflasa sürüklemişti. Kaybedilen topraklar, alınan vergilerin azalmasına sebep olmuş, kötü durumdaki maliye de tamamen çökmüş durumdaydı. Heraclius bu kötü durumdan kurtulmak için, öncelikle ordu da bir takım düzenlemelere gitti. İmparatorluğu savunmak ve kaybedilen toprakları geri kazanmak için yeterli sayıda asker ve araç kaynağı bulacak ya da kendisi orduyu bizzat komuta edecekti.

---

[93] John Haldon, *Bizans Tarih Atlası,* (Çev: Ali Özdamar), Kitap Yayınları, İstanbul 2007, s. 57-58.
[94] Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by The Arabs*, Harvard University Press, London 2004, s. 25.
[95] İsmail Güven, *Uygarlık Tarihi*, Pegem Yayınları, Ankara 2007, s. 227.

Sâsânî savaşları, Bizans İmparatorluğu tarihinde çok önemli bir döneme işaret eder.[96] Heraclius, Sâsânîlere karşı yaptığı savaşlardaki yenilgilerinden ders çıkararak orduda düzenlemelere girişti. Ordudaki eksiklikleri ortaya çıkararak Sâsânîlere karşı yeni taktikler geliştirmiştir. Bu taktikleri geliştirmek için özellikle Maurikios'un Strategikon'undan yola çıkarak yeni bir ordu düzeni ortaya koymuştur. Bu yaptığı düzenlemeler ve girişimler sayesinde Heraclius, 622 yılında başlatacağı seferde başarı elde edecekti.[97]

Heraclius yapmış olduğu askeri düzenlemelerin yanı sıra maliye ve toprak sisteminde de bazı gelişmelere öncülük etmiştir. Bu düzenlemeler sayesinde Heraclius, Sâsânîlere karşı başlatacağı seferde kesin olarak zafer kazanmak istemektedir. Öncelikle imparatorluğun elinde kalan Anadolu coğrafyasındaki toprakları themalara bölerek, hem askeri hem de mali açıdan devleti rahatlatmış ve Anadolu topraklarının savunmasını geliştirmiş oluyordu. [98]

Heraclius, 10 yıl boyunca ordu ve savaş stratejilerini geliştirmek için çalışmıştır. Heraclius'un, kendi strateji taktik ve uzlaştırıcı politik yetilerini de test etme zamanı gelmişti.[99] Yeni stratejiler planladı. Bu stratejileri Konstantinopolis'den uzakta geçirdiği 622 ve 628 yılları arasındaki uzun sefer sırasında ve Kafkaslar'dan gelen Avar güçlerine karşı kullanmıştır.[100]

[96] Vasiliev (1952), a.g.e., s. 198.
[97] Kaegi, a.g.e., s. 94-100.
[98] Ostrogorsky, a.g.e., s.89.
[99] Kaegi, a.g.e,s.122.
[100] Judith Herrin, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı,* (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 134.

2.5. Heraclius'un 622 Yılında Düzenlediği Sefer

VI. yüzyılda Bizans doğuda en büyük düşmanı olan Sâsânîler ile Suriye civarında on yıldan fazla süren savaşlar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Sâsânîler, 611'de Antakya'yı 613'de Şam'ı 619'da Mısır'ı almışlardır. Bizans, 637 yılında Kudüs'ü 641 yılında da Mısır'ı kaybetmiştir.[101]

Sâsânîlerin Anadolu'da Ehl-i Kitab olan Bizans'lılara karşı kazandıkları bu zafere sevinen Putperestler, kendilerinin de Müslümanları yeneceklerini söylemeleri üzerine Rum suresi inmiştir.[102]

> *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla!*
> *Elif, Lam, Mim. Arzın yakın bir yerinde Rum milleti mağlup edildi.*
> *Onlar, mağlubiyetlerinden sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir."*[103]

Bizans'ın yenilmesi Hz. Peygamber ve Sahabeler üzerinde olumsuz tesirler bırakmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) kitap ehli olmayan Sâsânîlerin kitap ehli olan Bizans'ı yenmesini hoş görmemiştir. Mekke kâfirleri ise Bizans'ın yenilmesine sevinmiş ve kendilerinin de bu şekilde Müslümanları yeneceklerini söylemişlerdir. Bunun ardından Rum suresi inmiş ve Bizans'ın Sâsânîlere karşı üstünlük sağlayacağı Müslümanlar tarafından öğrenilmiştir.[104]

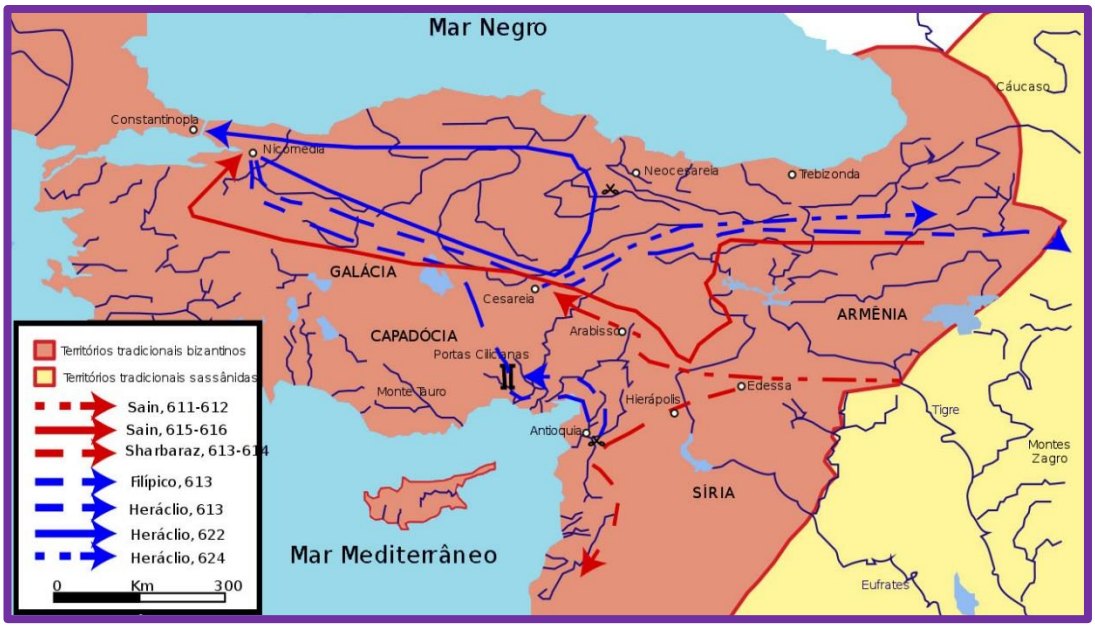
Bizans ve Sâsânîler arasındaki savaş 622 yılında, Heraclius'un seferi ile tekrar başlamıştır. Heraclius çıkacağı sefere hazırlanırken, yöneticiler ve ruhban sınıfı da bu savaşı dini bir boyuta taşıdılar ve Hz. İsa'nın düşmanlarına karşı kitleleri kışkırtmaya başladılar.[105]

622 yılının pazar günü, imparator Ayasofya Kilisesin'de büyük bir Paskalya ayini yapmış ve ertesi gün ordularının başında yola çıkmıştır. I. Theodosius'tan beri orduların başında sefere çıkan ilk imparatordur. Geride vekil olarak Piskopos Sergius

---

[101] İsmail Tokalak, *Bizans-Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, Gülerboy Yayınları, İstanbul 2006, s. 74.
[102] Âdem Apak*, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi),* Ensar Yayınları, İstanbul 2011, c. 1, s. 45.
[103] Rum Suresi: 1-2.
[104] Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (Çev: Z. Kadiri Ugan, Ahmet Temir) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, c. 3, s. 1188.
[105] M. V. Levçenko, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, (Çev: Maide Selen), Özne Yayınları, İstanbul 1999, s. 111.

naipliğinde 10 yaşındaki oğlunu Konstantinos'u bırakmıştır. Sâsânîlerin beklediği Khalkedon'a geçmek yerine, orduyu gemiyle Küçük Asya'yı dolandırarak Toros Dağların'da bir geçit olan Kilikya'da karaya çıkarmıştır. Bu bölgede dağlar orduyu ani bir saldırıdan korumaktadır. Ayrıca Suriye bölgesinde bulunan sığınmacılarda burada orduya katılabilirlerdi. Yazı, Anadolu'da ordusunu eğiterek geçirdi. Burada Heraclius ordusunun ne durumda olduğunu anlamak için onları tahta kılıçlarla savaştırdı. Theophanes, imparatorun burada ordunun, tembel, düzensiz ve disiplinsiz olduğunu gördüğünü yazar.[106]

Görsel-4:*Bizans ve Sâsânîler arasındaki mücadele (611-624).*

Ordu, artık yapmaları gereken savaş talimlerini bile unutmuş durumdaydı. Savaşma yeteneğini tümüyle kaybetmiş gibidir. Bu vahim durumu gören Heraclius orduyu bir meydana toplar ve onlara seslenir;

> *"Kardeşlerim, evlatlarım!*
> *Bildiğiniz gibi, bu Tanrı düşmanı (Persler) ülkemizin içine kadar girdiler, şehirlerimizi yerle bir ettiler… Ele geçirdikleri kiliselerimizi kirlettiler. Şimdi büyük Roma ordusu onlara gereken dersi verecektir. Onun için çok sıkı bir şekilde hazırlanmalıyız."*[107]

[106] Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hıristiyanlığı Kabul Etmesinden I. Haçlı Seferi'ne,* (Çev: Mehmet Moralı), Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 298.
[107] Dikici, a.g.e., s. 165.

Bu konuşma sonrasında orduda çalışmalar hız kazanmıştır. Askeri birliklerin moralini yükseltme sürecine giren Heraclius, Sâsânîler üzerinde de psikolojik bir zafer kazanmış oluyurdu.[108] Eksik olan silahlar tamamlanır ve ordunun savaş disiplini hızlı bir şekilde bütün birliklere öğretilir. Hazırlıklar bir yıl sürmüştür. Ordusunun hazırlıklarının tam olduğunu anlayan Heraclius bir müsabaka düzenlemiştir. Orduyu iki bölüme ayırmış ve ordunun gerçek bir savaştaymış gibi savaşmasını istemiştir. Bu müsabakada kazanan tarafı ödüllendirecektir. Askerlerin birbirlerini öldürmemeleri şartıyla yapılan bu sahte savaş sonunda Heraclius, ordunun savaşa girebileceğine inanmıştır.[109] Son baharda Ermenistan'a doğru hareket etmiştir. Sâsânîler, Heraclius'un ordusuna karşılık verebilmek için Khalkedon'dan çekilmek zorunda kalmışlardır. Sâsânîler ve Heraclius, Ermenistan'ın güneyinde karşı karşıya gelmişlerdir. Savaşın gerçekleştiği yer tam olarak bilinmemektedir. Ancak Bizans ordusu, Sasani askerlerini bozguna uğratmıştır. Sasaniler geri çekilmeye başlamıştır. Heraclius bizzat ordusunun başında savaşa girmiştir.

Theophanes savaşta, yenilmez diye adlandırılan Sâsânî ordusunun geri çekilmesine hayret ederek,

> "*Yenilmez Pers ırkının Romalılara arkalarını göstereceğini kim beklerdi ki demektedir."*[110]

Heraclius, Sâsânî ordusu komutanı Şahrbaraz'ı yenilgiye uğrattığı bu savaşta ilk hedefine ulaşmış oldu.[111]

Heraclius, bu savaşla Sâsânîlere ilk ve son darbeyi vurmak istemektedir. Ordusunu eğittiği yaz boyunca kendi askerlerinin savaş gücünü ve stratejisini geliştirmişti. Bu dönemde ayrıca askerlerine dini duygular yüklemiş ve onlara Hristiyan olmayanları yok etmek için tanrının seçilmiş askeri olduklarını ve bunun bir ayrıcalık olduğunu anlatmıştır. Sadece kaybettikleri toprakları geri almak için değil inançları için savaşıyorlardı. Bu sefere katılan saray şairi Pisidialı Georgios iki ordu arasındaki zıtlığı şöyle anlatmaktadır;

---

[108] Kaegi, a.g.e, s.122.
[109] Dikici a.g.e., s.165-166.
[110] Bauer, a.g.e., s.299.
[111] Mustafa Gülem, *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-715))*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2015, s. 104.

"Pers tarafından ziller ve her türden müziğin sesi ortalığı inletirken, çıplak huriler generalleri eğlendirmek için dans ediyorlardı; Romalılar tarafında "İmparator, ruhunda kutsal bir yankı uyandıran, mistik çalgılar eşliğinde söylenen ilahilerle mest olmuştu."[112]

Heraclius sonbaharın başında kuzeye doğru ilerlemeye devam etti. Tam olarak bilinmemesine rağmen Kapadokya'nın dağlık bölgelerinde Bizans ve Sâsâni ordusu karşı karşıya gelmiştir. Sâsânî ordusunun başında büyük ve deneyimli kumandanı Şahrbaraz vardı. Heraclius ise bundan önce hiçbir savaşta komutanlık yapmamıştı, ancak buna rağmen bu savaş Sâsânîlerin kaçmaları ile sonuçlanmıştır. Bizans askerleri Sâsânî ordusunu uzun bir süre takip etmiştir.[113]

Şahrbaraz komutasındaki ordunun yenilgisi ile Heraclius ilk hedefine ulaşmıştı. Bu savaşın ardından Avar kağanının Konstantinopolis'i tehdit etmesi üzerine,[114] Heraclius acilen Trabzon'dan deniz yoluyla Konstantinopolis'e döndü. Heraclius, orduyu kışı geçirmeleri için Trabzon'da bırakmıştır. Askerler savaşın ardından evlerine dönme izni verilmemesini protesto etmediler. Çünkü kutsal bir savaşa girmişler ve kazanmışlardı.[115]

İmparator, Avarların tehditlerinden kurtulmak için verilen haracın miktarını arttırmış ve akrabalarından bazılarını Avar kanının yanına rehin olarak bırakmıştır.[116] Avar sorununu halleden Heraclius, Paskalya'yı Nikomedia'da geçirdikten sonra, gemiyle Trabzon'a geri dönmüştür. Savaşa hazır durumda olan ordusunun başına geçen Heraclius, Güneydoğu yönünde ilerlemeyerek, Ermenistan ve Sâsânî sınırları içinden Azerbaycan bölgesine ulaşmıştır. Bu sırada Hüsrev'in de Ganzak'ta olduğu, haberini aldı. Aldığı habere göre Küdüs'ten alınan haç ve diğer kutsal kalıntılarda orda olabilirdi. Bu haberlerin ardından Heraclius bu şehre gitmek üzere harekete geçmiştir. Hüsrev'in tahminen 40.000 kişilik ordusu ile Heraclius'un karşısına çıkacağı düşünülse de Hüsrev, Ninova'ya çekilmiştir. Heraclius, Ganzak'taki büyük sarayı ve tapınağı yok etmiş, buradan Thebarmes'e geçerek orayı da yerle bir etmiştir. Bu şehirlerde kutsal emanetleri bulamamış olsalar da, Küdüs'ün

[112] Norwich, a.g.e., s. 236.
[113] Norwich, a.g.e., s.236.
[114] Ostrogorsky, a.g.e., s. 95.
[115] Norwich, a.g.e., s. 237.
[116] Ostrogorsky, a.g.e., s. 95.

yağmalanmasının öcünü almışlardı. Ardından Heraclius ordusu ile beraber Sâsânîlerin başkenti olan Ktesiphon'a yönelmiştir. [117]

Görsel-5: *Heraclius ile II. Hüsrev arasında gerçekleşen savşın resmedilişi.*

Heraclius'un bu seferi düzenlemesindeki asıl amaç, Sâsânîlerin ele geçirmiş olduğu Bizans topraklarını geri almak ve Sâsânîleri eşit bir barışa ikna etmekti. Heraclius'un kazanmış olduğu zafer ordunun, moralini yükseltmiş ve Sâsânîlere karşı girişecekleri yeni bir savaşta kazanabileceklerini anlamışlardı.

Heraclius, Konstantinopolis'ten geri döndüğünde, II. Hüsrev ile barış yapmak için teklifte bulunmuştur. Ancak II. Hüsrev daha önce yenilmiş olmasına rağmen, genel olarak Bizans, Sâsânî savaşlarında üstün taraf olduğu için barıştan yana olmamıştır. Hüsrev, Heraclius'un Sâsânî topraklarında ilerleyebileceğini düşünmediği için ona alay edici ve savaşa girmeye zorlayıcı bir mektup göndermiştir.[118]

Sebeos yazmış olduğu eserde bu mektuba yer vermiştir. Heraclius, 120.000 kişiden oluşan ordusu ile Kayserya'ya ilerledi. Burada ordusuna Hüsrev'in göndermiş olduğu mektubu okudu. Bu mektupta II. Hüsrev;

> *"[Ben, Hüsrev], Tanrılar arasında onurlandırılmış olan, tüm dünyanın efendisi ve kralı, yüce Aramazd'ın [Ahura Mazda] zürriyetinden, akılsız ve değersiz hizmetçimiz Heraclius'a…*
> *Haydutlardan bir ordu toplamışsın, bana rahat vermiyorsun, Tanrına güvendiğini iddia ediyorsun. Neden [Kapadokya'daki] Caesarea'yı ve*

[117] Norwic. a.g.e., 237.
[118] Demir, a.g.e., s. 107-108.

Kudüs'ü ve [Mısır'daki] büyük İskenderiye'yi benden korumadı? Denizi ve kuru toprakları kendi hükümdarlığıma aldığımı bilmez misin? Yani yeryüzünden silemeyeceğim bir tek Konstantinopolis mi var? [119]

Hristiyanlığı ve Heraclius'u aşağılamıştır. II. Hüsrev'in yazmış olduğu bu mektubu[120] Heraclius, askerlerine okuyarak, onları savaşmaları için kışkırtmıştır.

Avarlarla ittifakı sağlayan Heraclius, 624 yılında tekrar ordunun başına geçer. Heraclius, Sâsânîleri kesin olarak yenilgiye uğratmayı istemektedir. Heyecanla kendisini karşılayan ordu ile birlikte önce Ermenistan'a ve oradan da Azerbaycan'a hareket eder. Ganzak şehrinde Hüsrev, 40.000 kişilik ordusu ile beklemektedir. Ancak Bizans ordularının teçhizat ve sayı bakımından fazla olduğunu anlayınca savaşmaktan vazgeçer ve başka bir yerde karşılamak üzere geri çekilir. Bizans ordusu tarafından Ganzak şehri ve içerisinde bulunan Hüsrev'in muhteşem sarayı yakılarak yerle bir edilir.[121]

Bizans ordusunun yeni hedefi, Hüsrev'in geri çekilerek sığındığı başkent Ktesifon'dur. 622 yılında olağan üstü bir asker toplama ve sefer hazırlığı yapan Heraclius, Sâsânîlere karşı başarılar elde etmiştir. Sâsânî ordusunu başarılı bir şekilde başkentleri olan Ktesifon'a kadar sürmüştür.[122] Bizans ordusu başkente varmadan ilerleyişi sırasında, Şahrbaraz'ın başında bulunduğu Sâsânî ordusu ile karşılaşır. İki ordu arasında büyük bir savaş meydana gelir, Şahrbaraz bu savaşta da yenilir. Savaşın sonunda Şahrbaraz kaçar. Bu savaşın (625 yılında gerçekleşen savaş) ardından, ordu başkente saldırmadan önce bir süre burada dinlendirilmiştir. 625 yılına girildiği sıralarda (4 Ocak'ta) imparatoriçe, bir erkek çocuk doğurur. Heraklanos adı verilen çocuğun doğumunu, imparator ve ordu büyük sevinçle karşılamıştır. Prensin doğumunun ardından büyük kutlamalar yapılmıştır. Ancak bu doğum, imparatoriçe tarafından çok daha büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Çünkü

---

[119] Luttwak, a.g.e., s.521.

[120] Edward N. Luttwak, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi adlı eserinde, Sâsânî İmparatoru II. Hüsrev'e addedilen bu mektubun dini öfke uyandırmak için tasarlanmış olabileceğine değinmektedir. Bahsi geçen mektubun tamamen uydurma olmasa bile Bizans direnişini güçlendirmek için bir propaganda malzemesi olarak kullanılmak amacı ile çarpıtılmış olabileceğine değinmektedir. Bu görüşünü desteklemek için ise İsaya ve Mezmurlar'dan alıntıların olduğunu ve bu dönemde Hüsrev tarafından dini anlamlar yüklü böylesine bir mektubun kaleme alınmış olma ihtimalinin düşük olduğunu savunmaktadır.

[121] Dikici, a.g.e., s. 166.

[122] Averil Cameron, Bizanslılar, (Çev: Özkan Akpınar), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, s.36.

bundan önce doğan üç çocuk bir aydan fazla yaşamamıştır. Daha önce doğan çocuklarının muhtemelen akraba evliliği nedeniyle ölmesi yeni doğan Heraklanos'un bu kadar sevinçle karşılanmasın da önemli rol oynamıştır.

Bizans ordusunun tamamının bu sefer için doğuya getirilmiş olması, başkent Konstantinopolis'in savunmasız kalmasına sebep olmuştur. İmparator Heraclius'un bu durumdan tedirgin olması üzerine ordunun üçte biri, Trabzon'dan gemilerle başkente gönderilmiştir. Avarların yapılan anlaşmayı bozarak başkente saldırmaları ihtimali de Heraclius'un bu kararında en önemli etkendir. Heraclius, Sâsânîler tarafından el konulan Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haç ve kutsal emanetleri kurtaramamış olması sebebiyle doğuda işinin bitmediğine inanmaktadır. Ancak ordunun üçte birini başkente gönderme kararı verir.[123]

Bu savaşın 626 yılında en şiddetli safhası yaşanmıştır. Hüsrev, Avarlar ile anlaşarak Konstantinopolis'i kuşatmıştır. Ancak Heraclius, Hüsrev'i Ninova yıkıntılarının yakınında, 627 yılında mağlup ederek, Hüsrev'in tahtan indirilerek öldürülmesine sebep olan ayaklanmayı tetiklemiştir.[124]

29 Haziran 626 yılında Avarlar ve Sâsânîler daha önceden belirlenen yerlere vardılar ve önceden kararlaştırmış oldukları gibi kuşatmayı başlattılar.[125] Bizans'ın güçlü Theodosius surlarının karşısına gelen Avar ve Slav birlikleri, buraya kuşatma için katapultlar ve kuşatma araçları yerleştirmişlerdir. Güçlü okçu birlikleri de kentin sur duvarlarının üzerinden kenti tahrip etmektedir. 80.000'i bulan Avar ve Slav birlikleri, şehrin güçlü Theodosius surlarını çepeçevre kuşatmıştır. Bu sırada Patrik Sergius, Konstantinopolis halkına sürekli vaazlar düzenleyerek onları bu savaşa karşı kışkırtmış ve surları koruyan askerlere içerden destek sağlamıştır.[126]

Buna mukabil Sâsânî ordusu komutanı Şahrbaraz da, İmparator Heraclius'un Sâsânîlerin başkentine hareket ettiğini bildiği için Anadolu yönünde ilerleyerek, Konstantinopolis'i kuşatmak üzere gelir. İki ordu tarafından yapılan bu kuşatma Konstantinopolis tarihindeki ikinci kuşatmadır. Ancak ne Avarlar ne de Sâsânî ordusunun Konsantinopolis surlarını aşabilecek teçhizat ve donanımları vardır.[127]

[123] Dikici, a.g.e., s. 166-167.
[124] M. V. Levtchenko, *Bizans*, (Çev: Erdoğan Berktay), Milliyet Yayınları, İstanbul 1979, s. 149.
[125] Norwich, a.g.e., s. 240.
[126] Bauer, a.g.e., s.300.
[127] Dikici, a.g.e., s. 165.

Kuvvetli ve tecrübeli sur muhafızları da düşmanın yaptığı tüm taarruzları geri püskürtmüştür.[128]

Tam bu sırada beklenmedik bir olay olur ve Sâsânî İmparatoru II. Hüsrev, ihanetinden şüphelendiği komutanı Şahrbaraz'ın idamını bildiren mektubu gönderir. Bu mektup, Bizanslıların eline geçer. Bu mektubu Heraclius'un, Şahrbaraz'a vermesi üzerine, ordu komutanı Şahrbaraz isyan başlatır. Sâsânî tahtını ele geçirmek için kuşatmadan vazgeçer ve geri döner. Sâsânî ordusunun ardından Avar ve Slav birliklerinden oluşan ordu da kuşatmayı bırakarak ülkelerine geri dönerler. Ancak Heraclius tarafından Şahrbaraz'a ulaştırılan bu mektubun Konstantinopolis'de hazırlanmış olma ihtimali vardır. Bu mektup sayesinde başkent büyük bir kuşatmadan kurtulmuştur.

Doğuda Sâsânî seferi devam etmektedir. Ordu kışı hazırlıkla geçirir. Bu sırada imparator, Azerbaycan'ın kuzeyinde yaşayan Hazarlar ile Sâsânîlere karşı bir anlaşma yapar. Hatta kızı Eudokia'yı Hazar kralına eş olarak vermeyi düşünür.[129]

Heraclius, Sâsânîlere karşı yapacağı yeni seferler için Hazarlar ile bir anlaşmaya varmıştır. Heraclius'un yeni seferinde başarı elde edebilmesi için kendi ordusuna yeni katılan bu tecrübeli ve manevra kabiliyeti yüksek Hazar birlikleri sayesinde savaşta başarı elde etmesi kaçınılmazdı. Heraclius'a yardım için Hazar düzlüklerinden 40.000 atlı okçu gelmişti. Hazar kağanı Tong Yabgu tarafından gönderilen bu birlikler sayesinde Heraclius, Sâsânîlere karşı çok daha güçlü duruma gelmiş ve Sâsânîlerin savaşma azmini kırmıştır. Yeni gelen Türk birlikleri yanlarında önemli avantajlar sağlayacak atlarını da getirmişlerdi. Zira bu atlar, Bizans atlarından daha dayanıklı ve Bizans-Sâsânî atlarını kışları beslemek gerekirken bu atları beslemek gerekmiyordu. Bu bozkır atları ince karın altındaki otları çıkarıp yiyebiliyor ve sarp arazilerde rahatça hareket edebiliyorlardı. Heraclius'un sefer için hareket edeceği İran'ın kuzeybatısındaki araziler de engebeli Bizans ve Sâsânî süvari atlarının hareket edemeyeceği arazilerdi. Bu sayede Heraclius büyük bir manevra gücüne sahip olacaktır.[130]

[128] Ostrogorsky, a.g.e., s. 96.
[129] Dikici, a.g.e., s. 167.
[130] Luttwak, a.g.e., s. 528-529.

Ancak hava şartlarının kötü gitmesi üzerine Hazarlar geri çekilince evlilikte gerçekleşmez. 12 Aralık 627 günü, 75 bin kişilik Bizans ordusu ile yeni görevlendirilen Razates komutasındaki Sâsânî kuvvetleri arasında, Ninova harabeleri yakınında bir savaş meydana gelir.[131]

Sâsânî ordusunun komutasına yeni atanan General Razates bu savaşa girmeden önce II. Hüsrev komutana savaştan galip çıkması ya da ölmesini emrettiğinden Razates de ordusu hazır olmadığı için Heraclius ile karşılaşmak istememekteydi. Ancak bu savaş zamanı geldiğinde onun istediği koşullarda olacaktı. Bizans ordusu ile Ninova harabeleri yakınlarında karşı karşıya geldi. Savaş aralıksız on bir saat devam etmiştir. Savaşın en şiddetli yaşandığı zamanlarda, Sâsânî komutanı Razates, Heraclius'a teke tek dövüşme çağrısı yaptı. Savaş meydanına çıkan Heraclius dövüşte Razates'i öldürdü. İki Sâsânî generali de Razates ile aynı akıbete uğramışlardır. Heraclius'da pek çok yara almıştır. Fakat ordusunun başında savaşmaya devam etmiştir. Sâsânî ordusu tamamen yok olmuş ve kumandanlarının hepsi de ölmüştür.[132] Bu savaşı Sebeos şöyle nakleder;

> *"Güçlerini toplayan İranlılar, Heraclius'un peşine düştüler. Ancak Heraclius İranlıları Ninova ovasına kadar peşinden getirdi, sonra onlara saldırdı. Bu düzlükte sis vardı ve İran ordusu onunla karşılaşana kadar Heraclius'un kendine doğru geldiğini görmedi. [Bizanslılar] onları son adama kadar katletti.*[133]

Bu savaş, Sâsânî ordusunun ağır hezimeti ile sonuçlanır. Sâsânî ordusundan geriye ordunun yıkıntıları kalır. Bizans ordusu hezimete uğrayan Sâsânî ordusunun geride bıraktıklarını yağmalar. Bu savaştan sonra Bizans ordusu için Sâsânî başkentinin yolu açılmıştır. Heraclius, Sâsânî ordusunun yok olması ve Bizans Devleti'nin doğu sınırının güvence altına alınması dolayısıyla Sâsânîlerle bir anlaşma imzalamak ister. II. Hüsreve bir barış teklifinde bulunur. Ancak Sâsânî ordusunun yok edilmiş olmasına ve Bizans ile giriştiği savaşların tamamını kaybetmiş olmasına rağmen barış teklifini reddeder.[134]II. Hüsrev, başkent olan Ktesiphon şehrini savunmak için kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan ve hadımlardan bir ordu meydana getirmek

[131] Dikici, a.g.e., s. 168.
[132] Norwich, a.g.e., s. 242-243.
[133] Sebeos, *History*, Sources of the Armenian Tradition, New York, 1985, s. 83.
[134] Dikici, a.g.e., s. 168.

istedi. Ancak ona kulak veren olmamıştır. Sâsânîler'in Hüsrev'e karşı güvenleri kalmamıştı, onun isteklerini yerine getirmeyeceklerdir. Heraclius için ise Sâsânîlerin başkentini almanın ve II. Hüsrev'i tahtından indirmenin önem arz eden bir yanı yoktu. Çünkü alması gereken toprakları almış ve Sâsânî ordularını yok etmişti.[135]

Heraclius yaptığı savaşları yeterli bulmuş ve ordusu ile birlikte başkente dönmek üzere yola çıkmıştır. Ancak bu sırada Şahrbaraz'dan beklenmedik bir teklif gelir. Şahrbaraz ve Heraclius, 628 de Arbissos'da (Afşin) bir araya gelirler ve bir anlaşmaya varırlar. Bu anlaşmaya göre Heraclius, Şahrbaraz'a Sâsânî tahtına çıkması için yardım edecek, Şahrbaraz da başa geçince ona Kudüs'ten alınan Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haç ve kutsal emanetleri geri verecektir. Ayrıca Sâsânîler, Mısır ve Suriye'den çekilecek, güney Mezopotamya ise kendilerine kalacaktır.

Sâsânîlerin bu büyük yenilgilerinin ardından, 628 yılında II. Hüsrev tahttan indirilmiş ve yerine oğlu II. Kavad geçmiştir. Kavad, İmparator Heraclius başkente dönmeden ona elçiler göndermiş ve Sâsânî ordusunun Mısır dâhil bütün topraklardan çekileceğini bildirmiştir. Yapılan bu antlaşma sayesinde Bizans, 602 yılındaki sınırlarına tekrar ulaşmış ve Kudüs tekrar Bizans toprağı olmuştur.[136] Heraclius döneminin sonuna kadar Bizans Devleti, Kuzey Afrika'dan Kızıldeniz'e, Karadeniz'den doğuda Fırat'a, kuzeyde Tuna'ya varan büyük bir imparatorluk haline gelmiştir.[137]

Ancak Şahrbaraz, II. Kavad'ın imparatorluğunu tanımadığını bildirerek Bizans topraklarını terketmedi. Heraclius kardeşi Theodoros komutasındaki bir orduyu Şahrbaraz üzerine gönderdi. İmparator bu zamana kadar işgal edilen tüm topraklarını geri almıştı ancak Şahrbaraz, Urfa'yı teslim etmemek için direniyordu.[138] Bu sırada Sâsânî tahtına geçen II. Kavad veba salgınından ölmüş ve yerine oğlu III. Ardeşir geçmiştir. Fakat Ardeşir de Şahrbaraz'ın eline geçmiş ve öldürülmüştür. Bu sayede Şahrbaraz ulaşmak istediği hedefe ulaşmış ve Heraclius ile yapmış olduğu antlaşmaya uyarak işgal ettiği toprakları iade etmiş ve Kudüs'ten alınan kutsal emanetleri oğlu Niketas ile Konstantinapolis'e göndermiştir. Akabinde

[135] Norwich, a.g.e., s. 243.
[136] Dikici, a.g.e., s. 168.
[137] Cecile Morrisson, *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*, (Çev: Aslı Bilge), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.211.
[138] Demir, a.g.e., s.128.

Konstantinapolis halkının da katıldığı büyük bir ayin yapılır. Kutsal emanetlerin getirilmesi ve yapılan savaşın kazanılması tüm halk tarafından coşku ve sevinçle karşılanmıştır.[139]

Sâsânîler ve Bizans arasında cereyan eden olaylar 624 ile 630 tarihleri arasında olağan dışı bir şekilde tersine dönmüştür. Heraclius bir sahra ordusu topladı ve Sâsânîler üzerine harekete geçti. Heraclius'un ilk dönemlerinden itibaren olaylar Sâsânîlerin zaferleri ile davam ederken, 622 yılında Heraclius'un başlattığı sefer sonrasında Sâsânîler güç kaybetmiş ve bir daha kendilerini toparlayamamışlardır.[140]

Heraclius tahta çıktığında Bizans ağır yenilgiler almış, ekonomik olarak çökmüş ve devlet içerisinde isyanlar patlak vermişti. Saltanatının ilk dönemlerinde Sâsânîler 612'de Antakya, Apama ve Kayseri'yi, 614'de Şam'ı ve 615 yılında Kudüs'ü işgal ettiler.[141] Ve burada bulunan kutsal emanetleri Sâsânîlerin başkentine götürdüler. Bu olay Hristiyan dünyası için büyük bir hezimet olmuştur. Ancak Bizans ordusunun yetersizliği nedeniyle Sâsânî ordusunun ilerleyişi devam etmiş ve Mısır'ı işgal etmişlerdir. Sâsânî ordusunun ilerleyişi Konstantinopolis önlerine kadar devam eder. Avarlar da aynı yıllarda Konstantinopolis'i tehdit etmeye başlarlar. Bu felaketler karşısında çaresiz kalan Heraclius, başkenti Afrika'ya taşımak ister. Ancak Patrik Sergius'un da tesiri ile bu kararından vazgeçer.[142] Kilise hazinelerinin de emrine verilmesi ile askeri ve ekonomik alanlarda büyük düzenlemeler yaparak gelişmiş bir ordu teşkil eder. Bu sayede Heraclius, 622 yılında düzenlenen ayinler ve dini kutlamalar ile büyük bir sefere çıkmıştır. Altı yıl boyunca sürecek olan bu seferi büyük bir başarı ile tamamlamıştır. Seferi sırasında Sâsânî ve Avar kuvvetlerinin müşterek, Konstantinopolis kuşatması dahi onu bu kutsal olarak nitelendirilen savaşından vazgeçirememiştir. Nitekim Heraclius, Sâsânîler'i, 623'te Azerbaycan, 625'de Ermenistan, 627'de Ninova ve 628 yılında Sâsânî başkenti Ktesifon önlerinde yenilgiye uğratarak, Hristiyan dünyasında haçlı savaşlarının birincisi olarak

[139] Dikici, a.g.e., s.168-169.
[140] Mitchell, a.g.e., s. 618.
[141] Diehl, a.g.e., s.50.
[142] Reşat Ekrem, Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu: 395-1453, Muallim Ahmet Halim Kitaphanesi, İstanbul 1934, s. 37.

görülmüştür.[143] Sâsâni-Bizans savaşları 602-628 yılları arasında yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu savaşlar serisi, Bizans'ın zaferi ile sonuçlanmıştır.[144]

Heraclius'un Ninova da kazandığı zafer, sadece askeri değil lojistik açıdan da bazı sıkıntılar doğurmuştur. Askeri birliklerin nakli ve savaş yapılacak yere mühimmat ve erzak taşınması büyük problemler doğurmuştur. Bu savaş öncesinde askerler yeterli erzak temini nedeni ile sıkıntılar yaşamışlardır. Ninova Savaşı ile II. Hüsrev'in büyük saraylarından birinde karşılaşılan manzara, askerleri büyük sevince gark etmiştir. Bu sarayda büyük bahçeler içerisinde egzotik hayvanlar bulmuşlardır. Bu hayvanlar askerler için kıtlık döneminin bitmesi anlamına geliyordu.

> *"Orada, [Sarayın] bir alanında beslenen 300 deve kuşu, bir diğerinde mısırla beslenen yaklaşık 500 ceylan ve bir diğerinde mısır ile beslenen 100 yaban eşeği buldu ve bunların hepsini askerlerine verdi. Ve 1 Ocak'ı orada kutladılar [bizdeki 1 Ocak değil]. Sayısız koyun, domuz öküz de buldular ve tüm ordu hoşnut bir şekilde dinlendi."* [145]

Elde edilen bu ganimetler sayesinde Bizans ordusu savaş alanında büyük bir ziyafet çekerek, yaşamış olduğu kıtlık ve lojistik sıkıntılardan kurtulmuştur. Bu sayede Heraclius, başkent Ktesiphon'a doğru hareket etme imkânını elde etmiştir. Bu sırada Heraclius bir barış teklif etmiştir. Ancak II. Hüsrev kabul etmemiştir. Barış teklifinin de reddedildiğinin söylenmesi, Sâsânîleri Hüsrev'e karşı kışkırtmış ve çıkacak olan ayaklanmayı desteklemiştir. Hüsrev'in almış olduğu yenilgilerin ardından bu barış teklifini reddetmesi olası görünmemektedir. Zira Heraclius'un, Hüsreve reddettiği bir barış sunduğunu söylemesi ve onun bunu reddetmesi, Sâsânîler içerisinde çıkan isyanı hızlandırmıştır. Heraclius böylece II. Hüsrev'i tahtan indirmiştir.[146]

Heraclius'un ardılları 717 yılına kadar Bizans Devleti'ni yönetmişlerdir. Heraclius'un da tahtta kaldığı dönem, Bizans Devleti için karanlık ve bunalımlar ile geçmiş bir dönemdir. VII. asra tekabül eden bu dönemde imparatorluğun varlığı dahi tehlikeye girmiştir.[147]

---

[143] Diehl, a.g.e., s.50.
[144] Bernard Lewis, The Arabs in History, Oxford University Press, New York 1993, s. 48.
[145] Luttwak, a.g.e., s. 530.
[146] Luttwak, a.g.e., s. 531.
[147] Lemerle, a.g.e., s. 71.

Yenilgiler ve ardından kazanılan büyük zaferler ile Sâsânîler'den geri alınan, İsa'nın çarmıha gerildiği haç ve diğer kutsal emanetler, Konstantinopolis'e getirilmiş ve oradan da Kudüs'e götürülmüştür. Emanetlerin eski yerine götürülmesi, Bizanslılar tarafından coşku ile kutlanmıştır.[148]

2.6. Heraclius'un Sâsânîlere Karşı Kazandığı Büyük Zafer

Heraclius'un 620'lerde Sâsânî ülkesinin merkezine yapmış olduğu saldırılar, Hüsrev'in başarılarını bertaraf etmiştir.[149] Heraclius'un bu başarıları, Sâsânî ülkesinde bir iktidar darbesine sebebiyet vermiş olup II. Hüsrev bu darbenin kurbanı olmuştu. Böylece Heraclius da kaybedilmiş bütün topraklarda yeniden yapılanma ve bunun yanında ülkede barış ve güvenliği de sağlamıştı.[150]

Heraclius altı yıl süren büyük seferin ve Sâsânîlere karşı kazandığı büyük zaferden sonra ordusuna Konstantinopolis'e dönme emri vermişti. Kendisi de önce Asya tarafında bulunan Hiera sarayına geçerek, Konstantinopolis'deki kutlama hazırlıklarının bitmesini bekledi. Burada beklemesinin asıl amaçlarından biri de Sâsânîler'den alınan kutsal haç yanında olmadan başkente girmek istememesidir. Şahrbaraz'ın kutsal emanetleri iade etmesi üzerine büyük bir coşku ile başkente girdi.[151]

Artık İsa'nın çarmıha gerildiği gerçek haç ve kutsal emanetler, Bizans'ın eline geçmişti. Heraclius ele geçirdiği kutsal emanetleri Kudüs'e, önceden bulunduğu yere iade etti. Heraclius kazandığı zaferler ve yeni Sâsânî hükümdarı Şahrbaraz ile yaptığı anlaşma sayesinde imparatorluk topraklarını eski durumuna geri getirmiştir. [152]

Heraclius, 622 yılında ordusunu toplayarak Konstantinopolis'ten hareket etmiştir. 626 yılında Avarlar ve Sâsânîler başkenti kuşattıkları sırada Sâsânîler üzerine sefer düzenliyordu. Ancak bu kuşatma bertaraf edildi. Ve Sâsânîlere karşı olağanüstü bir

---

[148] Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev: Suat Kemal Angı), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2003, s. 638.
[149] Jonathan Shepard, The Cambridge History Of The Byzantine Empire C. 500-1492, Cambridge University Press, New York 2008, s. 155.
[150] Jonathan Harris, Palgrave Advances in Byzantine History, Palgrave Macmillan, New York 2005, s. 29.
[151] Norwich, a.g.e., s. 244-245.
[152] Michel Kaplan, *Bizans'ın Altınları*, (Çev: İhsan Batur), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 18-19.

zafer kazanıldı. Heraclius bu zaferlerin ardından gerçek haçı da alarak başkente dönmüştür. Kazandığı zafer başkentte büyük bir törenle kutlanmıştır.[153]

Heraclius, 14 Eylül 628 yılında Konstantinopolis'e zafer alayları ve önünde kutsal haç ile girdi. Etrafını muzaffer askerleri ve çoşkulu Konstantinopolis halkı çevrelemişti. İmparatorun on sekiz yıl önce Kartaca'dan gelip şehre girdiği genç ve kuvvetli halinden eser kalmamıştı. Altı yıl süren bu sefer sıkıntılı geçen yıllar onu hasta ve yaşlı biri yapmıştı. Sasaniler, Heraclius sayesinde Bizans için bir daha tehdit oluşturamamıştır.[154]

Heraclius döneminde Avarlar ve Slavlar, Balkan topraklarını ele geçirerek başkent surlarına kadar gelmişlerdir. Sâsânîler ise Bizans'ın birçok toprağını işgal etmiş ve Avarların yapmış olduğu bu kuşatmayı desteklemek için boğazın karşı yakasına yerleşmişlerdir. Ancak uzun süre geçmeden kuşatma ve saldırılar bertaraf edilmiş kaybedilen toprakların tamamı geri alınmıştır. Bu sırada Araplar yeni yayılmaya başlayan İslam dininden aldıkları güç ile önce Suriye ve Filistin'i (632) ardından Mısır'ı (642) almışlardır. Daha sonraki dönemlerde birçok defa Konstantinopolis'i dahi kuşatmışlardır. VIII. yy başlarında Heraclius Sülalesi'nin egemenliği sona ermiş Müslüman Araplar, Bizans'ın Anadolu topraklarının birçoğunu ele geçirmiş durumdaydı.[155] 628 yıllarının sonlarına doğru bütün göstergeler, Heraclius'un dış politikada başarılı olduğunu göstermişti.[156]

Heraclius zamanında İslam Peygamberi Muhammed'in (s.a.v) Tanrı tarafından gönderilen bir Peygamber olduğu doğu ülkelerinde özellikle Arabistan topraklarında yayılmış ve büyük bir güç kazanmıştır. Heraclius ise bu zamanda Sâsânîlerin el koyduğu kutsal haçı Kudüs'e getirmişti. İlerleyen dönemlerde Müslüman Araplar ile Bizans arasında yaşanacak olan savaşlar, Heraclius'un Sâsânîlere karşı kazandığı zaferleri gölgeleyecektir.[157]

---

[153] Cameron, a.g.e., s. 36.
[154] Norwich, a.g.e., s. 345.
[155] Sevcan Yıldız, *Bizans Tarihi, Kültürü, Sanatı ve Anadolu'daki İzleri*, Detay Yayınları, Ankara 2009, s.8.
[156] Aıkaterina Christophilopoulou, *Byzantine History II(610-867),* (Çev: Timothy Cullen), Hakkert-Publisher, Amsterdam 1993, s. 28.
[157] Willermus Tyrensis, *Haçlılar Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına* Kadar, (Hazırlayan: Engin Ayan), Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s.27.

2.7. Müslüman Araplar İle Bizans'ın İlişkileri

2.7.1. Heraclius Öncesi Dönemde Bizans-Arap İlişkileri

Sami ırkından bir kavim olan Araplar, Hz. İsa'nın doğumundan çok önce Arabistan Yarımadas'ında varlıklarını sürdürmekteydiler. Bu bölgede Araplar, doğuda Basra Körfezi, güneyde Hint Okyanusu batıda Kızıldeniz'i çevreleyen coğrafyada yaşamaktadır. Bu bölgenin en tanınmış şehirleri Neced, Yemen ve Hicaz'dır. Göçebe bir kavim olan Araplar, Arabistan'ın merkezinde ve güneyinde oturuyorlardı. Bedeviler kendilerini bu milletin en saf ve otantik mirasçıları sayıyorlardı. Bizanslılar, Suriye'nin doğu sınırında yaşayan Arap kabileleri ile imparatorluğun sınırını koruyabilmek için mecburen temasa geçmek zorunda kalmışlardır. Bizans döneminde önemli rol oynayan iki Arap kabilesi vardır. Bunlardan ilki Gassaniler'dir. Monofizit bir görüşte olan Gassaniler, Bizans'ın vassalı durumundaydılar.[158]

Heraclius'un saltanatı döneminde Gassanilerin dini tarihini yazmak kuşkusuz Phokas'ın saltanatı döneminden daha kolaydır. Çünkü Heraclius'un saltanatı hem daha uzun olup hem de monofisitisizm konusunda kâfi miktarda kutsal doküman bırakılmıştır.[159]

Gassaniler, Bizans'ın doğu sınırını koruyabilmek için imparatorlar tarafından sürekli desteklenmiştir. İmparatorluğun doğu sınırını çölde yaşayan bedevilerden ve Sâsânîler'den korumak istemişlerdir. 529 yılında Iustinianus tarafından Gassaniler desteklenmiş ve bu dönemde II. Haris döneminde en parlak zamanlarını yaşamışlardır. 563 yılında II. Haris, Iustinianusun davetiyle başkente gelmiştir. Iustinianus II. Harisin de desteği ile Bizans'ın doğusundaki monofizit çekişmeleri azaltmayı amaçlamıştır. II. Harisin bu mezhebi savunuyor olması, bu mezhebin güney Arapları tarafından benimsenmesine neden vermiştir.[160]

Bizans ve Sâsânîler arasındaki mücadeleler esnasında bazı Arap kabileleri Hristiyanlığı kabul edip Bizans'ın yanında yer alırken bazı kabileler de Sâsânîlerin yanında yer almıştır. Örneğin İslam dini yayılmadan hemen önce Sâsânîler ve Bizans

[158] Vasiliev, a.g.e., s. 155-156.
[159] Irfan Shahid, *Byzantium And The Arabs In The Sixth Century*, Harvard University, Washington 1995, s. 942.
[160] Demir, a.g.e., s.72.

arasında tampon vazifesi gören devletçiklerden Gassaniler Bizans'ın, Hireliler (Lahmiler) ise Sâsânîlerin vassalı durumunda idiler. Bizans İmparatorluğu Sâsânîlerle giriştiği savaşta birçok Arap kabilesinin desteğini almıştır.[161]

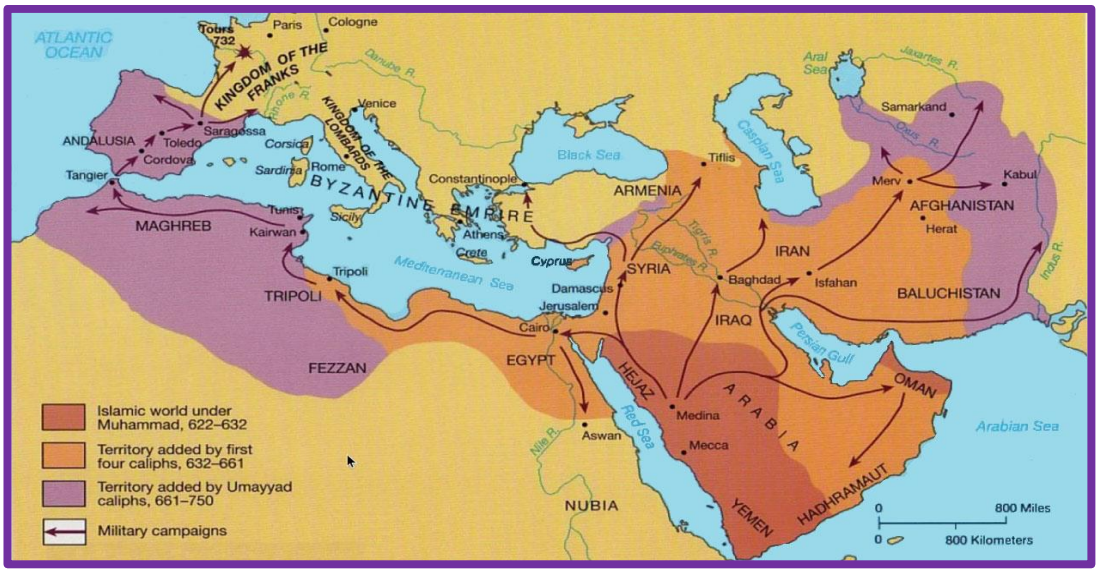
Bizans ve Sâsânî devletleri girmiş oldukları son büyük savaşta Arap kabilelerini unutmuşlardı. İki büyük gücün himayesinde yaşayan bu kabileler yakın doğunun paryaları olma tehlikesi ile karşı karşıyaydılar. Ancak giderek geliştirtikleri ticaret sayesinde ve Sâsânîlerin bölgedeki üstünlüğü tamamen kaybetmesi sonucu zenginleşmeye başlamışlar ve İslam'ın yayılmasıyla beraber bu toprakların tamamının Arapların himayesine girebilme ihtimalini ortaya çıkarmışlardı.[162]

Heraclius döneminde Bizans öteden beri sürdürdüğü politikayı devam ettirerek sınır bölgelerinde yaşayan Arap kabilelerini tehdit ederek kendine bağlamıştır. Bu sayede Heraclius, Gassaniler ve diğer kabilelerden askerler sağlayarak savaşlarda kullanıyor ve bu kabileler sayesinde sınırları dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmuş oluyorlardı.[163]

2.7.2. Heraclius'un Müslüman Araplarla İlişkileri

Müslüman kaynaklarda, karmaşık bir Heraclius portresi vardır. Söz konusu kaynaklar genellikle Bizans imparatorluğunun operasyon ve stratejilerine ilişkin yönleri bakımından Heraclius'a gönderme yaparlar, Bizantinistler genellikle bu noktayı ihmal etmişlerdir. Diğer taraftan Müslüman Araplar için Heraclius kendi başına Bizans mukavemetinin asıl öncü gücü olarak düşünülmüştür. Onlar Heracliusu, güçlü tutkuları olan kızgın ve sabırsız bir lider olarak tasvir ediyorlardı.[164] Kimi Müslüman kaynaklarda da Heraclius'un bir Hristiyanlık savunucusu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.[165]

[161] Casim Avcı, *Bizans ve Müslüman Araplar*, Dizgi Yayınları, Ankara 2013, s.56.
[162] Brown, a.g.e., s.106.
[163] Walter E. Kaegi*, Bizans ve İlk İslam Fetihleri,* (Çev: Mehmet Özay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000, s.86.
[164] Walter E. Kaegi, *Byzantium And The Early Islamic Conquests*, Cambridge University Press, Australia 1993, s.14.
[165] Kaegi (1993), a.g.e., s.16.

Görsel-6: *Müslüman Arapların 622-750 yılları arasında fethetmiş olduğu topraklar.*

Araplar, İslam dini tebliğ edilmeden önce kabileler halinde yaşıyorlardı. Kabileler uzun süren savaşlarla boğuşuyorlardı. Parçalanmış olan Arap kabileleri Hz. Peygamber ile birlikte büyük bir devlete dönüşmüştür. Hz. Muhammed (s.a.v) önderliğinde amaç ve disiplin sağlanarak Arabistan coğrafyasını aşan bir güç olmaya başlandı. Yeni kurulan bu İslam devleti, önce Şam'ı (636), daha sonra Kudüs'ü (638) ve ardından 639 yılında Suriye'nin tamamını ellerine geçirdi.[166]

Suriye sınırını Arap istilacılara karşı her zaman korumak zorunda kalan Bizans Devleti önceki dönemlerde karşısında kabileler halinde bulunan Arap topluluklarını geri püskürtmekte zorlanmamıştı. Ancak Araplar bir devlet kurarak teşkilatlanmış ve daha önceki istilacı kabilelerden çok daha büyük bir güce sahip olmuşlardı. Fakat ilk zamanlarda Bizans'a saldırmalarının altında dini sebepler yoktu.

Bizans Devleti'nin içinde bulunduğu mezhep çatışmaları ve devletin kendi görüşünü benimsemeyen eyaletlere acımasız davranmasına karşı, Müslüman Arapların gösterdiği hoşgörü nedeni ile bu eyaletler kapılarını kolayca İslam devletine açmışlardır.[167]

Müslümanlar ve Bizanslılar arasındaki ilişki İslam'ın ilk yıllarında başlamıştır. İslam'ın ilk yayıldığı yıllarda Bizans-Sâsânî savaşlarında Müslümanlar, Ehl-i Kitap olan Bizanslıların tarafını tutmuşlar geriye kalan putperest Araplar ise Sâsânîlerin

[166] Gülem, a.g.e., s.112.
[167] Bailly, a.g.e., s. 132.

yanında yer almışlardır. Bizans'ın Sâsânîler tarafından ilk dönemlerde ardarda yenilmesi Müslümanları üzmüştür. Kuranı Kerim'de yer alan Rum Suresi'nde de bu duruma değinilmiştir. Ve Bizanslıların (Rumların) kısa bir süre sonra galip geleceği bildirilmiştir. Bu surede de belirtildiği gibi Müslümanlar Bizans'ın savaşlarda galip gelmesine sevinmişlerdir. [168]

Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde Bizans ile diplomatik faaliyetler gerçekleşmiş, Hz. Peygamber bizzat Heraclius'a İslam'a davet mektubu göndermiştir.[169]

2.7.2.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Heraclius'u İslam'a Davet Mektubu

Hz. Muhammed (s.a.v) komşu birçok hükümdarın yanı sıra Bizans imparatoru Heraclius'a da davet mektubu göndermiştir. 628 yılında gönderdiği ilk mektuba cevap olumsuz olmuş ancak Hz Peygamberin mektubu kalıcı yer bırakmış, imparatordan ziyade halk arasında büyük yankı uyandırmış bunu bağışlanamaz olarak görmüşlerdir. Bu durum Bizans topraklarındaki Araplar arasında bir çalkantıya sebebiyet vermiştir.[170]

> *"Bismillahirrahmanirrahim.*
> *Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Bizans İmparatoru Heraclius'a, Hidayete uyanlara selam olsun. İslam'ı kabul et ki, kurtuluşa eresin ve Allah da ecrini iki kat versin eğer kabul etmezsen sorumluluğun altındaki insanların (Çiftçilerin, Teba'anın, Arius'çuların [Erisiyyin]) günahını sen çekersin. 'Ey Ehl-i Kitap! Sizin ve bizim aramızda müşterek olan söze gelin: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birimiz diğerini rab edinmesin". Eğer yüz çevirirlerse "şahit olun biz Müslümanız" deyiniz".*[171]

Heraclius, Sâsânîlere karşı büyük bir zafer kazanmış ve ardından Kudüs'ten alınan İsa'nın çarmıha gerildiği haçı ve kutsal emanetleri geri almıştı. Kendisine Hz. Peygamberin mektubu ulaştığında kutsal haçı yerine dikmek üzere Heraclius, Kudüs'te bulunuyordu. Davet mektubunu Suriye bölgesini iyi bilen Dihye b. Halife El-Kelbi imparatora ulaştırmıştır. Basra Valisi aracılıyla kendisine gelen

[168] Avcı, a.g.e., s. 56-57.
[169] Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri (610-847)*, TTK Yayınları, Ankara 2015, s. 44.
[170] Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, (Çev: Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2016, s. 129.
[171] Avcı (2015), a.g.e., s. 44.

peygamberin elçisini huzuruna kabul etti. Bu sırada Heraclius, Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında bilgi alabilmek, ticaret için Suriye'ye gitmiş olan Ebu Sufyan ve arkadaşlarını yanına çağırdı. Son olarak Hz. Peygambere en yakın olan Ebu Süfyan'dan bilgiler alarak Hz. Muhammedin (s.a.v) soyu, ailesi, çevresi, toplumdaki konumu, kişiliği, getirdiği mesaj ve temel prensiplerini öğrenmiştir.[172] Heraclius, Hz. Peygamberin elçisine iyi davranarak ona çeşitli hediyeler vererek göndermiştir.[173]

Ya'kubi'de yer alan rivayete göre Heraclius da Hz Muhammed (s.a.v)'e bir cevap mektubu göndermiştir.

> *"İsa'nın müjdelediği Allah'ın Resulu Ahmed'e Bizans Meliki Kayser'den, Mektubun elçin aracılığıyla bana ulaştı. Şahadet ederim ki, sen Allah'ın elçisisin. İncil'de senin adını bulmaktayız; Meryem oğlu İsa da seni bize müjdelemiştir. Ben Rumları sana iman etmeye davet ettim, ancak kabul etmediler. Eğer bana itaat etselerdi onlar için daha hayırlı olurdu. Senin yanında olup sana hizmet etmeyi ve ayaklarını yıkamayı çok isterdim."*[174]

Bahsi geçen kaynakta Heraclius'un mektubunu alan Hz Muhammed (s.a.v)'in "Mektubum onların yanında kaldığı sürece mülkleri de kalacaktır" dediğini yazmaktadır. Bu mektup hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüş varlığına şüpheyle yaklaşılmıştır. Müslümanlar ile Heraclius arasındaki bir sonraki diplomatik ilişkiler 630 yılında gerçekleşmiştir. Heracliusun büyük bir ordu hazırladığı haberini alan Hz Muhammed (s.a.v) büyük bir ordu ile Tebûk'e haraket etmiştir.[175]

2.7.3. Mute Savaşı

Müslüman Araplar ile Bizans arasındaki ilk askeri karşılaşma Mute Savaşı'dır. Bu savaşın başlamasına Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından elçi olarak Basra Valisi'ne gönderilen Hâris b. 'Umeyr el-Ezidî'nin Gassaniler tarafından Mute'de öldürülmesi sebep olmuştur. Elçinin öldürülmesi siyasi bir gerginlik başlatmış ve bu gerginlik Mute Savaşı ile sonuçlanmıştır.[176]

---

[172] Avcı (2013), a.g.e., s.57-58.
[173] İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2002, s.236.
[174] Avcı (2015), a.g.e., s. 46.
[175] Avcı (2015), a.g.e., s. 47-49.
[176] Avcı (2013), s. 58.

Hz. Peygamber, Müslümanlara karşı savaş hazırlığında bulunan ve Müslümanları ortadan kaldırmak isteyen Gassanilerin savaş hazırlığında bulunduğunu öğrendi. Hz. Muhammed (s.a.v) kısa süre içerisinde 3.000 kişilik bir ordu meydana getirdi. Bu orduyu Zeyd b. Haris komutasında Suriye yönünde harekete geçirdi. Hz. Peygamber (s.a.v) eğer Zeyd şehit düşerse ordunun başına Cafer b. Ebû Tâlib'in geçmesini, onunda şehit olması durumunda komutayı Abdullah b. Revaha'nın almasını istemiştir. Abdullah da şehit olursa ordu'nun kendi arasında bir komutan seçmesini bildirmiştir.[177]

629 yılında yapılan bu savaş, Müslümanların tepkilerinden kaynaklanmıştır. Sâsânîler ile savaşmak için oluşturulan büyük Bizans ordusu henüz başkente çekilmemişti.[178] 100 ya da 200.000 kişi olduğu rivayet edilen Theodoros (Vicarius) komutasındaki kalabalık Bizans ordusu, Zeyd b. Haris komutasın'daki 3.000 kişilik İslam ordusu ile Mute'de karşı karşıya gelmiştir. Büyük kayıplar veren İslam ordusu geri çekilmek durumunda kalmıştır. Müslümanlar ve Bizans İmparatorluğu arasında gerçekleşen savaşta Müslümanlar üç değerli komutanını şehit vermişlerdir.[179]

Mute Savaş'ında Müslüman ordusu kendilerinden sayıca üstün olan Bizans ordusu ile metanetle savaşmışlardır. İslam ordusunun Medine'ye bu şekilde dönmesi üzüntülere sebebiyet vermiştir. Ancak İslam Peygamberi bu geri çekilişin bir kaçış değil, düşmanla tekrar savaşabilmek için düzenlenen bir harekât olduğunu bildirmiştir.[180]

2.7.4. Heraclius'un Hac Ziyareti

Heraclius, 630 veya 631 yıllarında Kudüs'e hac ziyaretinde bulunmuştur. Heraclius'un Kudüs'e, Filistin ve Suriye'ye gittiği yıllarda Araplar tehlike oluşturmaya başlamıştır. Heraclius'un yapmış olduğu bu hac ziyareti sırasında Müslüman Arapların yayılma hareketlerinden haberdar olmaması mümkün değildir. Heraclius hac ziyareti sırasında birçok şehrin savunmasını güçlendirmek için çalışmalar yapmış ve burada bulunduğu sırada dini problemlerle ilgilenmiştir.[181]

---

[177] Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2011, s. 358.
[178] Hamidullah, a.g.e., s. 130.
[179] Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri (M. 310-847): Diplomasi, Din, Bilim ve Sanat Alanlarında,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, s. 50.
[180] Hüseyin Algül, Mute Savaşı, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. 31, s. 386.
[181] Kaegi (2000), a.g.e., s. 118,119.

Heraclius'un, hac ziyareti için gittiği topraklarda kendisini bekleyen önemli meseleler vardı. Bunlar Sâsânîler'den geri alınan eyaletlerin gelecekte yaşanacak olan herhangi bir tehlikeye karşı yeniden düzenlenmeleri gerekmekteydi. Bu eyaletler askeri ve mali olarak yeniden düzenlenecektir. Ayrıca doğu kiliselerindeki problemler araştırılacak ve bir çözüm getirilecektir. Kutsal haç önceden olduğu yere Kudüs'e götürülecektir.[182]

Taberi, Ebu Süfyan b. Harb'ın Heraclius'u hakkında söylediklerini şu şekilde nakleder.

> *"Bazı Kureyş tüccarlarıyla Suriye'ye gittim. ... Oraya Heraclius'un Persleri yendiği ve onları topraklarından dışarı, Perslerin yağmaladığı Büyük Haç'ı aldığında [aynı zamanda] vardık. ... Heraclius daha sonra karargâhının bulunduğu Humus'tan çıktı ve yaya olarak Kutsal Kent'e dua etmeye gitti. ... Onun için halılar serildi ve kokulu otlar halılara serpildi. İlyâ'ya vardığında, Heraclius Rûm asilleriyle birlikte dua etti."*[183]

İmparator karısı ile Mart ayında çıkmış olduğu bu hac ziyaretini gerçekleştirmiş ve büyük bir kalabalık önünde İsa'nın Haç'ını, önceden bulunduğu mabedine yerleştirmiştir.[184]

Görsel-7: *Heraclius Kutsal Haç ile Kudüs kapısında.*

[182] Norwich, a.g.e., s. 248.
[183] Nadia Maria El Cheikh, *Arapların Gözüyle Bizans*, (Çev: Mehmet Moralı) Alfa Yayınları, İstanbul 2012, s. 51.
[184] Bailly, a.g.e., s.130.

2.7.5. Tebük Seferi

Bizanslılar kendilerine bağlı Arap kabilelerinin desteğindeki ordu ile Hicaz bölgesine saldırı düzenlemişlerdir. Bu durumu haber alan Hz. Muhammed (s.a.v) Hicretin 9. yılı Recep ayında (Ekim 630) 30.000 askerden müteşekkil ordusu ile harekete geçmiştir. Müslümanlar, Şam yolu üzerinde bulunan Tebük'de karargah kurmuşlardır. Bu bölgede on gün durmalarına rağmen düşman kuvvetleri ile karşılaşmamışlardır.[185]

Hz. Muhammed (s.a.v) bura da Heraclius'a bir mektup yazmış ve Dihye b. Halife'yi elçi olarak göndermiştir.[186] İkinci defa gönderdiği mektup şöyledir.

> *"Allah'ın Elçisi Muhammed'den, Rumların Efendisine,*
> *Seni İslam'a girmeye davet ediyorum. Eğer İslam'a girersen, Müslümanların sahip olduğu haklara sahip olur, onların görev ve sorumluluklarıyla bağlı olursun. Ama İslam'a girmeyi kabul etmezsen cizye ödersin. Gerçekten de Çok Yüce (Aziz) olan Allah şöyle diyor: "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendisine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın" (Tevbe: 9/29) Aksi halde, İslam'a girmeleri ya da cizye ödemeleri konusunda kendi teban ile İslam arasına girme!"*[187]

Heraclius mektubu aldıktan sonra, dini ve askeri çevrelerle istişarede bulunmuş ve Hristiyan bir Arap ile cevap göndermiştir.[188]

İslam ordusu karargah kurdukları bölgede uzun süre bekleyişlerinin ardından düşman birlikleri ile savaşa girmeden geri dönmüşlerdir.[189] Hz. Peygamber, Tebük'te kaldığı süre zarfında çevrede bulunan Hristiyan Arap kabileleri üzerine de birlikler

[185] İbnü'l Esir, *İslam Tarihi*, (Çev: M. Beşir Eryarsoy), Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 256.
[186] Avcı (2015), a.g.e., s.49.
[187] Mehmet Azimli, "Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Heraclius'a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2011, c. 4, s. 7, s. 21.
[188] Avcı (2015), a.g.e., s. 50.
[189] Avcı (2013), a.g.e., s. 58.

göndermiş ve onları İslam'a girmeye davet etmiştir. İslam'ı seçmeyenler ise cizye ödemeyi kabul etmişlerdir.[190]

2.7.6. Müslüman Arapların Bizans Topraklarında Başlattığı Fetihler

Hz. Muhammed (s.a.v) 632 yılında vefat etmiş ve ardından Hz. Ebû Bekir, İslam Devleti'nin başına geçmiştir. Hz. Peygamber'in vefatının ardından birçok Arap kabilesi isyan etmiş ve Hz. Ebû Bekir'in hilafetini tanımamışlardı. İbnü'l-Esir bu durumu şöyle anlatmaktadır.

> "*Peygamber (s.a.v.) vefat edip Hz. Ebu Bekir de Üsâme Ordusu'nu yola gönderdikten sonra, Araplar irtidât etti ve her tarafı ateşe sardı. Bütün kabileler ya genel olarak ya da kısmen irtidât etti… Peygamber (s.a.v.)'in emirlerinin mektupları dört bir taraftan geliyor ve Arapların tamamen ya da kısmen isyan ettiklerini ve Müslümanlara musallat olduklarını bildiriyordu. Ebû Bekir (r.a.) ise Rasûlullah (s.a.v.)ın onlara gönderdiği elçiler aracılığı ile nasıl savaş emri veriyor idiyse, öyle emir veriyordu. Gönderdikleri elçilerini emirleriyle donatıp geri gönderiyor, onların elçilerinin peşine başka elçiler gönderiyordu.*[191]

Hz. Muhammed'in (s.a.v) vefatının ardından bazı bedevi kabileleri, namaz kılacaklarını fakat zekât ödemeyeceklerini söylemişler ve bu durum giderek bir isyana dönüşmüştür. İsyancılar ile savaşmakta kararlı olan Hz. Ebû Bekir, hazırladığı ordu ile isyan eden kabilelerin üzerine gitmiştir. Yalancı peygamberlerle de savaşan Hz. Ebû Bekir ülke içerisindeki asayişi temin etmiştir.[192]

Bu dönemde Bizans İmparatorluğu yıpranmış bir durumdaydı. Yaşanan veba salgınları ve Sâsânîler ile yarım yüzyıla yakın bir süredir devam eden savaşlar nedeniyle nüfusunun %20'si ila %40'ını kaybetmişti.[193] Sâsânîlere karşı ilan edilen seferberlik 630 yılında kaldırılmıştır. Araplar ile başlayacak olan savaşların arifesinde Bizans orduları yaklaşık 150.000 civarındaydı. Bunların 10.000 ile 20.000'i seçkin birliklerden oluşuyordu ve bu birlikler başkentin çevresinde

[190] İbnü'l Esir, a.g.e., s. 258-260.
[191] İbnü'l-Esir, a.g.e., s.315.
[192] Mustafa Fayda, "Ridde Olayları", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, c.35, s.92.
[193] Kaegi (2000), a.g.e., s.55

bulunmaktaydı. Mısır'da ise 25.000 kişilik, farklı milletlerden oluşan vasat denebilecek birlik bulunmaktaydı.[194]

Hz. Peygamber (s.a.v)'in vefatının ardından halife seçilen Hz. Ebû Bekir (r.a.), iç işlerindeki huzuru sağladıktan sonra Arap topraklarını çevreleyen Bizans ve Sâsânî topraklarına ordular göndermiştir.[195]

Ridde olayları olarak adlandırılan bu olayların, yani Arap yarımadasında çıkan ayaklanmaların bastırılmasının ardından Halife Ebû Bekir (r.a) 633 yılında Amr b. El-As, Yezid b. Ebu Sufyan ve Şurahbil b. Hasene komutasında 3.000 kişiden teşekkül eden üç askeri birliği, Bizans toprakları olan Suriye üzerine sefere göndermiştir.[196]

Amr b. As, Filistin'in güneyinde giriştiği savaşlarda başarı elde ettikten sonra Dâsin'de (Gazze) Bizans komutanı Sergius ile savaşa girmiş ve onu yenilgiye uğratarak öldürmüştür. Bu sırada Hums'ta bulunan imparator Heraclius, Arapların yapmış olduğu saldırıları haber almış ve kardeşi Teodoros komutasındaki bir orduyu Filistin'e sevk etmiştir. Kaysariye şehrini kuşatan Amr b. As yaklaşan Bizans ordusunu haber alınca geri çekilerek Hz. Ebû Bekir'den yardım istemiştir. Halife de Irak cephesinde bulunan Hâlid b. Velîd'e haber vererek onun Amr b. As'a yardım etmek üzere yola çıkmasını emretmiştir. Yanında bulunan süvari birlikleri ile çölü hızlıca aşan Hâlid b. Velîd, Ecnadeyn'de İslam ordusuna katılmıştır.[197]

2.7.7. Ecnadeyn Savaşı

İbnü'l-Esir'e göre Ecnadeyn bölgesi Filistin topraklarında Remle ile Beyt Cebrin arasında kalan bir yerdir.[198] Bu savaş büyük olasılıkla 30 Temmuz 634 tarihinde gerçekleşmiştir.[199]

İslam ordusu ve Bizans ordusu Ecnadeyn denen bu yerde karşı karşıya gelmişlerdir. Bu savaşta Müslümanlar galip gelirken, Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır.[200] Bu savaşa 100.000 civarında Bizans askeri katılmıştır. Bu askerlerin

[194] Kaegi (2000), a.g.e., s.64.
[195] Avcı (2013), a.g.e., s.59.
[196] Demir, a.g.e., s.79.
[197] Avcı (2013), a.g.e., s.59.
[198] İbnü'l-Esir, a.g.e., s.382.
[199] Kaegi (2000), a.g.e., s. 153.
[200] İbnü'l-Esir, a.g.e., s.383.

büyük kısmını Heraclius göndermiştir. Geri kalan askerler ise çeşitli bölgelerden toplanmıştır. Bu sırada Heraclius, Hıms'ta bulunuyordu.[201]

Müslüman ordularının başında Hâlid b. Velid ve bir diğer ihtimalle Amr b. el-As. bulunmaktaydı.

Savaş hakkında en erken kaynak olarak Fredegearius'un Latin *Chronicle* gösterilmektedir. Bu kronikte gerçekleştirilen saldırılarda direnmeleri için Heraclius'un üzerlerine asker gönderdiği Müslümanlardan bahsedilmektedir. Bu savaşın ardından Müslümanlar, Bizans ordusunu yenilgiye uğratarak büyük bir yıkım meydana getirmişlerdir. Savaş esnasında yaklaşık 150.000 Bizans askeri öldürülmüştür. Burada ayrıca Müslümanların şehri geri almaları için Heraclius'a ganimetler sunduklarını yazmaktadır. Müslümanlardan intikam almak isteyen Heraclius bu teklifleri kabul etmemiştir. Müslümanların Heraclius'a ganimetleri geri vermeleri ve esir alınan askerleri iade etmek istemeleri mantıklı gelmemektedir.[202]

Bizans ordusu, İslam ordusunun yaklaşık iki katıydı, ayrıca silah ve mühimmat bakımından da üstün durumdaydılar. Sâsânîler'e karşı büyük zaferler kazanmış, morali yüksek olan ve sayı bakımından da neredeyse İslam ordusunun iki katı olan düşman ordusu kesin bir zaferle yenilmiştir. İslam ordusunun komutanı Hâlid savaşın sonucunu bir mektup ile Hz. Ebû Bekir'e bildirmiştir. Diğer taraftan Heraclius çok korkmuş ve endişeye kapılarak Humus'tan Antakya'ya kaçmıştır. Ecnadeyn Savaşı ile Filistin ve Suriye'nin kapıları Müslümanlara açılmış ve ardından kazanılan Yermük Savaşı ile de bölge Müslümanların eline geçmiştir.[203]

2.7.8. Yermük Savaşı

Müslümanların Suriye topraklarını ele geçirmeleri ve ilerleyişlerine hızlı bir şekilde devam etmeleri üzerine, Şam'daki hâkimiyetinin tehlikeye gireceğini anlayan Heraclius, Rumlar, Cezireliler, Ermeniler ile kendisine bağlı durumdaki Suriye Arapları'ndan büyük bir ordu hazırlamıştır. Heraclius'un ordu topladığı haberini alan Müslümanlar birleşerek yeni bir ordu meydana getirmişlerdir. Ancak 200.000

[201]Ahmed b. Yahya el-Belâzuri, Fütûhu'l-Büldân Ülkelerin Fetihi, (Çev: Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul 2013, s. 134.
[202] Kaegi (2000), a.g.e., s. 153-154.
[203] Hakkı Dursun Yıldız, "Ecnâdeyn Savaşı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c.10, s. 385.

civarına[204] ulaşan Bizans ordusuna karşı 50.000 kişilik bir ordu toplayabilmişlerdir.[205]

Bizans ve Müslümanlar arasında gerçekleşen bu savaşa Heraclius bizzat katılmamış, savaşı Antakya'dan idare etmiştir.[206]

Halid b. Velid bu savaşta daha önce kullanmadığı bir savaş nizamı kullanmak zorunda kalmıştır. Bizans kuvvetlerinin küçük birliklere ayrıldığını gören İslam ordusu komutanı, orduyu 38 bölüğe ayırmış ve her bir bölüğün başına komutanlar tayin etmiştir. Böylece ordunun bir arada bulunma tehlikesini bertaraf etmiştir. Saîd b. Zeyd komutasındaki bir bölüğü destek kuvveti olarak ordunun arkasına göndermiştir. Kendi komutasında bulunan süvari birliğini de iki kısma ayırarak ordunun arkasına yerleştirmiştir. Said b. Zeyd, savaşın gidişatına göre bu birlikleri yönlendirmek istemektedir.[207]

Recep ayının 15 inde (Ağustos 636) gerçekleşen Yermük Savaşı, Müslüman Araplar ile Bizans İmparatorluğu'nun Suriye topraklarındaki son büyük hesaplaşması olmuştur. Savaş Müslümanların kesin zaferi ile sonuçlanmıştı. Bu savaş ile birlikte Bizans, Şam topraklarının tamamından geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bizans bu bölgede Müslümanlara karşı bir daha saldırı düzenleyememiştir. Savaşın ardından Bizans Devleti doğuya çekilmek zorunda kalmıştır. Heraclius, Suriye'den ayrılırken şu sözleri söylemiştir;[208]

"Ey Suriye, sana selam olsun. Sen düşman için ne güzel bir ülkesin"[209]

İki ordu, 636 yaz ayında savaşmadan önce üç ay kadar beklemişlerdir. Bu bekleyişin ardından Bizans'ın şiddetli bir saldırısı ile başlayan Yermük Savaşı, Halid b. Velid'in askeri dehası sayesinde Müslüman askerlerinin üstünlük kurması ile sonuçlandı. Halid b. Velid ilk saldırıda askerlerin bir kısmının kaçması üzerine ordunun gerisinde

---

[204] Bizans ordusunun sayısı hakkında farklı görüşler mevcuttur. İbni İshak, 100.000 kişi civarında olduğunu, diğer bazı kaynaklarda 120, 200, hatta 400.000 gibi abartılı rakamlar görülür. De Goeje de 80.000 rakamını verir. (detaylı bilgi için bkz: Mustafa Fayda, Yermük Savaşı, Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul 2013, c,43. s. 485-486.)

[205] Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi [Hulefâ-i Râşidîn Dönemi*], Ensar Yayınları, İstanbul 2011, c. 2, s. 150.

[206] Saim Yılmaz, *Anadolu'da Abbâsi-Bizans Mücadelesi (132-193/750-809)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, s. 39.

[207] Mustafa Fayda, "Yermük Savaşı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul 2013, c. 43, s. 485.

[208] Apak, a.g.e., s. 151.

[209] Apak, a.g.e., s. 151.

bulunan savaşçı kadınlara firar edenlerin öldürülmesi emrini vermiş ve ardından da kendi emrinde bulunan süvari birliklerine hücum emri vererek düşman ordusunu bozguna uğratmıştır.[210] Halid b. Velid bu savaşın ardından Müslümanların tekrar savaş meydanına çıkmak istemeleri üzerine bir konuşma yapmıştır. İbnü'l-Esir bu konuşmayı şöyle aktarır;

> *"Bu gün Allah'ın günlerinden bir gündür. Bu günde övünmek ve aşırıya gitmek doğru olmaz Cihadınızı Allah için, ihlasla yapınız ve amellerinizi Allah rızası için yapınız. Bugün, geleceği tayin edecek bir gündür. Sizler bu şekilde yardımlaşmak suretiyle düzenli ve stratejik bir savaş vermiş olmuyorsunuz. Sizin bu yaptığınız helal de değildir, gerekmez de. ...*[211]

Bu savaşların sonucunda anlaşılmaktadır ki Müslümanların Suriye'de yapmış oldukları fetihler, Suriye halkının Bizans zulüm ve baskısından kurtulup Müslümanların yönetimine girmek istediklerini göstermektedir.[212]

Müslümanlar ve Bizans arasındaki ilk münasebetler Mute'deki küçük bir savaş ile başlamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in 632 yılında vefatının ardından Müslümanlar zaferler kazanmaya devam etmişlerdir. 636 yılındaki Yermük Savaş'ından sonra Bizans, Suriye bölgesini Müslümanlara bırakmak zorunda kalmıştır. 639 yılından itibaren Mısır'ı işgal eden Müslümanlar, 647 yılında yaşanan Sufetula Savaşı'ndan sonra Kuzey Afrika ülkelerini de fethetmişlerdir. Böylece Araplar, Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefatından sonra Bizans İmparatorluğu'nun en verimli eyaletlerini fethetmişlerdir.[213]

Yaşanan İslam fetihleri sonucunda İslam ordularının Anadolu'ya girmesi ile İslam-Bizans sınırı oluşmuştur. 636 yılında Antakya'yı alan ve Anadolu topraklarına giren İslam ordusu, ilerlemeye devam etmiştir. Bunun üzerine Heraclius, Anadolu'daki ilerleyişi durdurmak için Antakya, Tarsus, Malatya, Erzurum şehirlerini terk ederek sınır bölgesi oluşturmuştur. Bu bölgeleri yıkarak sınırı güvenlik altına almak istemiştir. Hz. Ömer'in emri ile yıkılan bu şehirlerin arkasından, fethedilen topraklara İslam sınır karakolları kurulmuştur. Kurulan bu karakollardan sınıra yakın

---

[210] Fayda, a.g.e., s. 485.
[211] İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 376-377.
[212] Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi (c.1*), (Çev: Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, s. 230-231.
[213] Şahin Uçar, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s.17.

olanlara Sugur şehri denilirken, Sugur şehrinin gerisine kurulan şehirlere de Avasım (koruyanlar) şehri adı verilmiştir. Bu şehirlere yerleşen Müslüman askerler, Bizans bölgesine saldırılar düzenlemekteydiler. Bu şekilde oluşturulan sınır bölgeleri Emeviler ve Abbasiler döneminde de varlıklarını korumuşlardır. Bizans'ın bu şehirleri kendi toprakları arasına katması ile 300 yıldan fazla hayatta kalan Sugur ve Avasım şehirleri ortadan kalkmıştır.[214]

2.7.9. Kudüs'ün Müslüman Araplar Tarafından Alınması

Müslüman Araplar, 634 yılından itibaren, Bizans'ın elinde bulunan Suriye topraklarına girmişler ve Sâsânîlerin elinden kısa süre önce kurtarılan bu toprakları bir baştan bir başa fethetmişlerdir. 636 yılında kazanılan Yermük savaşında Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Bu savaşla birlikte Bizans'ın Suriye'deki direnişi kırılmış ve Suriye toprakları Müslümanların eline geçmiştir. Suriye'de bulanan şehirlerin birçoğu, Antakya'da başta olmak üzere Müslümanlar ile mücadele etmeden teslim olmuşlardır. Bizans toprağı olan Filistin de direniş daha güçlü olmuştur. Kudüs Patrigi Sophronios komutasında düşman birliklerine uzun süre direnmiştir. Ancak uzun süren kuşatmanın neticesinde şehir Halife Ömer'e kapılarını açmıştır.[215] Müslümanlar, 637 ve 638 yıllarında Filistin topraklarını ele geçirmişler ve Kudüs uzun bir kuşatmanın ardından teslim olmuştur. 639 yılında Mezopotamya'ya kadar ilerlemişlerdir.[216]

İki yıl süren bu büyük muhasarada başlıca rol oynayanlar Halife Ömer ve Bizans tarafında ise Ortodoksluğun meşhur isimlerinden biri olan Kudüs Patriği Sophronios olmuştur. Araplar, Kudüs'e girmeden önce, buradaki kutsal haç şehrin dışına çıkarılmış ve Konstantinopolis'e ulaştırılmıştı.[217]

Uzun süren kuşatma sonrasında Piskopos Sophronios, Halife Ömer İle bir anlaşma yapmıştır. Hz. Ömer, Piskoposa bir ferman yazarak mal ve can güvenliğinin sağlanacağını temin etmiştir. Burada hiçbir Yahudi'nin ikamet hakkının

[214]Gürhan Bahadır, "Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2009, c. 28, s. 46, s. 164.
[215] Ostrogorsky, a.g.e., s. 103.
[216] Lemerle, a.g.e., s.76.
[217] Vasiliev, a.g.e., s. 269.

olmayacağını bildirmiştir ve Hz. Ömer burada Süleyman Mabedi'nin arsası üzerine bir cami yaptırılmasını emretmiştir.[218] Bu anlaşmanın diğer hükümleri ise şöyledir.

> *"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.*
> *Bu sözleşme, Müminlerin emiri ve Allah'ın kulu Ömer tarafından, Eyle halkına verilen bir emandır. Onların canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, hastalarına ve bütün fertlerine verilen bir teminattır. Onların kiliseleri mesken yapılmayacak ve yıkılmayacaktır. İçindeki kutsal eşyaya dokunulmayacaktır. Kimse dini inanışından dolayı zorlanmayacak, kimseye asla zarar verilmeyecektir. Buna karşılık, Eyle halkı da, diğer şehirlerin halkı gibi cizye verecektir. Orada bulunan Rumlar çıkarılacak, fakat gidecekleri yere kadar onların güvenlikleri sağlanacaktı. Çıkmak istemeyenler ise Eyle halkı gibi cizye verecektir. Burada kalıp hasadını almak isteyen de hasadını alacak, malını satmak isteyene gerekli kolaylık gösterilecektir."*

Mezopotamya ve İran'ın fethi, Asya topraklarındaki Arap fütuhatının birinci evresini kapsamaktadır. Daha sonra Araplar, 640 yıllarına gelindiğinde İskenderiye'yi fethetmişler ve 640'lı yılların sonuna doğru ise Bizanslılar, Mısır'dan tamamen vazgeçmek zorunda kalmışlardır.[219]

Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar tarafından kutsal sayılan bu şehrin fethinin ardından birçok sahabe ve halk tarafından ziyaret edilmiş ve bazıları buraya yerleşmiştir.[220]

Bizans Devleti için bu dönemde yaşanan en büyük kayıp Mısır'dır. Konstantinapolis ve diğer büyük şehirlerin tahıl ihtiyacı bu şehirden karşılandığı için bu bölgenin kaybedilmesi ağır sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Mısır büyük bir vergi kaynağıydı, Suriye ve diğer doğu bölgeleri de Bizans'ın büyük gelir kaynağını oluşturuyordu. Bu kayıplar Bizans Devleti'ni mali ve askeri açıdan büyük değişiklikler yapmaya zorlamıştır.[221]

---

[218] Abû'l-Farac, a.g.e., s. 178.
[219] Vasiliev, a.g.e., s.269.
[220] Casim Avcı, "Kudüs, Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, c. 26. s. 327.
[221] Haldon, a.g.e., s. 59.

VII. ve VIII. yüzyıllarda Arap istilası, Avar akınları ve imparatorluğun içinde patlak veren İkonoklazm mücadeleleri nedeniyle kargaşa içerisinde olan Bizans IX. yüzyılın sonlarından itibaren toparlanmaya başlamıştır.[222]

2.8. Heraclius'un Ölümü ve Sonrasında Yaşanan Taht Mücadelesi

Heraclius hayatının son yıllarını hastalık ve umutsuzluk içinde geçirdi.[223] Son zamanlarında deniz onu o kadar çok korkutuyordu ki birkaç günlüğüne gittiği Anadolu yakasındaki şatoların birinde, boğazdan geçmeyi göze alamayarak bir yıl geçirmek zorunda kaldı. Boğazdan geçebilmesi için gemilerden iki tarafı tahta duvarlarla çevrilmiş, üzerine yapraklar kaplı bir köprü kurmuşlardır. Heraclius deniz korkusunu gizleyen bu yoldan atla geçerek Konstantinopolis'e dönmüştür. Son zamanlarında vücudu su toplamış ve ağır hastalıklarla boğuşmuştur.[224]

Doğu bölgelerinin kaybedilmesi, başkentte yaşanan kargaşalar ve boğuştuğu ağır hastalıklar sebebiyle Heraclius 11 Şubat 641 yılında ölmüştür.[225] Heraclius Apokaliptisizmin Akdeniz ve Yakındoğu coğrafyalarında yayıldığı bir zamanda ölmüştür.[226]

İmparator ölmeden önce karısı Martina, ilk karısından olan oğlunun hakkını yiyerek başa kendi oğlunu geçirmek istemesi sebebiyle, zaten hastalık ve toprak kayıpları ile boğuşan Heracliusu'a ağır acılar çektirmiştir. Ölmeden önce tahtı iki en yaşlı oğluna bıraktı. İlk eşinden olan Konstantinos 28 yaşında, Martina'dan olan oğlu Heraklanos 15 yaşındaydı. Bu iki üvey kardeş imparatorun vasiyeti üzerine devleti beraberce yönettiler. Roma ve Bizans imparatorlukların da görülen bu siyasi durum ikili yönetim şeklinin en belirgin örneklerinden birini teşkil etmiştir.[227]

Heraclius vasiyetinde karısı Martina'nın da iki imparator tarafından anne imparatoriçe olarak kabul edilmesini ve gerekli hürmetin gösterilmesini emretti. Böylece Martina, 15 yaşındaki oğlunun varisi olarak tahtta hak sahibi olmaya başladı. Ancak Heraclius'un böyle bir evlilik yapmasını hoş karşılamayan aristokrasi

[222] Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261- 1461*), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 8.
[223] Gregory, a.g.e., s.188.
[224] Bailly, a.g.e., s.120.
[225] Gregory, a.g.e., s.188.
[226] Kaegi (2007), a.g.e., s. 314.
[227] Ostrogorsky, a.g.e., s.104.

ve Konstantinopolis halkı Martina'yı sevmemiş ve devlet işlerine karışarak, elçilere emirler vermesini de kabul etmemişlerdir.

III. Konstantin'in hastalığı iyice ilerlemiş ve Kadıköy'de ki Hiera Sarayına giderek, muhtemelen üvey annesi Martina'dan da kurtulmak istemiştir ve birkaç gün içinde, 21 Mayıs 641 de ölmüştür.[228] Genç imparatorun ölümünün ardından bir isyan sonucunda Martina ve oğlu Heraklanos tahtan indirilmiştir. Heraklanos'un burnu, Martina'nın da dili kesilerek Rodos adasına sürgün edilmişlerdir. Bunun sonucunda imparatorluğa III. Konstantin'un oğlu II. Konstans getirilmiştir.[229]

[228] Dikici, a.g.e., s. 175.
[229] Bahar, a.g.e., s. 134.

III. BÖLÜM

HERACLİUS DÖNEMİNDE (610-641) ASKERİ-EKONOMİK FAALİYETLER ve DARBEDİLEN SİKKELER (DECANUMMİUM, NUMMİ, SOLİDUS, SEMİSSİS, FOLLİS, YARIM FOLLİSLER)

Heraclius'un tahta geçişi sırasında devralmış olduğu devlet hazinesi, gerek Maurikios Tiberios (582-602), gerekse Phokas (602-610) döneminde düzenlenen askeri seferler ve Bizans'ın ödediği ağır vergiler sebebiyle büyük zarar görmüştür. Oldukça geniş bir sahaya yayılan Bizans'ın sınırlarını muhafaza noktasında asker verme mükellefiyeti ile yükümlü tutulan halklar, ayrıca artırılan vergilere de dayanmak zorunda kalacaklardır. Alınan bütün tedbirler, ekonomik krizden çıkış arayışları, yönetim şeklindeki düzenlemeler, toprak sistemindeki reformlar, askeri sisteme ağır yük getiren paralı asker sayısının azaltılması, thema sistemini yeniden yapılandırma girişimleri istenilen sonuçları vermemiştir.

Eyaletleri yönetimi altında tutan valiler-generaller merkeze göndermekle yükümlü oldukları vergileri zamanında göndermedikleri ya da çeşitli bahanelerle yönetimlerini daha da güçlendirmek amacıyla vergileri alıkoydukları dönemlerde, paralı askerlerin maaşları ödenemediği için isyanlar çıkmıştır.

İmparator Phokas döneminde de çıkan isyanlar bastırılmaya çalışılmış, bazı isyanlar sona erdirilirken bazılarına ise müdahalede dahi bulunulamamıştır. Merkezden uzaklığı, ülke içindeki kargaşa, ekonomik zorluklar[230] ve ülkenin farklı bölgelerinde devam eden askeri çarpışmalar, Bizans Devleti'ni kıpırdayamaz hale getirmiştir.[231]

Bizans'ın bir taraftan Avarlara, diğer taraftan Sâsânilere vergi vermesi ağır sonuçlar doğurmuş, ülkede ekonomik kriz yaşanmaya ve ticari canlılık azalmaya yüz tutmuştur.[232] Her ne kadar İmparator Maurikios Tiberios, Avarlara ve Sâsânîlere karşı direnmeye çalışmışsa da ülke içindeki ekonomik kriz ve siyasal kargaşa akabinde çıkan ayaklanmalar sonucu tahttan indirilmesine ve yerine Phokas'ın

[230] Patrick L. Roux, *Roma İmparatorluğu*, Dost Yayınevi Kültür Kitaplığı, Ankara 2006, s.51-52.
[231] M.V. Levtchenko, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, (Çev: Maide Selen), Özne Yayınları, İstanbul 1999, s.108-109.
[232] William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (Çev: Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara 2002, s.322-326.

geçirilmesine neden olmuştur. İmparator Phokas ülke içinde toparlanmak amacıyla hareket etmeye çalışmışsa da Sâsânilerin hızla ilerlemeye başlaması,[233] Avarların Konstantinapol'ü kuşatması karşısında hiçbir tedbir alamamış ve zamanla otoritesini kaybetmiştir. Konstantinapol'ün sağlam duvarları ve kilisenin direnişi Bizans'ı kurtaracaktır.

Askeri sistemi tamamen çökmek üzere olan devasa bir imparatorluk, toparlanmak için köklü tedbirleri uygulamayı şart kılmış ama ülke içinde kontrolü tam olarak tesis edemeyen imparatorlar maalesef bu dirilişi sağlayamamışlardır. Heraclius'un babası bu tarihlerde Kartaca valisidir. Baba Heraclius'ta aynı şekilde hareket edecek ve diğer valiler gibi toplanan yıllık vergileri kesecek ve göndermesi gereken miktarı ayni (hububat) bedel üzerinden Bizans'a göndermeyecektir.

Bununla da yetinmeyen baba Heraclius oğlunu Konstantinapolis'e bir törenle göndererek, Phokas'a meydan okurcasına hareket edecektir. Konstantinapolis kuşatması sebebiyle Avarlar-Sâsâniler sınır tanımaz taleplerde bulunacak, kiliseye karşı koyabilmek için bütün gücünü seferber edecektir.

Ülkenin geleceğini yönlendirmek açısından tercihini Heraclius'tan yana kullanan kilise, Phokas'ı idam ettirecek ve Heraclius'un tahta geçmesini sağlayacaktır. Askeri ve siyasi desteği de sağlam olan Heraclius çıkan ayaklanma sonucunda rahat bir şekilde ülke yönetimine el koyacaktır.

Phokas döneminde yaşanan toprak kayıpları, azalan vergi, Mısır, Suriye ve diğer bölgelerden gönderilen hububatın merkeze ulaşmaması, ülke içindeki krizi iyice tetikleyen nedenler olarak dikkat çekecektir.[234] Heraclius tahta geçer geçmez hemen askeri seferlere yönelecek, Kıbrıs'ı ele geçirerek toparlanmaya çalışacaktır.

Baba Heraclius döneminde, Phokas tahtta iken altın, gümüş ve bronz sikkeler darbettirilmiştir bu da bağımsız eyalet valiliğinin ilanı ve imparatoru tanımama anlamı taşımıştır. 608-610 yılları isyan yılları olarak tanımlanır ki bu da Phokas'ın saltanatının son iki yılına denk gelmektedir. Bu dönem de darbedilen paralar arasında decanummium,[235] nummi,[236] solidus,[237] semissis,[238] follis[239] ve yarım follis[240] adıyla

[233] S. H. Nasr, *Historical Atlas of İran*, Tehran Universty Publishing, Tehran 1981, s.32.
[234] Bailly, a.g.e., s.122-123.
[235] **Decanummium**:10 nummia değerindeki I harfi ile gösterilen ¼ follis.
[236] **Nummi:** Follisin 1/40'ına eşit bakır sikke değer birimi.

altı çeşit sikke (alt birimleri de mevcuttur) vardır. Bu dönemde gümüş sikke darbedildiği belirtilmişse de az miktardadır, altın ve bronz sikkeler bol miktarda darbedilmiştir. Bu sikkeler, Kartaca, Aleksandra ve Kostantinapolis şehirlerinde darbedilmiş, altın soliduslar sadece Kostantinapolis'de kesilmiştir.

"İsyan Dönemi Sikkeleri" olarak bilinen sikkeler aşağıdaki özellikleri taşımaktadır. Solidus örneğinde görüldüğü üzere oldukça yüksek bir ayar altınla (22-24 ayardır) darbedilmiştir.[241]

Heraclius'un isyan dönemi 608-610. AV Solidus ön tarafında. Obv: DN ERACLI CONSVLI BA – yazısını büstü çevreleyen figür vardır. Babasıyla birlikte başlarının üzerinde haç resmedilmiştir. Diğer tarafında ise Rev: VICTORIA CONSAB IA - yazısı mevcuttur sütunun üzerinde haç vardır.[242]

Bu döneme (isyan dönemi) ait olan diğer decanummium, follis ve yarım follis örnekleri verilmiş ve genel anlamda sikkelerin Heraclius dönemi sikkeleri ile karşılaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Heraclius'un tahta geçmesinden sonra half siliqua adıyla bilinen sikkeler 0.70, 0.33, 0.22 gr ağırlığında gümüşten darbettilmişlerdir.[243] Gümüş sikkelerin üzerinde darb yeri olarak Kartaca ve Ravenna şehirleri görülmektedir. Ayrıca sikkenin ön yüzünde haç işareti diğer yüzünde ise İmparator Heraclius'un yüzü tasvir edilmiştir.[244]

---

[237] **Solidus:** Yaklaşık 4.5 gr. ağırlığında ayarı yüksek altın sikke. I. Constantinus döneminden itibaren Aureustun yerine tedavüle çıkarılmıştır.
[238] **Semissis:** Solidus'un ½'si ağırlığında 2.25 gr. altın sikke.
[239] **Follis:** 40 nummi değerinde bakır sikke.
[240] **Yarım Follis:** 20 nummi değerinde bakır/bronz sikke.
[241] Solidusların % 98.5-99 oranında saf altın oldukları belirtilmektedir. Hasan Buyruk, *Adana Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bizans Dönemi Altın Sikkeleri*, Ordu Üniversitesi Yayınları, Ordu 2014, s. 25-26.
[242] http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0724.txt (Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[243] http://www.wildwinds.com/coins/sb/i.html , SB 870, 871, 906.907. (Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[244] Kenneth W. Harl, *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber Bizans (M.S. 498,1282),* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s.22.

İsyan dönemi 608-610. AE Decanummium (3.84 gr) Kartaca darblıdır. Heracliusun yüzü resmedilmiştir. Geniş X arasında ise N ve M harfleri yıldızlarla yerleştirilmiştir. İsyan dönemi 608-610. AE Follis, (9.53 gm). Darp yılı 14 Eylül Eklika 610. Alexandra darblıdır. İsyan dönemi. 608-610 AE. Yarım Follis (4.38 gm, 1h). Alexandra darblıdır ve Suriye'dedir. Basım yılı 14'tür . dMN ERACLIO CONSULII, Heraclius'un büstü ve babası resmedilmiştir. Consül elbiseleri giyinmişlerdir. Büyük K, solunda ANNO, sağında XIIII tarihi vardır. Oğlu ve Heracliusun yüzü resmedilmiştir M; A/[ALEZAND].[245]

Babası döneminde bir anlamda imparatorluk için hazırlanmış olan Heraclius şanslıydı fakat ülkenin durumu Heraclius'un kaderi kadar açık ve görünebilir değildi. Avarlar ve Slavların saldırıları ve toprak işgalleri ile birlikte bu kavimlerin Bizans topraklarında kalıcı olarak yerleşme istekleri görülmeye başlanmış, Sâsâniler Ermenistan'ı, Suriye'yi, Kapadokya'yı, daha sonrada hızla ilerleyerek Şam ve Kudüs'ü almışlardı. Ülke, çıkan iç isyanlar ve ödenen ağır vergiler sebebiyle bitkin durumdaydı.[246] Paralı askerlerin maaş ödemeleri altından kalkılamaz bir yük haline gelmeye başladığı için Heraclius hemen "thema sistemini" aktif hale getirme şansı dışında bir alternatifinin olmadığını gördü.[247]

Bu sistem, hem toprakları işleyecek hem de savaşta asker ihtiyacı duyulduğu an yedek güç olarak savaşa katılabilecek hazır asker potansiyelini karşılayacaktı. Uygulanabilir olduğu takdirde büyük ve geniş topraklara sahip bir imparatorluk için bulunmaz bir fırsattı. Askeri tecrübelerine ve yaşına güvenen Heraclius hızla harekete geçti. Mali açıdan zorlanan ülke, solidusları 7.50 gr'dan önce 5.50 gr'a akabinde 5 gr son olarak da 4.55-4.40 gr'a kadar düşürmek zorunda kalmıştı. Askeri harcamaların, mali politikaları zorlamaması için, sürekli savaş halinde bulunan bir devletin bu arayışın dışında bir alternatifi kalmamıştı.

Heraclius her iki yönden (doğudan ve batıdan) gelen saldırılar sebebiyle Konstantinapol'ü terk etmeye hazırlanmıştır, bu girişimi (Afrika'ya gidecektir) Rahip

[245]http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0715.txt;http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0724.txt; http://www.girlandsanat.com/sikke_bizans.htm (Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[246]Ernest Honıgmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 62-91.
[247]Adnan Eskikurt, *VII. ve XII. Yüzyıllarda Anadolu'yu Kateden Bazı Askeri Seferler ve* Güzergâhları, *TOD*, Aralık 2014, Yıl 7, Sayı 20, s.34.

Sergius tarafından engellenmiş, mali harcamalar için kendisine kilise bütçesinin seferber edileceği, her türlü imkânın tanınacağı garantisi verilmiştir. Kilisenin bu yaklaşımı önemli sonuçlar doğuracak, ekonomik açıdan toparlanan Heraclius, thema sistemini yeniden yapılandırarak oluşturduğu süvari birlikleri ile hızla harekete geçecektir.

Hantallaşan, askeri eğitimi dahi unutmuş olan Bizans ordusu, disipline edilecek ve kısa süre içinde psikolojik unsurları harekete geçirmesini bilen Heraclius sayesinde ordu toparlanacaktır. Mali desteğe güvenen Heraclius, kiliseden aldığı parayla İran Seferi'ni düzenleyecektir. Kazandığı zafer ve ganimetlere rağmen ordunun masrafları tam olarak karşılanamamıştır. Heraclius bu dönemde oldukça yüksek kaliteye sahip olan solidusları Konstantinapol'de, diğer sikkeleri ise farklı şehirlerde darbettirmiştir.[248] Solidusların ağırlıkları ülke ekonomisinin ne durumda olduğunu göstermesi açısından da önemlidir, ekonomik göstergeler açısından toparlanma yaşanamamış ve altın ayarında tam bir bütünlük sağlanamamıştır.

Heraclius döneminde kestirilen altın (solidus-semissis-tremissis)[249] sikkelerin tamamının Konstantinapol'de darbedilmesi ilginçtir. Kilisenin yardımıyla altın ihtiyacının karşılandığı bilinmektedir hatta altın şamdanların ve diğer kutsal eşyaların dahi eritilerek soliduslara dönüştürüldüğü zikredilmektedir. Asıl mesele diğer şehirlerde solidusların neden basılmadığıdır, gümüş, bronz ve diğer bakır alaşımlı sikkelerin çok farklı şehirlerde darbettirildiği görülmektedir.[250] Solidusların dışındaki diğer para birimlerinin (decanummium, nummi, solidus, follis ve yarım follis) ağırlıklı olarak askerlere ait olan ödemelerin gerçekleştirilmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Sonraki dönemlerde Bizans imparatorları lejyonlara maaş ödemek için oldukça fazla miktarda gümüş ve bronz sikke kestirmiştir. Bu sikkeler, bölgedeki ticari hareketliliği artırmış, eyaletlere gönderilen askerlerin yanı sıra thema sistemine

[248] Ceren Ünal, *Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri*, TTK Yayınları, Ankara 2015, s. 2.
[249] **Tremissis:** Solidus'un 1/3'ü ağırlığında 1.51 gr. altın sikke. İlk kez I. Theodosius (M.S. 383) tarafından basılmıştır. Ahmet S. Tulay, *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, s. 203.
[250] Cecile Morrisson, *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik. Genel Bir Bakış*, (Çev: Zeynep Ç. Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s.61

dâhil edilen askerlerin alış verişleri sırasında değişim değerlerini karşılaması açısından zikredilen paralar kullanılmıştır.[251]

Bu dönemde ve daha sonra darbettirilen ve tamamı Konstantinapolis darblı olan solidus örnekleri aşağıda verilmiştir. Altınların ayarlarında farklılıklar mevcuttur, bazılarında gümüş oranı yüksek olduğu için sarı renkli, yüksek ayarlı, bazılarında ise bakır oranı fazla olduğu için daha kırmızı renkli ve ayarı düşüktür.

Heraklius ve Heraklius. Kostantin. 613-632 Solidus (20 mm, 4.38 gr). İstanbul darblıdır. 616-625 yıllarına aittir. Heraklius ve Heraklius'un yüzleri stilize edilmiştir ve başlarının arasında hac bulunmaktadır. Darb yeri D/CONOB'dur.[252]

Heraklius. 610-641. Solidus (4.40 gr). İstanbul darblıdır. 632-635 yıllarına aittir. Heraklius, Heraklius ve Constantin'in yüzleri stilize edilmiştir ayrıca sağ elinde hac bulunmaktadır. Darb yeri G/CONOB'dur.[253]

Heraklius. 610-641. Semisis (2.14 gr). İstanbul darblıdır. 610-613 yıllarına aittir. Ön tarafında DN hRACLI US PP AVG, sağında VICTORI A AVGU E, hac işareti mevcuttur.
Heraklius. 610-641 Solidus (4.38 gr). İstanbul darblıdır. 610-613 yıllarına aittir. Ön tarafında DN hERACL-IVS PP AC, yüzü resmedilmiştir, üzerinde zırhlı giysisi ve elinde hac vardır. İki isim VICTORIA AVGU; E/CONOB darbedilmiştir.[254]

Araştırmamızın ana konusunu teşkil eden nokta, Anadolu'da eyalet valileri tarafından darbedilen ya da farklı şehirlerde darbettirildikten sonra Küçük Asya'da kullanılan follislerdir. Yüze yakın follisin ağırlıkları, çapları, et kalınlıkları esas alınarak darbettirilen bu sikkelerin, diğer bölgelerdeki sikkelerden farklarının

[251] Christopher Howgego, *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi*, (Çev: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2013, s.52.
[252] http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0738.txt(Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[253] http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0758.1.txt(Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[254] http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0730.txt(Erişim Tarihi: 04.02. 2018).

bulunup bulunmadığı üzerinde durulacaktır.[255] Hellen döneminden gelen sikke darb usulleri[256] Romalı ustalara aktarılmış ve bu birikim sonraki zaman dilimlerinde daha da geliştirilmiştir. Bilindiği üzere gerek Roma'da[257], gerekse bu devletin tabii devamı olarak görülen Bizans'ta sikke darp usulleri, kullanılan ağırlık oranları aynıdır ve standarttır[258]. Sikkelerde görülen küçük farklılıklar, metalin zaman içinde kullanımından kaynaklanan sebeplere bağlı olarak yıpranması, yer altında kalmasından dolayı oksitlenmesi sebebiyle karşılaşılan gramaj kaybı ya da yanlış darb sırasında kenarlarından kıymık kopması-gramaj düşüşü biçiminde görülen fiziki hasarlardır. Bir de para üstü iadesi sırasında yarım follisin bulunmadığı durumlarda tam follisi ortadan ikiye keserek yarım follis şeklinde para üstü verme geleneğinin de uygulandığı anlaşılmaktadır. Anadolu (Çankırı, Kastamonu, Çorum, Bartın, Karabük, Ankara ve Kırşehir) sahasında görülen örnek follislerden hareketle bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında follislerin resimlerini çekmemize izin verdikleri için koleksiyonerlere ve elindeki resimleri bizimle paylaşan ama isimlerinin araştırmada belirtilmesini istememeleri sebebiyle adlarını yazamadığımız şahıslara teşekkür ederiz.[259]

Decanummium, nummi, follis ve yarım follis olarak bilinen bronz-bakır karışımı sikkeler oldukça büyük boyutlu ve ağırlık itibariyle de diğer sikkelerden farklıdırlar.[260] 15.74 gr ağırlıkla 2.0 gr ağırlığa kadar farklı ağırlık ölçülerine sahip olan follisler ortalama 7-8 gr ağırlıktadır.[261]

---

[255] G. J. Reinnik, B. H. Stolte, *The Reign of Heraclius (610-641). Crisis and Confrontation*, Peeters Publishing, Paris 2002, s.17-63.
[256] İan Carradice, Martin Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, Çev.:Oğuz Tekin, Homer Kitabevi, İstanbul 2001, s.154.
[257] Oğuz Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar),* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1992, s.22.
[258] Stefan Karwiese, *Antik Nümizmatiğe Giriş*, Haz.: Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s.114-115.
[259] Ahmet Gözlü, Mustafa Kalkan, *Grek, Roma ve Bizans Dönemi Sikkeleri Katalogu*, İstanbul 2018. Mevcut araştırma belirtilen katalog çalışmasından (yayın aşamasındadır) seçilerek alınan örneklerin küçük bir kısmından hazırlanmıştır, kataloglarında yer alan Heraclius dönemine ait resimleri ve ölçü birimlerini bizimle paylaştıkları için iki değerli akademisyene teşekkür ederiz.
[260] Zeliha D. Gökalp, *Malatya Arkeoloji Müzesi Bizans Sikkeleri Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s.57-62.
[261] Philip Grierson, *Byzantine Coins*, Universty of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1982, s.84-122.

Heraclius'un ömrünün son dönemlerinde görülen gelişmeler, beklenenin dışında sonuçlar doğuracaktır. Avar ve Slav tehlikesinden kurtulduktan sonra Sâsânilerin Konstantinopolis'u kuşatmasını da savuşturmayı başarmasına rağmen hiç beklenilmeyen bir bölgeden Arap Yarımadası'ndan gelen saldırılarla sarsılacaktır. İran ve Ermenistan üzerine düzenlediği saldırılarda büyük zaferler kazanan Heraclius'un orduları, Araplar karşısında ağır yenilgiler almaya başlayacaktır.[262] Bu yenilgiler, Bizans'ı toparlayan, başarı üstüne başarı kazanan Heraclius'un ömrünün son yıllarında otoritesinin sarsılmasına ve zaferlerinin unutulmasına sebebiyet vermiştir.[263]

[262] Peter Crawford, *The War Of The Three Gods. Romans, Persians And The Rise Of İslam,* Pen&Sword Military Books Limited, South Yorkshire-England, 2013, s. 117.
[263] Warwick Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*, Volume I, Oxford Universty Press, London, 1908, s.184.

- ★ Kod: 834.
- ★ Heraclius, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 5.
- ★ Çap: 32X28 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 11.40 gr.
- ★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" harfinin altında Γ sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında (yılı) 5, "NİKO" yazılıdır.
  - ★ **Arka Taraf**: NN Heraclius ET hera. Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys bulunmaktadır.

- ★ Kod: 805.
- ★ Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 22.
- ★ Çap: 21X20 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 3 mm.
- ★ Ağırlık: 6.52 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: M'nin altında € sembolü bulunmaktadır.
  - ★ **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 21X20 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 6.52 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında € sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 811.
- Heraclius, oğlu Heraclius Constantinus ve Heraclonas, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 21.5X18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 4.73 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin yanında €, D ve ⩛ sembolleri bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Başında taç, üzerinde klamys, kısa sakallı Heraclius figürü elinde haç tutmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 35.5X32 mm.
- Et Kalınlığı: 2.8 mm.
- Ağırlık: 11.47 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında S harfi bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 29X29.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 11.00 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında € sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 25X18.8 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 5.40 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında € sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 4.
- Çap: 32X32.8 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 11.07 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında ⚒ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 20.
- Çap: 37X33.8 mm.
- Et Kalınlığı: 2.2 mm.
- Ağırlık: 11.26 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında Γ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında tac, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 28.5X31 mm.
- Et Kalınlığı: 2.8 mm.
- Ağırlık: 13.43 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında Γ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 848.
- Heraclius ve oğlu Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 7.
- Çap: 27.2X30 mm.
- Et Kalınlığı: 3.5 mm.
- Ağırlık: 14.57 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı 7 yazılıdır. M'nin altında ⚒ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 835.
- Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 23X19.5 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 6.64 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia= İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 808.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 23X18 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 4.35 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “M”nin altında € sembolü, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında ? bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Üç figür bulunmaktadır. Solda Martina, ortada oğul Heraclius, sağda sakallı Heraclius vardır. Her üç figür taç takmış olup üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 808.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 20X18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 3.36 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “M”nin altında € sembolü, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında ? bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Üç figür bulunmaktadır. Solda Martina, ortada oğul Heraclius, sağda sakallı Heraclius yer alır. Her üç figür taç takmış olup üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 840.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 22x21.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 5.56 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M"nin altında Γ sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğlu Heraclius Constantinus ayakta durmaktadır. Her iki figürün başında taç ve üzerlerinde klamys vardır. Ortada haç işareti vardır.

- Kod: 849.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 20.
- Çap: 23X18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1 mm.
- Ağırlık: 3.73 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 20, M'nin altında "Γ" sembolü vardır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina yer almaktadır. Başlarında taç ve üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 28.5X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.9 mm.
- Ağırlık: 6.14 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? M'nin altında € sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 811.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Heraclonas, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 17.2X16 mm.
- Et Kalınlığı: 1 mm.
- Ağırlık: 2.07 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin yanında €, D ve Δ sembolleri bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Başında taç, üzerinde klamys, kısa sakallı Heraclius figürü elinde haç tutmaktadır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 30
- Çap: 25X17.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 5.77 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 30, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 811.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Heraclonas, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 25X20 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 4.50 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin yanında €, D ve Δ sembolleri mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Başında taç, üzerinde klamys, kısa sakallı Heraclius figürü elinde haç tutmaktadır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 23X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 6.88 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 24X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 4.65 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 12 M'nin altında ⩛ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 804.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 3.
- Çap: 27X25 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 11.26 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı 3, altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius üzerinde zırh, başında taç ve sakallı bir şekilde resmedilmiştir.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 27.5X26.8 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 10.64 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? M'nin altında "?" bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 22.
- Çap: 26 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 7.95 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı 22, M'nin altında ⩛ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 8.
- Çap: 30 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 12.23 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 8, M'nin altında Δ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 833.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 32.
- Çap: 32.5X31.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 15.74 gr.
- Darp Yeri: Nico (Nikomedia: İznik)
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 32, altında ⚒ sembolü mevcutdur.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç üzerinde zırh ve elinde haç ile stilize edilmiştir.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 22.5X19.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.8 mm.
- Ağırlık: 5.85 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

★ Kod: 806.
★ Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
★ AE Follis, Darp Yılı: ?
★ Çap: 24X18 mm.
★ Et Kalınlığı: 1.8 mm.
★ Ağırlık: 6.05 gr.
★ Darp Yeri: Constantinopolis.
★ Lejand:
  ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında okunamayan (ß ?) bir sembolü mevcuttur.
  ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

★ Kod: 835.
★ Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
★ AE Follis, Darp Yılı: 10.
★ Çap: 27.5X25 mm.
★ Et Kalınlığı: 2.8 mm.
★ Ağırlık: 12.64 gr.
★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
★ Lejand:
  ★ **Ön Taraf**: "M"nin altında Γ sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı 10, yer almaktadır.
  ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 835.
- Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 30X28 mm.
- Et Kalınlığı: 2.2 mm.
- Ağırlık: 13.09 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M"nin altında ß sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5, yer almaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 3
- Çap: 30.5X27 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 9.05 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 3 M'nin altında Δ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 835.
- Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 23.2X23 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 8.03 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M"nin altında ß sembolü, sol tarafında "ANNO", sağ tarafında yılı; 12, yer almaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp yılı: 11.
- Çap: 28.2X27 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 10.04 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M"nin altında ⚒ sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı;11, bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 835.
- Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 24X22 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 4.66 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M"nin altında ß sembolü, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 10, yer almaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 833.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 4.
- Çap: 29X28.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 11.67 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 4, altında ß sembolü yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç, üzerinde zırh ve elinde haç ile stilize edilmiştir.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 25X23.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 6.11 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında okunamayan bir sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 22X19 mm.
- Et Kalınlığı: 1.2 mm.
- Ağırlık: 3.76 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında tac, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 845.
- Heraclius ve Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 35X32 mm.
- Et Kalınlığı: 1.1 mm.
- Ağırlık: 10.20 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç ve üzerlerinde klamys, başlarının arasında haç işareti ile resmedilmiştir.

- Kod: 839.
- Heraclius, M.S 610-641
- AE Follis, Darp Yılı: 30.
- Çap: 33X31.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 11.42 gr.
- Darp Yeri: Cyzicus.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 30 altında "KYZ" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç, üzerinde zırh ve sakallı bir şekilde tasvir edilmiştir.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 11.
- Çap: 29.5X29 mm.
- Et Kalınlığı: 2.8 mm.
- Ağırlık: 15.21 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 11 M'nin altında Γ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Constantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 29X28 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 14.66 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 10 M'nin altında Δ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 11.
- Çap: 30X29 mm.
- Et Kalınlığı: 1.9 mm.
- Ağırlık: 12.39 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 11 M'nin altında Δ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 20.
- Çap: 25X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 7.06 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 20, yer almaktadır. M'nin altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 26X16.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1 mm.
- Ağırlık: 4.16 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında ß sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 25X21 mm.
- Et Kalınlığı: 1 mm.
- Ağırlık: 3.36 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 10 M'nin altında "?" bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 29.5X24.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.9 mm.
- Ağırlık: 9.01 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5 M'nin altında "?" bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: 3.
- Çap: 29X28 mm.
- Et Kalınlığı: 1.8 mm.
- Ağırlık: 10.09 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında Δ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 17.
- Çap: 19.5X19 mm.
- Et Kalınlığı: 1.1 mm.
- Ağırlık: 3.59 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 17, yer almaktadır. M'nin altında Γ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 20.
- Çap: 25.5X20 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 4.57 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 20, yer almaktadır. M'nin altında € sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 805.
- Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 51X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 5.03 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: M'nin altında Γ sembolü bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında tac, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 22.5X15 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 2.44 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında € sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 839.
- ★ Heraclius, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: ?
- ★ Çap: 30X29 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 10.93 gr.
- ★ Darp Yeri: Cyzicus.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında "KYZ" yazılıdır.
  - ★ **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç üzerinde zırh ve sakallı bir şekilde tasvir edilmiştir.

- ★ Kod: 833.
- ★ Heraclius, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 2.
- ★ Çap: 25X24.5 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 10.98 gr.
- ★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 32, altında ⩛ sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç üzerinde zırh ve elinde haç ile stilize edilmiştir.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 26X25 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 8.19 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 5.
- Çap: 28.5X26 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 14.41 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5 M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 810.
- ★ Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: ?
- ★ Çap: 30X29 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 8.01 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? M'nin altında "?" bulunmaktadır.
  - ★ **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 806.
- ★ Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 13.
- ★ Çap: 25.5X21.5 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 6.53 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 13, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında tac, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 806
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641
- AE Follis, Darp Yılı: 5
- Çap: 18X14 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 3.29 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 810.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 25X22 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 5.23 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? M'nin altında "?" bulunmaktadır.
  - **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 27.5X27 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 2.60 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında okunamayan bir işaret mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 833.
- Heraclius, M.S 610-641
- AE Follis, Darp Yılı: 27.
- Çap: 34X33.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 15.10 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "NİKO" sağ tarafında yılı; 27, altında ⩛ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç üzerinde zırh ve elinde haç ile stilize edilmiştir.

- ★ Kod: 833.
- ★ Heraclius, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 2.
- ★ Çap: 29X28 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 3 mm.
- ★ Ağırlık: 10.70 gr.
- ★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" harfi, sol tarafında "NİKO" sağ tarafında yılı; 2, altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: İmparator Heraclius başında taç üzerinde zırh ve elinde haç ile stilize edilmiştir.

- ★ Kod: 835.
- ★ Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 3.
- ★ Çap: 20.5X19.5 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2 mm.
- ★ Ağırlık: 4.79 gr.
- ★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 3, yer almaktadır.
  - ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 835.
- ★ Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 1.
- ★ Çap: 19.5X19 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 3 mm.
- ★ Ağırlık: 5.85 gr.
- ★ Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 1, altında ise ß sembolü yer almaktadır.
  - ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 810.
- ★ Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 5.
- ★ Çap: 28.5 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 3 mm.
- ★ Ağırlık: 11.81 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 5 M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: Ayakta duran Heraclius ve Heraclius Costantinus figürü; her iki figürün başında taç ve üzerinde klamys vardır.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 30.
- Çap: 24.5X18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 7.05 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 30, yer almaktadır. M'nin altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 1.
- II. Constans, IV. Constantin, Herac-lius ve Tiberius, M.S 641-668.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 16X21 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 3.46 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" harfi, yanında IV. Constantin, üstünde Heraclius, sağında Tiberius yer almaktadır
  - **Arka Taraf**: II. Constans'ın portresi ve elinde haç tutar halde tasvir edilmiştir.

- Kod: 806.
- Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 26X23.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 5.59 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında Δ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

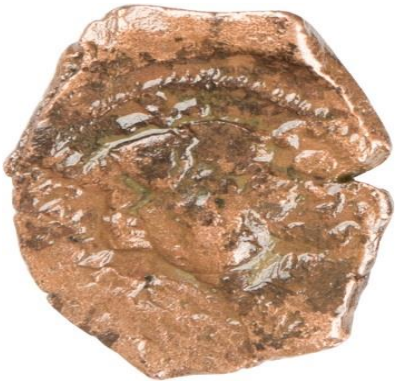
- Kod: 835.
- Heraclius, Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 8.
- Çap: 28.5X30 mm.
- Et Kalınlığı: 3.1 mm.
- Ağırlık: 13.55 gr.
- Darp Yeri: Niko (Nikomedia: İznik).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 8, yer almaktadır.
  - **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 806.
- ★ Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: ?
- ★ Çap: 27X25 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- ★ Ağırlık: 8.79 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: "M" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ?, yer almaktadır. M'nin altında ⚒ sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: Solda Heraclius, sağda Heraclius Constantinus yer almakta olup başlarında taç, üzerlerinde klamys vardır.

- ★ Kod: 805.
- ★ Heraclius ve oğlu Heraclius, M.S 608-610.
- ★ AE Follis, Darp Yılı: 21.
- ★ Çap: 26X21 mm.
- ★ Et Kalınlığı: 3.8 mm.
- ★ Ağırlık: 4.98 gr.
- ★ Darp Yeri: Constantinopolis.
- ★ Lejand:
  - ★ **Ön Taraf**: M'nin altında € sembolü mevcuttur.
  - ★ **Arka Taraf**: Heraclius ve oğul Heraclius Constantinus figürü; Her iki figürün başında taç, üzerlerinde klamys bulunmaktadır.

- Kod: 2.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 20X18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.2 mm.
- Ağırlık: 3.13 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “M” harfi sol tarafında “ANNO” sağ tarafında darp tarihi; ? Altında “CON” yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius başında taç üzerinde zırh giymiş şekilde tasvir edilmiştir.

- Kod: 849.
- Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?.
- Çap: 26X16.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.2 mm.
- Ağırlık: 3.80 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “M” harfi, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında yılı; 610/12 ?, M’nin altında “Γ” sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius, Heraclius Constantinus ve Martina yer almaktadır. Başlarında taç ve üzerlerinde klamys vardır.

- Kod: 922.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 21.5X23 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 7.95 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 10 altında Ꝑ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 922.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 6.
- Çap: 24X24.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 7.44 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 6 altında Ꝑ sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 922. b.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 1.
- Çap: 23X21.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 5.22 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “K” harfi, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında yılı; 1 altında “?” yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü bulunmaktadır.

- Kod: 842.
- Heraclius, M.S 610-641
- Half-Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 32 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 10.59 gr.
- Darp Yeri: Cyzicus.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “K” harfi, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında yılı; 12, altında ß sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius başında taç üzerinde kalkan ve elinde haç ile tasvir edilmiştir.

- Kod: 842.
- Heraclius, M.S 610-641.
- HALF-Follis, Darp Yılı: 12.
- Çap: 22X21 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 6.29 gr.
- Darp Yeri: Cyzicus.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 12, altında ß sembolü mevcuttur.
  - **Arka Taraf**: Heraclius başında taç üzerinde zırh ve elinde haç ile tasvir edilmiştir.

- Kod: 922.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 22X21 mm.
- Et Kalınlığı: 1.9 mm.
- Ağırlık: 5.20 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında "?" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 922
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641
- AE Half-Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 19X15.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1 mm.
- Ağırlık: 2.0 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “K” harfi, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında yılı; ? altında “?” yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 815.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 18.5 mm.
- Et Kalınlığı: 1.5 mm.
- Ağırlık: 2.54 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “K” harfi, sol tarafında “ANNO” sağ tarafında yılı; ? altında “CON” yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius başında taç üzerinde zırh ve sakallı bir şekilde tasvir edilmiştir.

- Kod: 813.
- Heraclius, M.S 610-641
- AE Follis, Darp Yılı: 1
- Çap: 21.5X20 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 5.24 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 1 altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius taç giymiş şekilde, kısa sakalı ile elinde haç ve büst olarak tasvir edilmiştir.

- Kod: 813.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 23X21.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.1 mm.
- Ağırlık: 6.69 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında Δ sembolü, altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius taç giymiş şekilde, kısa sakalı ile elinde haç ve büst olarak tasvir edilmiştir.

- Kod: 922.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 10.
- Çap: 24X21.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 5.75 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 10, altında "?" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 813.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 18.
- Çap: 30.5X26 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 10.68 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 18 altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius taç giymiş şekilde, kısa sakalı ile elinde haç ve büst olarak tasvir edilmiştir.

- Kod: 813.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 18.8 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 5.68 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius taç giymiş şekilde, kısa sakalı ile elinde haç ve büst olarak tasvir edilmiştir.

- Kod: 922.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: 14.
- Çap: 17.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 4.72 gr.
- Darp Yeri: ?
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; 14 altında "?" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius ve Heraclius Constantinus başlarında taç, üzerlerinde klamys ve Heraclius sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başlarının arasında haç figürü vardır.

- Kod: 886.
- Heraclius, Heraclius Constantinus, M.S 610-641.
- AE, Decanummium, Darp Yılı: ?
- Çap: 25X22.5 mm.
- Et Kalınlığı: 2.5 mm.
- Ağırlık: 5.49 gr.
- Darp Yeri: Catania (Katanya).
- Lejand:
  - **Ön Taraf:** "İ" harfi, sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında "CAT" yazılıdır.
  - **Arka Taraf:** Heraclius başında taç üzerinde zırh ve sakallı bir şekilde tasvir edilmiştir.

- Kod: 813.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE Follis, Darp Yılı: ?
- Çap: 21X21.5 mm.
- Et Kalınlığı: 3 mm.
- Ağırlık: 4.64 gr.
- Darp Yeri: Constantinopolis.
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: "K" sol tarafında "ANNO" sağ tarafında yılı; ? altında "CON" yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: İmparator Heraclius taç giymiş şekilde, kısa sakalı ile elinde haç ve büst olarak tasvir edilmiştir.

- Kod: 876.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE, Decanummium, Darp Yılı: ?
- Çap: 19X16 mm.
- Et Kalınlığı: 2 mm.
- Ağırlık: 3.67 gr.
- Darp Yeri: Carthage (Kartaca).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “X” harfi sağ tarafında yılı; ? yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius, başında taç, üzerinde zırh ve kısa sakallı tasvir edilmiştir.

- Kod: 876.
- Heraclius, M.S 610-641.
- AE, Decanummium, Darp Yılı: ?
- Çap: 21.5X19 mm.
- Et Kalınlığı: 1.9 mm.
- Ağırlık: 2.99 gr.
- Darp Yeri: Carthage (Kartaca).
- Lejand:
  - **Ön Taraf**: “X” harfi sağ tarafında yılı; ? yazılıdır.
  - **Arka Taraf**: Heraclius, başında taç, üzerinde zırh ve kısa sakallı tasvir edilmiştir.

Arapların Bizans ordularını defaatle dize getirmesi ve Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemelerinden dolayı Bizans birçok şehri boşaltacaktır. Araplar, sikke darbetmeyi bilmedikleri için ilk dönemlerde ele geçirdikleri şehirler ve diğer bölgelerde, bir yüzünde Arapça yazılar bulunan M (Marcus), K (Kaiser), İ (Imperator), L (Licius) gibi harflerin üzerine darp yeri ya da kısa yazılarla halifenin ismini büyük harflerin dört yönüne işlemişlerdir.[264]

Emevi Halifeliği, Arap Bizans anonim (680) bakır felsleri, Dımaşk darblıdır. İmparator globuslu şekilde elinde hac tutmaktadır (Album 3517.3). Grekçe LEO yazısının yanında Caiz darebe Dımaşk yazısı bulunmaktadır. İkinci sikkede M harfinin yanında da darb yeri ve halifenin dönemini anlatan yazılar mevcuttur.[265]

Asıl amaç, Bizans tebasının bulunduğu ama Arap ordularının hâkimiyeti altındaki şehirlerde ticari canlılığı sağlamak ve eski dönemlerde olduğu gibi şehir halkının ticari faaliyetlerine devam etmesini temin etmekti. Araplar daha erken dönemlerde de Romalıların-Bizanslıların kullandıkları sikkeleri kullanıyorlardı.[266]

Arapların Anadolu'nun iç bölgelerine doğru ilerleyişi sırasında halkın askerlere karşı direniş sergilememesi ve Arapların yönetiminden memnun olmaları sebebiyle ticari hayat zarar görmemiştir.[267] Bölgedeki ticari canlılık, Arapların vergilendirme oranlarındaki düşük miktarlardan da kaynaklanmış, Bizanslıların aldıkları ağır vergilerin sona ermesi sebebiyle halkın refah seviyesinde belirgin bir yükseliş görülmüştür.[268] Din değiştirmeyenler tarafından ödenen cizye miktarı ise normal görüldüğü için rahatsızlık yaratmamıştır.[269]

Bu dönemde darbedilen Bizans-Arap sikkeleri uzun süre tedavülde kalacak ve Arapların ele geçirdikleri bölgelerde kullanılacaktır. Yukarıda iki örneği verilen

[264] https://www.cointalk.com/threads/couple-of-byzantine-items.307728 (Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[265] http://www.worldofcoins.eu/forum/index.php?topic=40173.0 (Erişim Tarihi: 04.02. 2018).
[266] İ. Artuk, C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, c.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. XXXVI.
[267] İra M. Lapidus, *İslam Toplumları Tarihi*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.77.
[268] *A Social History of Byzantium*, Ed.: John Haldon, Blackwell Publishing, Singapore 2009, s.92-112.
[269] Aziz S. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, (Çev: Nurettin Hiçyılmaz), Doz Yayınları, İstanbul 2005, s. 98-104.

sikke dışında farklı şehirlerde ve farklı halifeler adına bastırılan sikkeler, Arapların ticari garanti vermeleri ve paraların değişim değerlerini karşılıklarıyla belirlemiş olmalarından dolayı kullanılmıştır.[270] Aslında bu dönemin mentalitesinde paranın değeri altın ve gümüş ile ölçülmekte bronz-bakır follisler, tüccarlar arasında küçük ticari hareketlerde kullanılmaktadır. Devlet garantisinin verilmiş olması ve Arapların güvene dayalı ticari ilişki oluşturmuş bulunmaları sebebiyle, oldukça yüksek oranda kullanılmaya başlanmıştır. Dinar ve dirhemin yanı sıra follislerde, Arap Yarımadası'nda ve diğer bölgelerde Mısır, Suriye ve Filistin sahası dışında, Anadolu'da da kullanılmıştır.

Alınan ağır yenilgilerin akabinde (Mısır'ın Fethi ve Yermük Savaşı) Bizanslılar Anadolu'daki askeri ilerleyişin önünü kesebilmek amacıyla Antakya, Tarsus, Malatya ve Erzurum şehirlerini terk ederek sınır (askeri garnizonlar) bölgeleri oluşturmuştur. Son olarak da Kudüs, Müslümanların eline geçecek (638) ve İmparator Heraclius ömrünün son yıllarında Arap ordularının Bizans topraklarını tamamen ele geçirdiğini görecektir. Mısır, Suriye ve diğer bölgelerin ele geçirilmesi[271] Bizans'ın ekonomik gücünü vuracak bölgeden gelen yüksek miktardaki gelirin kaybedilmesi, ülkede ekonomik buhrana sebebiyet verecekti

[270] http://www.icollector.com/Stephen-Album-Rare-Coins-Auction-30_a33320_p4?m=all
[271] Umberto Eco, *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar,* (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 113-117.

SONUÇ

Bizans İmparatorluğunun, idari açıdan farklı bir kalıba evrilmesi, politik ve kültürel pratiklerinde doğululaşması Heraclius döneminde başlamıştır. Bu dönemde imparatorun doğuya özgü bir unvan olan Basileus unvanını alması ve resmi dil olan Latincenin yerine devlet dili olarak halkın kullanmış olduğu Grekçe'nin benimsenmesi bu durumu destekleyen en önemli kanıtlardır.

İmparator Heraclius'dan önce Bizans, topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiş ve mali açıdan da büyük bir ekonomik krize girmiştir. Phokas'ın idaresi altında devlet hazineleri tamamen harcanmış ve paralı asker sistemine dayanan askeri yapı da çökmüştür. Devlet topraklarının birçok vilayetinde valiler isyan etmiş ve ödemeleri gereken vergileri ya geciktirmeye ya da hiç ödememeye başlamışlardır. İmparatorluğun içinde bulunduğu olağan dışı bu durumdan yararlanmak isteyen Sasaniler doğudan, Avar ve Slavlardan oluşan Türk birlikleri ise batıdan saldırıya geçmiştir. İmparatorluk bu saldırılar neticesinde elinde bulunan toprakların büyük bir kısmını kaybetmiştir.

Heraclius siyasi otoriteyi elde ettiği zaman devletin içinde bulunduğu durumu düzeltmek için devrimsel yenilikler yapmıştır. Önce imparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları gidermek için kiliselerdeki altın ve gümüşleri alarak para bastırmıştır. Yanı sıra altın solidusların saray dışında Bizans para piyasalarında kullanılması uzun yıllar kriz yaşayan halka mali güven telkin etmiş, piyasada görülmeye başlayan altın, gümüş ve bakır paraların fazlalığı ülke ekonomisine canlılık getirmiştir. Özellikle follisler ve diğer alt birimlerinin halk arasında sıklıkla kullanımı ve değer karşılıklarının devlet garantisi altında olması sebebiyle ticaret canlanmış, follislerin kullanımı ülke dışına taşmış ve yabancı ülkelerde değişim değeri olan bir sikke şeklinde tedavülde işlem görmüştür.

Müslümanların sikke reformu yapmasına kadar devam edecek olan bu durum, Roma İmparatorluğu'nun gücünü göstermesi açısından da önemlidir. Ülke dışında da follislerin ve diğer paraların değişim değeri devlet tarafından garanti altına alınmış ve tüccarlar tereddütsüz ticari işlerini uzun mesafelerde ve farklı ülkelerde bu paraları kullanarak devam ettirmişlerdir.

En önemlisi ise; Heraclius döneminde imparatorluğun farklı ülke ve eyaletlerde kurdurduğu darphanelerde sikke sistemini muhafaza etmesi, ağırlık oranını koruması, metal kalitesini bozmaması gibi sebeplere bağlı olarak yapılandırdığı mükemmel darp sistemidir. Birçok büyük imparatorluk böyle bir darp sistemi kuramamış, altın, gümüş ya da bakırın ayarını muhafaza edememiş, ticari güveni ve satın alma değerini tacirler arasında sarstığı için darbedilen paralar kabul görmemiş ve tedavülden çekilmiştir.

Askeri seferleri, oluşturduğu thema sistemi ve ülke içi farklı sektörlerdeki üstün başarıları kadar Heraclius'un tesis ettiği mali sistem de, imparatorluğun uzun süre ayakta, sağlam bir şekilde kalmasını temin etmiş ve son tahlilde canlı ekonomi, sosyal adalet ve askeri başarılar, Heraclius dönemine mührünü vurmuştur.

KAYNAKÇA

A Social History of Byzantium, (Ed.: John Haldon), Blackwell Publishing, Singapore 2009.

ABU'L-FARC Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi,* Cilt 1, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), TTK Yayınları, Ankara, 1999. 337 s.

ALGÜL Hüseyin, *Mute Savaşı*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, Cilt 31.

APAK Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 1 [Hz. Muhammed (s.a.v) Dönemi]*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011.

APAK Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 2 [Hulefâ-i Râşidîn Dönemi]*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011.

ARSEVEN Celal Esad, *Eski İstanbul*, (Hazırlayan: Dilek Yelkenci), Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1989.

ARTUK İ., C. Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, C.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. XXXVI.

ATİYA Aziz S., *Doğu Hristiyanlığı Tari*hi, (Çev: Nurettin Hiçyılmaz), Doz Yayınları, İstanbul 2005. 496 s.

AVCI Casim, *Bizans ve Müslüman Araplar*, Dizgi Yayınları, Ankara, 2013.

AVCI Casim, *İslam-Bizans İlişkileri (610-847)*, TTK Yayınları, Ankara, 2015.

AVCI Casim, *İslam-Bizans İlişkileri (m. 310-847): Diplomasi, Din, Bilim ve Sanat Alanlarında*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa, 1997.

AVCI Casim, *Kudüs: Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2002, Cilt 26.

AZİMLİ Mehmet, Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Heraclius'a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2011, Cilt 4, Sayı 7.

BAHADIR Gürhan, *Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV. – VII. Yüzyıllar),* Turkish Studies, İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1, 2011.

BAHADIR Gürhan, Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2009, Cilt 28, Sayı 46.

BAHAR Hasan, *Roma ve Bizans Tarihi*, Kömen Yayınları, Konya, 2011.

BAİLLY Auguste, *Bizans Tarihi*, (Çev: Haluk Şaman), Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul, y.y.t.y., Cilt 1, 224 s.

BARROW Reginald H., *Romalılar*, (Çev: Ender Gürol), İz Yayınları, İstanbul, 2002, 231 s.

BASKICI M. Murat, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayın Evi, Ankara, 2009.

BAŞTAV Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261- 1461)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

BAUER Susan Wise, *Ortaçağ Dünyası Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hıristiyanlığı Kabul Etmesinden I. Haçlı Seferi'ne*, (Çev: Mehmet Moralı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, 789 s.

BLUNT A.W.F., *Batı Uygarlığının Temelleri*, (Çev: Müzehher Erim), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, 171 s.

BROWN Peter, *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, (Çev: Turhan Kaçar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, 328.

BUYRUK Hasan, *Adana Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bizans Dönemi Altın Sikkeleri*, Ordu Üniversitesi Yayınları, Ordu, 2014.

CAMERON Averil, *Bizanslılar*, (Çev: Özkan Akpınar), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, 324 s.

CARRADİCE İan, Martin Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, (Çev:Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul, 2001, 196 s.

CHEİKH Nadia Maria El, *Arapların Gözüyle Bizans*, (Çev: Mehmet Moralı) Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, 248 s.

CHEİKH Nadia Maria El, *Byzantium Viewed by The Arabs*, Harvard University Press, London, 2004.

CHRİSTOPHİLOPOULOU Aıkaterina, *Byzantine History II(610-867*), (Çev: Timothy Cullen), Hakkert-Publisher, Amsterdam, 1993.

CRAWFORD Peter, *The War Of The Three Gods. Romans*, Persians And The Rise Of İslam, Pen&Sword Military Books Limited, South Yorkshire-England, 2013.

ÇELİK Mehmet, *Siyasi Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din – Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)*, Akademi Kitapevi, İzmir, 1999.

ÇOBAN Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014.

DEMİR Sena, *İmparator Heraclius Dönemi Bizans Sasani İlişkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2014.

DEMİRCİOĞLU Halil, *Roma Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2015.

DEMİRCİOĞLU Halil, Roma, Bizans ve Iustinianus, *Belleten*, TTK Yayınları, Ankara, 1963, Cilt 27, Sayı 106.

DEMİRKENT Işın, *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2005.

DEMİRKENT Işın, *Bizans*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992, Cilt 6.

DEMİRKENT Işın, *Heraclius*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, Cilt 17.

DENNİS George T., *Strategikon Bizans Kültüründe Strateji Sanatı*, (Çev: Volkan Atmaca), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2011.

DİEHL Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (Çev: A. Gökçe Bozkurt), İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, 168 s.

DİKİCİ Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Byzantium 330-1453)*, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2016.

ECO Umberto, *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar,* (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, 960 s.

ECO Umberto, *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar,* (Çev: Leyla Tonguç Basmacı) Alfa Yayınları, İstanbul 2014, 935 s.

EKREM Reşat, *Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu: 395-1453),* Muallim Ahmet Halim Kitaphanesi, İstanbul, 1934.

EL-BELÂZURİ Ahmed b. Yahya, *Fütûhu'l-Büldân Ülkelerin Fetihi,* (Çev: Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul, 2013, 629 s.

ESİR İbnü'l, *İslam Tarihi*, (Çev: M. Beşir Eryarsoy), Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.

ESKİKURT Adnan, VII. ve XII. Yüzyıllarda Anadolu'yu Kateden Bazı Askeri Seferler ve Güzergâhları", *TOD*, Aralık 2014, Yıl:7, S.20.

FAYDA Mustafa, *Ridde Olayları*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, Cilt 35.

FAYDA Mustafa, *Yermük Savaşı*, Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul, 2013, Cilt 43.

FREEMAN Charles, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev: Suat Kemal Angı), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003, 700 s.

GİBBON Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi Cilt V (Bizans)*, (Çev: Asım Baltacıgil), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, 358 s.

GÖKALP Zeliha D., *Malatya Arkeoloji Müzesi Bizans Sikkeleri Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

GÖZLÜ Ahmet, Mustafa Kalkan, *Grek, Roma ve Bizans Dönemi Sikkeleri Katalogu*, İstanbul, 2018.

GRANT Michael, *Roma'dan Bizans'a İ.S. Beşinci Yüzyıl*, (Çev: Z. Zühre İlkgelen), Homer Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2000, 232 s.

GREGORY Timothy E., *Bizans Tarihi*, (Çev: Esra Ermert), Yapı Kerdi Yayınları, İstanbul, 2016, 449 s.

GRİERSON Philip, *Byzantine Coins*, Universty of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1982.

GÜLEM Mustafa, *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-715))*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2015.

GÜR Selçuk, *İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.

GÜVEN İsmail, *Uygarlık Tarihi*, Pegem Yayınları, Ankara, 2007.

HALDON John, *Bizans Tarih Atlası*, (Çev: Ali Özdamar), Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, 320 s.

HAMİDULLAH Muhammed, *Hz Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, (Çev: Mehmet Yazgan) Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, 208 s.

HARL Kenneth W., *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber Bizans (M.S. 498,1282)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s.22.

HARRİS Jonathan, *Palgrave Advances in Byzantine History*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

HAUSSİG H. W., *A History of Byzantine Civilization*, Haussıng, Thames And Hudson, London, 1971.

HERRİN Judith, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 496 s.

HİTTİ Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi 1*, (Çev: Salih Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980, 286 s.

HİZMETLİ Sabri, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

HONIGMANN Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970, 282 s.

HOWGEGO Christopher, *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi*, (Çev: Oğuz Tekin), Homer Kitabevi, İstanbul 2013, 240 s.

İPLİKÇİOĞLU Bülent, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

KAEGİ Walter E., *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, (Çev: Mehmet Özay), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, 423 s.

KAEGİ Walter E., *Byzantium And The Early Islamic Conquests*, Cambridge University Press, Australia, 1993.

KAEGİ Walter E., *Heraclius Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

KAPLAN Michel, *Bizans'ın Altınları*, (Çev: İhsan Batur), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, 176 s.

KARWİESE Stefan, *Antik Nümizmatiğe Giriş*, (Haz: Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU Birsel, *Bizans'ın Karanlık Günleri: İmparator Phokas Devri (602-610)*, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, Dünya Yayınları, İstanbul, 2008.

LAPİDUS İra M., *İslam Toplumları Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.77. Cilt 1.

LEMERLE Paul, *Bizans Tarihi*, (Çev: Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 135 s.

LEVÇENKO M. V., *Bizans*, (Çev: Erdoğan Berktay), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979, 368 s.

LEVÇENKO M. V., *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, (Çev: Maide Selen), Özne Yayınları, İstanbul, 1999, 276 s.

LEWİS Bernard, *The Arabs in History*, Oxford University Press, New York 1993.

LUTTWAK Edward N., *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi,* (Çev: M. Efe Tuzcu), Epsilon Yayınları, İstanbul, 2012, 648 s.

MAGDALİNO Paul, *Ortaçağda İstanbul: Altıncı ve On Üçüncü Yüzyıllar Arasında Konstantinopolis'in Kentsel Gelişimi*, (Çev: Barış Cezar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, 173 s.

MANGALTEPE İsmail, *VI. Yüzyılın İkinci Yarısında Avar-Bizans Mücadelesi*, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, Dünya Yayınları, İstanbul 2008.

MANGO Cyril, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev: Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, 343 s.

MCNEİLL William H., *Dünya Tarihi*, (Çev: Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara, 2002, 873 s.

MİTCHELL Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284 -641*, (Çev: Turhan Kaçar), TTK Yayınları, Ankara, 2016, 749 s.

MONTESQUİEU, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çev: Ahmet Saki), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001, 206 s.

MORGAN Giles, *Bizans'ın Kısa Tarihi*, (Çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010, 124 s.

MORRİSSON Cecile, *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik: Genel Bir Bakış*, (Çev: Zeynep Ç. Öğün), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, 144 s.

MORRİSSON Cecile, *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*, (Çev: Aslı Bilge), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, 544 s.

NASKALI Esko, *Sâsâniler*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, Cilt 36.

NASR S. H., *Historical Atlas of İran*, Tehran Universty Publishing, Tehran 1981, Sayı 32.

NİCOLLE David, *Doğu Roma Orduları M.S. 306-886*, (Çev: Buket Bayrı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, 56 s.

NORWİCH John Julius, *Bizans Erken Dönem (M.S 323-802)*, (Çev: Hamdi Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2013, 344 s.

OSTROGORSKY Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara, 2015, 582 s.

OSTROGORSKY George, *History of the Byzantine State*, Rutgers University Press, New Jersey, 1957.

ÖZÇELİK Nazmi, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlıkları*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

ÖZTÜRK Mustafa, *V. Yüzyıl Bizantion*, İlke Yayınları, İstanbul, 2006.

ÖZTÜRK Yücel, Tımar Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı İle Mukayesesi, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*, 2012, Cilt 31, Sayı 31.

PROKOPİOS, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, (Çev: Orhan Duru), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, 149 s.

REİNNİK G. J., B. H. Stolte, *The Reign of Heraclius (610-641)*. Crisis and Confrontation, Peeters Publishing, Paris, 2002.

RİCE Tamara Talbot, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, (Çev: Bilgi Altınok), Göçebe Yayınları, İstanbul, 1998, 287 s.

ROUX Patrick L., *Roma İmparatorluğu*, Dost Yayınevi Kültür Kitaplığı, Ankara, 2006.

RUNCIMAN Steven, *Byzantine Civilization*, Meridian Books, New York, 1956.

RUNCIMAN Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara, 2008, Cilt 1, 309 s.

SARIÇAM İbrahim, *Hz Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2002.

SEBEOS, *History*, Sources of the Armenian Tradition, New York, 1985.

SEİDLER G. L., *Bizans Siyasi Düşüncesi*, (Çev: Mete Tuncay) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, 87 s.

SEVİN Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, TTK Yayınları, Ankara, 2016.

SHAHİD Irfan, *Byzantium And The Arabs In The Sixth Century*, Harvard University, Washington, 1995.

SHEPARD Jonathan, *The Cambridge History Of The Byzantine Empire C. 500-1492*, Cambridge University Press, New York, 2008.

SODİNİ Jean Piere, *Konstantinopolis: Bir Megapolün Doğuşu (IV.-VI. Yüzyıllar), Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar* (Editör: Annie Pralong), (Çev: Buket Kitapçı Bayır), Kitap Yayınları, İstanbul, 2016.

TABERİ, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (Çev: Z. Kadiri Ugan, Ahmet Temir) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, Cilt 3, 1264 s.

TEKİN Oğuz, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.

TEKİN Oğuz, *Roma: Kuruluşu, Krallık ve Cumhuriyet Dönemi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

TOKALAK İsmail, *Bizans-Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, Gülerboy Yayınları, İstanbul, 2006.

TULAY Ahmet S., *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, s. 203.

TURANİ Adnan, *Dünya Sanat Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010.

TYRENSİS Willermus, *Haçlılar Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, (Hazırlayan: Engin Ayan), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.

UÇAR Şahin, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

UÇAR Şahin, *Araplar'ın Anadolu Seferleri*, Şule Yayınları, İstanbul, 2012.

ÜNAL Ceren, *Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri*, TTK Yayınları, Ankara, 2015.

VASİLİEV A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev: Arif Müfit Mansel), Marif Matbası, Ankara, 1943, 540 s.

VASİLİEV A. A., *History Of The Byzantine Empire 324-1453*, The University Of Wisconsın Press, Canada, 1952.

WROTH Warwick, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*, Volume I, Oxford Universty Press, London, 1908.

YILDIRIM Recep, *Uygarlık Tarihine Giriş*, Meridyen Yayıncılık, İzmir, 2002.

YILDIZ Hakkı Dursun, *Ecnâdeyn Savaşı*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1994, Cilt 10.

YILDIZ Sevcan, *Bizans Tarihi, Kültürü, Sanatı ve Anadolu'daki İzleri*, Detay Yayınları, Ankara, 2009.

YILMAZ Saim, *Anadolu'da Abbâsi-Bizans Mücadelesi (132-193/750-809)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

SİKKELER İÇİN İLGİLİ WEB SİTELERİ

http://www.girlandsanat.com/sikke_bizans.htm (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.icollector.com/Stephen-Album-Rare-CoinsAuction30_a33320_p4?m=all (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0730 (Erişim Tarihi: 04.02. 2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0738.t (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/heraclius/sb0758.1.(Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0715.txt (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0724.txt (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/byz/revolt/sb0724.txt (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.wildwinds.com/coins/sb/i.html , SB 870, 871, 906.907. (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

https://www.cointalk.com/threads/couple-of-byzantine-it (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/363/3808.pdf (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

http://www.worldofcoins.eu/forum/index.php?topic=401(Erişim Tarihi: 04.02.2018)

GÖRSELLER İÇİN İLGİLİ WEB SİTELERİ

Görsel-1.

https://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=roman+republic+146+bc&tbm=isch&tbs=simg:CAQSlQEJ6xovEzUASlQaiQELEKjU2AQaAggVDAsQsIynCBpiCmAIAxIoswPMCNEI2AnWCNII4QmlFNAIywjwPvEz_1zPvg5z_1yPpo5ljn0IhowkUDPwgqgVycWcjnp_1WxDjm6qMjKfo5dBJT0i8D8isTPoKsoQkkwqua8rc5oMn4E2IAQMCxCOrv4IGgoKCAgBEgT4H3iJDA,isz:m&sa=X&ved=0ahUKEwijt7yQ54zZAhUGmbQKHWJeDEkQ2A4IKCgD&biw=1366&bih=647#imgrc=M4h3t_w2Ik-bRM (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Görsel-2.

Heraclius Hanedanlığının Soy Ağacı; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi,* (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara, 2015, s.528.

Görsel-3.

https://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=anadolu+da+roma+eyaletleri&tbm=isch&tbs=simg:CAQSlgEJCHJ8pdwtW9MaigELEKjU2AQaBAgVCAoMCxCwjKcIGmEKXwgDEif-AtQCkQjeAs4H0AdVxBPHE9EdlTnoP5Y55z_17P_1E--j_10Ipw5-D4aMGLSzO9GX78cleejmtM01WIfM7ySKVSrkU88pnuEiKF6PKUZwPnmWquOXPXxI0gbCAEDAsQjq7CBoKCggIARIEeEjunAw&sa=X&ved=0ahUKEwj788SF6IzZAhUNYVAKHQiYDw4Qwg4IJSgA&biw=661&bih=628#imgrc=gkZZE6cDec8EmM (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Görsel-4.

https://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=%C3%96l%C3%A7eklenebilir+Vekt%C3%B6r+Grafikleri&tbm=isch&tbs=simg:CAQSlwEJD_1UCZMyOsIaiwELEKjU2AQaBAgVCAYMCxCwjKcIGmIKYAgDEijhCbMD0QjXCMUH1gjQCMcHxgekFPs_1nDn6P5Y56D_1nP_1E5j_1wPvMGjAvRK_1k_1xUm6L02EbgOPUbhk7u_1kXungkcgvTleonFohmceldGCvl6yPzk7_1DgX90IgBAwLEI6u_1ggaCgoICAESBJEKEW4M&sa=X&ved=0ahUKEwiJ07nm6IzZAhXSZlAKHUZeBSgQwg4IJSgA&biw=1366&bih=647#imgrc=xzGkjSFfQRkC-M (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Görsel-5.

https://www.google.com.tr/search?q=piero+della+francesca&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj8yJnmjd_ZAhUqJsAKHc2KDa8Q_AUICigB&biw=1366&bih=647#imgrc=QwJVjYivUL3PnM (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Görsel-6.

https://www.google.com.tr/search?hl=tr&q=spread+of+islam+and+christianity&tbm=isch&tbs=simg:CAQSlQEJptYgobu9KD8aiQELEKjU2AQaAggVDAsQsIynCBpiCmAIAxIoswPWCOEJ0gjRCMUHsgPVCNAI2AjxPvs_18D6LONwp5T_1vPpY5-D73PhowHvfPHvotNrJW1D4oFa_1Kxc4S2Wg4sdCXLxs8qhxiaZ_1_1tI6shQUu99XkJgUdICKIAQMCxCOrv4IGgoKCAgBEgS2wVh6DA&sa=X&ved=0ahUKEwjcke26YzZAhXGJVAKHdtiDxIQwg4IJSgA&biw=661&bih=628#imgrc=ptYgobu9KD8U9M (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Görsel-7.

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=647&tbm=isch&sa=1&ei=92uFWr_UB434wQKWK2YCg&q=jacopo+palma+il+giovane+heracli&oq=jacopo+palma+il+giovane+heracli&gs_l=psyab.3...36111.40375.0.40778.8.8.0.0.0.0.207.1156.0j7j1.8.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.0.0....0.NKXMEcaRaJ8#imgrc=t9RIS3fzanXjGM: (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Hicran İnaltekin
Doğum Yeri	Yeşilyurt/Malatya
Doğum Tarihi	01.05.1991

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih

KATILDIĞI

Kurslar	Genel İngilizce Kursu
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	Hürriyet Mahallesi Dağlar Sokak No: 35/23 BAHÇELİEVLER/ İSTANBUL.
E-mail	inaltekinhicran@gmail.com